

Hannele Puhtimäki

KADOTETUT PARATIISIT

Anja Kaurasen *Arabian Laurin* tekstienväliset kytkennät

Suomen kirjallisuuden pro gradu –tutkielma
Tampereen yliopisto, huhtikuu 2005

Tampereen yliopisto
Taideaineiden laitos
Suomen kirjallisuus
Puhtimäki, Hannele : Kadotetut paratiisit. Anja Kaurasen *Arabian Laurin* tekstienväliset kytkennät
Pro gradu –tutkielma, 117 s.
Huhtikuu 2005

Tutkielman tarkoitus on selvittää Anja Kaurasen 1997 ilmestynen *Arabian Lauri* -teoksen kytkeäjä muihin teksteihin ja niiden merkitystä teoksen tulkinnassa. Teoksen tekstienvälisen kytkeäjäjen runsaus houkuttaa tarkastelemaan ja tulkitsemaan sitä juuri intertekstuaalisen luennan pohjalta. Tarkastelun kohteeksi asetuu erityisesti Laurin henkilöahmo ja subtekstien vaikutus siihen. Samoin selvitetään teoksen tematiikan kautta tekstienvälisistä kytkennöistä aukeavia merkityksiä.

Intertekstuaalisuuteen eli tekstienvälisyyteen on kohdistettu viime vuosikymmenten aikana suuria odotuksia kirjallisuustieteen ongelmien ratkaisijana. On kuitenkin huomattu, että sen käyttö itsessäänkin on ongelmallista. Tutkijoiden termistön käyttö on vaihtelevaa. Ristiriitaisia mielipiteitä tutkijoilla on ollut varsinkin intertekstuaalisuuden rajoista sekä niistä tekijöistä, joista intertekstuaalisuus syntyy. Kaikesta huolimatta tekstienvälisyys voi olla hyvinkin hedelmällinen analyysin väline. Tarkastelun käytännöllisenä pohjana työssä käytetään Kiril Taranovskin subtekstianalyysia, samoin hyödynnetään Gerard Genetten käsitteistöä.

Laurin henkilöahmoon vaikuttavat useat henkilöahmot. Näiden hahmojen kautta Laurin kuva monipuolistuu ja saa lisää syvyyttä, ja hänen käyttäytymisensä perusta selittyy monin paikoin. Laurin minuuden voi hyvin pitkälle nähdä muotoutuvan niin kirjallisista kuin todellisista historian henkilöahmoista.

Teoksen tulkinnassa tekstienväliset kytkennät avaavat uusia merkityksiä tai vahvistavat sellaisia, jotka muuten jäisivät epävarmoiksi. Teoksen subteksteille on hyvin luonteenomaista, että ne toistuvasti kytkeytyvät tekstin lisäksi myös toisiinsa ja muodostavat siten hyvin laajan toisiaan vahvistavan ja syventävän subtekstien ketjuston ja verkoston.

Kaurasen tapa kirjoittaa kytkeytyy moniin subteksteinä aktivoituihin henkilöahmoihin. Heidät liittävät toisiinsa samankaltainen faktan ja fiktion yhdistely sekä leikkittely totuudellisuuden ja valheellisuuden välillä. Kaiken näkyvän ja ”todellisen” kyseenalaiseksi asettaminen muodostuu myös Arabian Laurin yhdeksi pääteemaksi.

Avainsanat: intertekstuaalisuus, subtekstit, nostalgia, identiteetti, homoseksuaalisuus

Mitä on ollut, sitä vastakin on ; ja mitä on tapahtunut, sitä vastakin tapahtuu. Ei ole mitään uutta auringon alla. Jos jotakin on, josta sanotaan : ”Katso, tämä on uutta”, niin on sitä kuitenkin ollut jo ennen, ammoisina aikoina, jotka ovat olleet ennen meitä.

Saarn. 1 : 9-10

Kirkas oli nuoruuteni vesi, suloinen oli hulluuteni. Katkera ja hapan on vanhuuden viini eikä hienoin hunajaleipä vastaa köyhyyteni kärkeää leipäpalaa. Kääntykää vuodet, vierikää vastaani menneet vuodet, purjehdi Ammon taivasta lännestä itään, jotta vielä kerran saisin nuoruuteni takaisin. Sanaakaan en muuta, pienintä tekoa en vaihda toiseksi. Oi, solakka ruokokynä, oi, sileä kaislapaperi, antakaa minulle takaisin turhat tekoni, nuoruuteni ja hulluuteni.

Mika Waltari : Sinuhe egyptiläinen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	5
1.1. Tausta ja tehtävänasettelu	5
1.2. Tekijä ja tuotanto	8
1.3. Tarina ja vastaanotto	10
2. TEKSTIENVÄLISYYDEN TEORIAT	13
2.1. Ilmiö ja käsitteet	13
2.2. Tekstienvälisyyden rajat	16
2.3. Tekstienvälisyyden tekijät	17
2.4. Tekstienvälisyyden työvälineet	20
2.4.1. Genetten typologia	20
2.4.2. Subtekstianalyysi	22
2.5. <i>Raamattu</i> ja tekstienvälisyys	25
3. MISTÄ LAURI SYNTYY	27
3.1. Lainattu identiteetti	27
3.2. Inkarnaatio menneestä maailmasta	31
3.3. Kristushahmoinen Lauri	34
3.4. Luova nero	42
3.4.1. Baudelaire	42
3.4.2. Saarikoski	46
3.4.3. Kierkegaard	48
4. AUKEAVAT OVET	52
4.1. Tekstin kynnyksellä	52
4.2. Nimi on vain side silmillä	57
4.3. Ikuiset taistelukentät	64
4.3.1. Aatteiden taistelu	64
4.3.2. Jumala isolla j-kirjaimella	67
4.3.3. Syntinen syyllisyyden armoilla	71
4.4. Ihminen ihmisten joukossa	80
4.4.1. Ystävyys ja rakkauden verkot	80
4.4.2. Äiti, isä ja poika	87
4.5. Johonkin, jostakin	92
4.5.1. Onnellinen Arabia	92
4.5.2. Menneestä tulevaan	98
5. PÄÄTÄNTÖ	104
LÄHTEET	109

1. JOHDANTO

1.1. Tausta ja tehtävänasettelu

Kun Anja Kaurasen (s. 1954, nyk. Snellman)¹ teos *Arabian Lauri* (myöhemmin viitattaessa AL) ilmestyi vuonna 1997, tekijällä oli pitkään ollut vakiintunut asema kirjallisuuden kentällä. Jo esikoisteos *Sonja O. kävi täällä* (1981) herätti suurta huomiota sekä omaperäisen ja rohkean kielensä että aiheensa vuoksi. Kaurasen monet muutkin teokset, kuten *Ihon aika* (1993), *Pelon maantiede* (1995) ja *Syysprinssi* (1996) ovat aikaansaaneet laajaa julkista keskustelua ja kritiikkiäkin. *Arabian Lauri* ei edeltäjiinsä verrattuna aikaansaanut yhtä intohimoista mielipiteenvaihtoa, joskin sen yhtäläisyyksistä Evelyn Waughin *Mennyt maailma* -teokseen (myöhemmin viitattaessa MM) huomauteltiin joissakin arvosteluissa.²

Oma ensiluentani teoksesta jätti monin tavoin epävarman ja ulkopuolisen tunteen. Henkilöhahmoihin ei saanut läheistä suhdetta, heidän tekonsa ja motiivinsa jäivät monin paikoin ymmärtämättä. Varsinkin päähenkilön Laurin hahmo ärsytti jollain tavoin ohuena. Tekstissä oli aukkoja, joita ei täysin pystynyt tulkitsemaan. Jo ensiluennalla huomio kiinnittyi teoksen runsaisiin viittauksiin toisiin teksteihin, kirjailijoihin ja muihin henkilöihin, elokuviin ja musiikkiin.

Marja-Leena Hakkarainen viittaa George Orwellin sanoihin tasa-arvoisuudesta kirjoittaessaan, että tietyssä mielessä kaikki tekstit ovat intertekstuaalisia, mutta jotkut ovat intertekstuaalisempia kuin toiset (Hakkarainen 1998, 47). Saman ajatuksen esitti jo Gerard Genette (1997a, 9) puhuessaan hypertekstuaalisuuden laajuudesta. Tästä voisi ajatella seuraavan, että myös joidenkin tekstien tarkastelussa ja tulkinnassa intertekstuaalinen näkökulma olisi hedelmällisempi ja hyödyllisempi kuin toisten. Kos-

---

¹ Käytän kirjailijasta selvyuden vuoksi koko ajan Kauranen-nimeä, koska tarkastelemani teos on julkaistu sillä nimellä.

² Yhteyden toivat esiin esimerkiksi Riitta Kurkijärvi Aamulehdessä (16.8.97) ja Petteri Hillebrand Satakunnan Kansassa (17.9.97).

ka *Arabian Lauri* laajoine ja runsaine tekstienvälisine kytkentöineen selkeästi näytti kuuluvan ”enemmän intertekstuaalisiin” teoksiin, houkutteli se tarkastelemaan ja tulkitsemaan itseään nimenomaan näiden intertekstuaalisten viittausten kautta.

Vaikka intertekstuaalisuus l. tekstienvälisyys on Kaurasen koko tuotantoonkin kiinteästi liittyvä piirre, ja vaikka hänen tuotantoaan esimerkiksi opinnäytteissä on tarkasteltu eri näkökulmista melko paljon, teosten tekstienvälisiä kytkentöjä ei ole laajemmin otettu esiin. Päivi Koivisto (2004) on artikkelissaan Kaurasen omaelämäkerrallisista romaaneista autofiktiona tuonut esiin myös niiden intertekstuaalisia piirteitä. Kaurasen teoksia on tarkasteltu kirjallisuustieteen lisäksi myös esimerkiksi suomen kielen ja kasvatustieteen näkökulmasta. On selvitelty mm. äidin ja tyttären suhdetta, naiseutta ja naisen identiteettiä Kaurasen teoksissa sekä teosten kielen ekspressiivisyyttä, puhekielisyyttä, vertauksia ja kielikuvia. Tarkasteltavana on ollut myös Kaurasen luovuus ja asema kirjailijana. Paljolti teosten käsittely on keskittynyt *Ihon aikaan*, *Pelon maantieteeseen* sekä *Sonja O. kävi täällä* –teokseen.

Arabian Laurin intertekstuaalisuus on hyvin monimuotoista ja -tasoista. Teoksen laajaksi, läpi teoksen kulkevaksi subtekstiksi avautuu jo nimestä lähtien T. E. Lawrencen, englantilaisen sotilaan ja kirjailijan elämä ja hänen teoksensa. Samoin Evelyn Waughin alun perin 1945 ilmestynyt teos *Mennyt maailma* (1982) näyttäytyy teoksessa hyvin laajana ja monimuotoisena subtekstinä. Myös *Raamattu* on usein *Arabian Laurin* viittausten lähteenä. Kaurasen tuotannolle tyypillisesti *Arabian Lauri* käy vuoropuhelua myös hänen muiden teostensa kanssa.

Tarkastelen työssäni *Arabian Laurissa* paljastuvia kytkentöjä toisiin teksteihin ja niistä aukeavia merkityksiä tekstin tulkintaan. Aion tutkia, vaikuttavatko avautuvat subtekstit henkilöihämoihin, erityisesti Laurin hahmoon, ja millä tavoin. Samoin selvitän, millainen tehtävä paljastuvilla subteksteillä on tekstissä, ja millaisia uusia tai laajempia merkityksiä intertekstuaalisen luennan avulla voi luoda tulkintaan. Teoksen hypertekstuaalisista piirteistä johtuu, että luen teosta myös liikkuen koko ajan edestakaisin teoksen ja sen hypotekstien välillä ja tarkastelen yhtäläisyyksien ja erojen merkityksiä. Työvälineenäni käytän Pekka Tammen Suomessa esittelemää Kiril

Taranovskin subtekstianalyysiä, joka antaa käytännöllisen mallin ja pohjan tarkastelussa etenemiseen. Taranovskin avoimeen, intertekstuaaliseen analyysiin liittyy kuitenkin ajoittain luonnostaan suljettu, tekstin sisäisiä kytkentöjä käsittelevä analyysi (ks. Taranovsky 1976, 21). Käytän myös Gerard Genetten runsasta käsitteistöä ja luokittelua hyödykseni.

Työssäni tarkoitan intertekstuaalisuudella jollain tavoin esiin tulevia kytkentöjä kahden tai useamman tekstin välillä. Käytän tekstienvälisyys- ja intertekstuaalisuus-termejä rinnakkain, sillä termin suomenkielinen vastine on mielestäni hyvä ja kuvaava. Vaikka käytänkin apunani subtekstianalyysiä, käsitän subtekstit alkuperäistä Taranovskin määritelmää³ laajemmin siten, etten sulje myöskään tekstien retrospektiivistä vaikutusta pois, vaikka käytännössä kytkentä usein suuntautuukin Taranovskin määritelmän mukaisesti. Käsitän subtekstit myös sillä tavoin laajasti, että viittaukset voivat kohdistua kaunokirjallisten ja yleensä kirjallisten tekstien lisäksi myös historiallisiin ja yhteiskunnallisiin henkilöihin tai tapahtumiin ja kulttuurin erilaisiin muotoihin, kuten taideteoksiin, elokuvaan ja musiikkiin.⁴ Tarkoituksena ei ole etsiä kaikkia mahdollisia kytkentöjä, vaan nostaa esille sellaiset, jotka syventävät tulkintaa tai tuovat siihen uusia merkityksiä.

Tarkastelen aluksi seuraavissa alaluvuissa Kaurasen tuotantoa ja sen keskeisiä piirteitä sekä *Arabian Laurin* tarinaa ja teoksen vastaanottoa. Toisessa luvussa selvittelem tekstienvälisyyden teorioiden eri näkökantoja, niiden eriävyyksiä ja yhteneväisyyksiä. Esittelen myös analyysini pohjana käyttämäni Taranovskin subtekstianalyysin samoin kuin Genetten peruskäsitteet. Kolmannessa luvussa keskityn Laurin henkilöhaamoon ja siihen, millaisista subteksteistä hahmo saa lisämerkityksiä. Neljännessä luvussa käsittelen teoksesta nousevia keskeisiä teemoja ja niihin tekstienvälisten kytkentöjen kautta avautuvia uusia ja laajenevia merkityksiä. Lopuksi tarkastelen ja kokoan yhteen seikkoja, joita intertekstuaalisen luennan pohjalta on tullut esille.

---

³ ”an already existing text (or texts) reflected in a new one” (Taranovsky 1976, 18).

⁴ Tällaista laajaa subtekstikäsitystä on käyttänyt mm. Anna Makkonen (1991b, 98-99) tarkastellessaan Marko Tapion *Aapo Heiskasen viikatetanssin* tekstienvälisyyttä. Myös Tuomo Lahdelma (1982, 106-107) näkee subtekstien kattavuuden näin laajasti.

1.2. Tekijä ja tuotanto

Anja Kauranen on julkaissut vuodesta 1981 lähtien 16 romaania ja yhden runokokoelman. Varsinaisen kaunokirjallisen työn lisäksi Kauranen on toiminut kolumnistina useissa lehdissä, kirjoittanut elokuvakäsikirjoituksia ja libretton sekä yhdessä Saska Snellmanin kanssa pamfletin presidentinvaaleista *Kolmas kierros* (1994). Kauranen on ollut usein julkisuudessa kirjojensa teemoihin liittyen. Tarja-Liisa Hypén näkee Kaurasen sekä mediakirjailijana että tuotteistavana ja tuotteistuneena kirjailijana. Mediakirjailijaksi Hypén luokittelee kirjailijan, jonka kuvaa luodaan kaikenlaisin mediamuodoin, ja vastaanottaja saa kuvan kirjailijasta muutakin kautta kuin hänen omasta tuotannostaan ja kirjallisuusinstituution välineistä käsin. (Hypén 2002, 32-34.) Kun kuitenkin yhä enenevästi kirjailijat joutuvat sen vaatimuksen eteen, että tekstin markkinointi ja menestys edellyttävät nimenomaan kuvaa kirjailijasta tuotannon takana, tuntuu luonnolliselta, että kuvan luomiseen osallistuvat lehdistö ja muut mediat. Jokaisen kirjailijan olisi periaatteessa oltava mediakirjailija. Tuotteistuneen kirjailijan nimi on Hypénin (emt., 39, 41) mukaan tavaramerkki mediatuotteelle eikä vain hänen kaunokirjalliseen tuotantolleen. Tällöin kirjailija ei toimi eri rooleissa esim. kaunokirjailijana, kolumnistina tai viihdetaitelijana, vaan eri mediaesiintyminä, mediatuotteen osina, jotka voivat olla toistensa kanssa ristiriitaisiakin.

Kaurasen kielellinen tyyli on omaperäinen, toisaalta vuolas ja rönsyilevä, toisaalta iskevä ja raportoiva. Teoksissa kuvataan usein tietyn aikakauden tai sukupolven aatteita ja ideologioita, joihin yksilön tarina tiiviisti kietoutuu.

Kaurasen teoksille ja kirjoittamistavalle on tyypillistä aikasidonnaisuus, intertekstuaalisuus, faktan ja fiktion sekä yksityisen ja yleisen yhdistäminen. Faktan ja fiktion ja yksityisen ja yleisen yhdistämiseen liittyy myös omaelämäkerrallisen ja fiktiivisen aineksen sekoittuminen. Päivi Koivisto (2004, 12) lukee Kaurasen useat teokset, jotka sekoittavat ”todellisuusviitteitä, fiktiota ja minän kirjoittamisen strategioita tietoisesti”, autofiktioksi. Autofiktio on Serge Doubrovskyn esiintuoma käsite,

jolla hän halusi vastustaa erottelua romaanin ja elämäkerran välillä (emt, 13). Teoksissaan Kauranen leikittelee lukijan kanssa, niin että tämä ei tiedä, mikä on totta ja mikä ei. Joissakin teoksissa kertoja ja kirjailija ovat samannimisiä, kuten *Kiinalaisessa kesässä* (1989), *Siteessä* (1998) ja *Aurassa* (2000), mutta samanaikaisesti yhtenevyys todellisuuden kanssa asetetaan tekstissä kyseenalaiseksi. (Kauranen 1989, 5 ; Snellman - Jokisalo 1998, 21). Tähän viittaa myös Koivisto (2004, 16) *Kiinalaisen kesän* suhteen.

Kaurasen teoksille on luonteenomaista, että ne käyvät hyvin vilkasta dialogia niin muiden kirjailijoiden tuotannon kuin toistensakin kanssa. Tekstienväliset kytkennät kohdistuvat sekä fiktiivisiin että tieteellisiin teksteihin. Kaurasen omien teosten välinen vuoropuhelu toteutuu jo samojen aiheiden käsittelyssä, kuten esimerkiksi *Kiinalaisessa kesässä*, *Ihon ajassa* ja *Siteessä*, mutta myös teoksesta toiseen liikkuvina henkilöinä, tarinoina ja sitaatteina. Yhdessä henkilökohtaisten viittausten kanssa viittaukset muihin teksteihin luovat uusia ja erilaisia merkityksiä ja muodostavat tärkeän vastadiskurssin näkyvälle omaelämäkerrallisuudelle, kuten Koivisto (2004, 18) toteaa.

Kaurasen teosten intertekstuaalisuus ja kirjoittamiskäytännöt ovat olleet keskustelun ja kritiikin kohteena poikkeuksellisen laajasti. *Ihon ajan* ilmestyttyä keskusteltiin julkisuudessa mm. teoksen omaelämäkerrallisuudesta ja vanhusten laitoshoidon käsittelystä. *Syysprinssi* puolestaan herätti keskustelun kirjailijan etiikasta, hänen oikeudestaan käyttää toisen henkilön elämää teostensa pohjana. Varsinaisen kohun aiheutti *Pelon maantiede*. Kaurasta syytettiin tieteellisten tekstien käyttämisestä ja lainaamisesta väärin ja ilman viittauksia lähteisiin sekä myös naistutkimuksen vahingoittamisesta teoksellaan (Koskela 1.9.1995). Seuranneessa laajassa lehti-kirjoittelussa, jota Tanja Kotro (1996, 7-18) on opinnäytetyössään läpikäynyt, kirjallisuustieteen ja oikeustieteen asiantuntijat esittivät näkemyksiään tieteen ja taiteen erilaisista viittauskäytännöistä sekä intertekstuaalisuudesta ja sen periaatteista kirjallisuustieteessä. Juha Siltala ja Juha Sihvola (8.9.95) toivat esiin, että Kauraselta ”vaaditaan sellaista viittausten tarkkuutta ja tulkintojen sensitiivisyyttä, jota ei noudateta edes akateemisessa tutkimuksessa ja jollaisen soveltaminen kaunokirjallisuuteen

olisi absurdia.” Uudemmissa kirjoissaan *Safari Club* (2001) ja *Äiti ja koira* (2002) Kauranen onkin sijoittanut teoksen loppuun kattavan ”lähdeluettelon” ja kiitokset taustoittamisessa apuna olleille henkilöille.

1.3. Tarina ja vastaanotto

Arabian Laurissa kuvataan kymmenen vuoden ajanjaksoa 1986-1996. Kertojana on nuori luonnonharrastaja Sauli, joka kehyskertomuksessa Bosnian sodan jälkiselvittelyissä muistelee tutustumistaan Lauriin, lahjakkaaseen ja maineikkaaseen taiteilijamuotoilijaan, ja samalla tämän laajaan ja kirjavaan ystäväjoukkoon. Jo tapaamispäivänä Sauli tutustuu myös Laurin kotiinsa luomaan itämaiseen valtakuntaan, ”Arabia Felixiin”, onnelliseen Arabiaan. Laurilla on lapsuudestaan saakka ollut kiihkeä kiinnostus orientaalisuuteen, islamilaiseen uskontoon ja kulttuuriin sekä T.E. Lawrenceen. Sauli viettää Laurin kanssa paratiisimaisen ”onnen ja odotuksen” kesän (AL, 196). Syksyn tullen hän ryhtyy opiskelemaan ja Lauri lähtee tapansa mukaan talveksi ulkomaille. Myöhemmin Sauli kokee rakkaussuhteen myös Laurin kaksoissisaren Kikin kanssa.

Sauli seuraa vanhojen luontoystäviensä, vihreän liikkeen aktivistien liikehdintää ja toisaalta uusien taiteilijaystäviensä boheemia ja erikoisuuksia tavoittelevaa elämää. Mukaan limittyvät Saulin menneisyyden kokemukset ja menetykset, hänen lapsuudenystävänsä ja äitinsä kuolema. Lauri kulkee 80-luvun nousukauden huumassa voitosta voittoon, mutta vähitellen hän saa myös arvostelua osakseen ja kohtaa yhä enemmän vastoinkäymisiä, samalla kun Sauli alkaa menestyä valokuvataiteilijana. Lauri pakenee pysyvästi ulkomaille ja kuolee siellä. Sauli vaihtaa uudelleen ammattia ja ryhtyy Laurin äidin virikkeestä opiskelemaan fyysistä antropologiaa.

Teoksen ilmestyttyä samanlaista kohua, joka nousi *Pelon maantieteen* sitaateista tieteellisiin teksteihin, oltiin herättämässä myös *Arabian Laurin* yhteydessä. Helsingin Sanomien Nyt-liitteessä (Rantanen 31.10.1997) vertailtiin melko provosoivasti yhtäläisyyksiä *Mennynt maailma* -teokseen, mutta aiemmin yhteyden esiin tuoneet krii-

tikot mainitsivat sen ilman sensaatiohakuisuutta (Kurkijärvi 16.8.97 ; Hillebrand 17.9.97). Asiantuntijat saivat kuitenkin taas toistaa näkemyksensä tieteen ja taiteen erilaisista viittauskäytännöistä sekä intertekstuaalisuuden periaatteista. (Houni 1997, 10-12). Minkäänlaista analyysiä yhtäläisyyksien syistä ei kritiikeissä esitetty.

Lehtiarvosteluissa teos yleisesti nähtiin ajankuvauksena ja rakkauskertomuksena, sukupolviromaanina ja menneen nuoruuden muisteluna. Hieman ulkopuolisen, vaikkakin tapahtumiin osallisen kertojan käytön nähtiin luovan teokseen viileän, intohimottoman otteen. (Kulmala 3.9.97; Kurikka 5.9.97 ; Tuominen 12.9.97 ; Nordgren 30.8.97.) Teosta kuvattiin myös hyväksi viihdekirjaksi (Ahola 17.8.97).

Arvosteluissa kritisoiitiin teoksen pinnallisuutta, kaavamaisuutta ja teennäisyyttä (mm. Anttila 17.8.97). Tosin nähtiin, että teennäisyys on ehkä keino kuvata teennäistä aikaa, ja että pinnallisuus palvelee teoksen kokonaisuutta. Pinnallisuus koettiin kuitenkin ärsyttäväksi ja viihdekirjallisuutta muistuttava runsaus kömpelöksi. (Pappiniemi 8.10.1997 ; Törmänen 28.9.97.) Kirjan maailman ja henkilöhahmojen koettiin kaiken kaikkiaan jäävän ohuiksi ja Laurin arvoitukselliseksi hahmoksi (Kurikka 5.9.97; Törmänen 28.9.97). Toisaalta tuotiin esiin teoksen monikerroksisuus (Hillebrand 17.9.97), sitä kuvattiin ”faktan ja fiktion fantasiarakennelmaksi” (Vainikkala 27.8.97). Marja-Riitta Vainikkala (27.8.97) toi esiin myös raamatulliset ja myyttiset viittaukset samoin kuin yhteydet Kaurasen aiempaan tuotantoon, joihin viitattiin myös muutamissa muissa arvosteluissa (Hillebrand 17.9.97 ; Lehikoinen 3.9.97 ; Jaatinen 29.8.97). Myös yhteydet todellisuuteen, todellisiin henkilöhahmoihin nähtiin selkeästi (Ahola 17.8.97 ; Törmänen 28.9.97 ; Hillebrand 17.9.97). Teoksessa kuvattiin olevan ”paljon suoraan suomalaisesta elämänmenosta tempaistuja puuhastelijoita, joille löytyy enemmän tai vähemmän vastaavat mallit” (Kurkijärvi 16.8.97). Teoksen pääteemaksi useissa kritiikeissä nähtiin vastakkainasettelu materialistisen ja eettisen elämäntavan välillä (Lehikoinen 3.9.97 ; Kurikka 5.9.97; Törmänen 28.9.97) sekä laajemmin eri ideologioiden välinen kamppailu ja sen turhuus (Ahola 17.9.97).

Paljolti kritiikeissä ensimmäisten jälkeen tuotiin esiin hyvin samat asiat, yhteydet ja arvioinnit. Suhtautuminen samoihin teoksen piirteisiin saattoi kuitenkin olla hyvinkin ristiriitaista. Kovin syvällistä analyysiä kritiikeissä ei esitetty. Vainikkala (27.8.97) kuitenkin toi hyvin monipuolisesti esiin teoksen tematiikkaa ja symboliikkaa.

2. TEKSTIENVÄLISYYDEN TEORIAT

2.1. Ilmiö ja käsitteet

Intertekstuaalisuus eli tekstienvälisyys on kirjallisuustieteellisenä käsitteenä määriteltä viimeisten kolmen vuosikymmenen kuluessa hyvin monin tavoin, ja sen alle on sijoitettu erilaisia, osin ristiriitaisiakin näkökohtia ja sisältöjä. Keskeinen ajatus on kuitenkin se, että tekstissä on aina enemmän tai vähemmän näkyvästi merkkejä muista teksteistä.

Intertekstuaalisuus ilmiönä, tekstienvälisinä suhteina, on yhtä vanha kuin kirjoitettu ihmiskunnan historia. Samoja aiheita, teemoja ja myyttisiä aineksia on käytetty yhä uudelleen, eri aikoina enemmän tai vähemmän tietoisesti. 1700- ja 1800-luvulla taiteilijan originaalisuuden korostaminen johti siihen, että riippuvuus traditiosta koettiin negatiiviseksi, samoin kuin realistisessa kirjallisuudessa, jossa teoksen täytyi perustua todelliseen elämään. 1800-luvulla syntyneeseen biografis-historialliseen ajattelu-tapaan liittyi vaikutustutkimus, jossa etsittiin kirjailijoiden välisiä ”riippuvuuksia” ja lainoja. 1900-luvun myöhäis- ja postmodernissa kirjallisuudessa kyseenalaistettiin kirjailijan asema tekstin ainoana lähteenä ja nähtiin tekstien rakentuvan toisista teksteistä tai toisten tekstien päälle. (Saariluoma 1998,7-9.) Vertailevaan kirjallisuudentutkimukseen intertekstuaalisuus tekee selkeän eron siinä, että ei kiinnitetä huomiota siihen, ovatko tekstit saaneet vaikutteita toisistaan, vaan tarkastellaan, millaisia merkityksiä tekstit yhdessä muodostavat (Makkonen 1991a, 13, 16).

Vaikka intertekstuaalisuus nähtiin aluksi Thais Morganin mukaan ratkaisuksi moniin perinteisen kirjallisuudentutkimuksen ongelmiin (Makkonen 1991a, 18), havaittiin vähitellen, että se toi mukanaan myös uusia ongelmakohtia ja ristiriitaisuuksia. Keskeisiksi kysymyksiksi muodostuivat mm. se, mikä on eri tekijöiden osuus intertekstuaalisen suhteen syntymisessä, ja mitkä ovat intertekstuaalisten suhteiden rajoitukset. Kuten Marja-Leena Hakkarainen (1998, 162) toteaa, tekstienvälisyys ei myöskään ole mikään itsestään selvä, helppo oikotie tulkintaan, vaan se vaatii tutkijalta paljon vaivaa, kun tämän on viitteiden etsimisen ja paljastamisen lisäksi selvi-

tettava myös tekstin kulttuurisia merkityksiä ja niiden kontekstuaalisia sidoksia. Allenin (2000, 59) mukaan jokainen teoreetikko toivoo intertekstuaalisuuden tuottavan metodeja ja välineitä tekstien tulkintaan, mutta huomaa, että se käsitteenä upottaa hänet kysymysten ja vastakohtaisuuksien joukkoon, josta on vaikea löytää vastauksia ja ratkaisuja. Sekaannusta aiheuttaa teorioiden ristiriitaisuuksien lisäksi myös se, että niitä on tulkittu hyvin eri tavoin.

Kun Julia Kristeva v.1967 toi esseessään⁵ intertekstuaalisuuden käsitteen esiin, hän muodosti sen Mihail Bahtinin dialogismin pohjalle. Hän kuitenkin muokkasi sitä ja käytti sitä omiin tarkoituksiinsa. Kun dialogismi Bahtinille oli määrättyjen tekstien erityispiirre, Kristeva ulotti sen kuulumaan kaikkiin teksteihin ja lopulta kaikkiin kulttuurin muotoihin. Tällainen globaali tekstikäsitteily on Kristevan intertekstuaalisuuskäsitteen pohjana. (Pfister 1991, 208, 212.)

Intertekstuaalisuus -käsitteen runsaasta käytöstä ja monenlaisesta määrittelystä viimeisten vuosikymmenten aikana on aiheutunut, että sen merkitys on hämärtynyt. Graham Allen näkee vaarana olevan, että termi alkaa merkitä vain sitä, mitä kukin tutkija siinä yhteydessä haluaa sen merkitsevän. (Allen 2000, 2.) Tämän tuo esiin myös Genette (1997a, 1-5) kyseenalaistaessaan ja asettaessaan muutoksen alaiseksi koko ajan intertekstuaalisuuden käsitteet, sekä omansa että muiden. Hänen mielestään ne ovat hyödyllisiä pelkästään niin kauan kuin jokainen teoreetikko määrittelee ne riittävästi. Allen (2000, 58-59) näkee monimuotoisuuden ja vastakohtaisuuksien alunperin johtuvan niistä erilaisista historiallisista ja yhteiskunnallisista olosuhteista, joissa teorit ovat syntyneet. Intertekstuaalisia teorioita ovat kehittäneet ja käyttäneet mm. semiotiikan, strukturalismin, poststrukturalismin ja formalismin koulukuntiin kuuluvat tutkijat.⁶ Se, että poststrukturalistiset tutkijat hyödyntävät intertekstuaalisuutta terminä merkitysten hajottamiseen, kun taas strukturalistit käyttävät sitä mer-

---

⁵ 'Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman'. Essee on suomennettuna Kristevan artikkeleja sisältävässä teoksessa *Puhuva subjekti. Tekstejä 1967-1993*. (1993)

⁶ Joidenkin tutkijoiden sijoittaminen määrättyihin koulukuntiin on tosin vaikeaa. Esim. Kristevan intertekstuaalisuuskäsite liitetään yleisesti poststrukturalismiin (esim. Mai 1991, 33, 38), mutta se on nähty myös strukturalismista lähtevänä. (Saariluoma 1998, 9.) Tämän voi nähdä riippuvan siitä, minkä ajanjakson teorioita tarkastellaan, sillä Kristeva muutti jatkuvasti positioitaan eri koulukun-

kityksien selville saamiseen ja määrittämiseen, on Allenin (emt., 4) mukaan todiste termin joustavuudesta⁷.

Heinrich F. Plett jakaa tekstienvälisyyden tutkijat edistyksellisiin (joita voidaan myös nimittää poststrukuralisteiksi, dekonstruktionisteiksi tai postmodernisteiksi) ja traditionalisteihin, joiden vastapoolina ovat vielä anti-intertekstualistit. Edistyksellisten tutkijoiden auktoriteetteja ovat Bahtin, Barthes, Kristeva ja Derrida. Tutkijoiden teorit ovat sekoitus Marxin ja Freudin ajatuksia, semiotiikkaa ja filosofiaa, eivätkä tutkijat ole pystyneet kehittämään ymmärrettävää tekstianalyysin metodia. Traditionalistit, jotka ovat muokanneet intertekstuaalisuuden muodoiksi mm. sitaatin, allusion, parodian ja travestian, ovat sen sijaan onnistuneet tekemään lähestymistavasta käyttökelpoisemman analyysin kannalta, mutta ongelmana on Plettin mukaan, että systemaattisuus helposti johtaa kapeaan ajatteluun. Intertekstuaalisuuden vastustajien vastaväitteet edistyksellisiä kohtaan perustuvat teorioiden epäymmärrettävyyteen, traditionalisteja kohtaan taas siihen, että vanhasta, aina olemassa olleesta asiasta käytetään vain uusia termejä. (Plett 1991, 3-5.)

Intertekstuaalisuuden ongelmana on myös, että siihen on liitetty usein ideologia ulottuvuuksia. Sen on nähty dekonstruktionismin tai poststrukuralismin synonyyminä. Mai viittaa Vincent Leitchiin, jonka mukaan dekonstruktionistit 1960- ja 1970-luvulla käyttivät intertekstuaalisuutta aseena taistelussa merkityksistä ja totuudesta. (Mai 1991, 31.) Myös Tammi (1991, 72-73) viittaa siihen, että termiä käytetään ”merkkinä puhujan hyväksymästä (jälkistrukturalistisesta) ideologiasta, jonka mukaan mikä tahansa yritys rajata tekstien väliset suhteet analyysia varten on väärän rationalismin tuottama harha, ja sitä vastaan on taisteltava.”

---

tien välillä ja sanoutui mm. 1970-luvulla kokonaan irti strukturalistisesta kirjallisuudentutkimuksesta (Leraillez 1995, 93-94).

⁷ Nummi (1991, 205) viittaa Elaine Rusinkoon, jonka mukaan intertekstuaalisuutta ovat vastakkain tavoittein soveltaneet ranskalaiset strukturalistit ja venäläiset formalistit. Hänen mukaansa strukturalistit pyrkivät osoittamaan, että kaikki tekstit erilaisten sitaattien mosaiikkina voidaan hajottaa loputtomiin, kun taas formalistit yrittävät koota tekstien hajanaisuudesta kokonaisuuksia

2.2. Tekstienvälisyyden rajat

Kristevan teksti- ja intertekstuaalisuuskäsityksen mukaan yhteiskunta ja historia eivät ole tekstin ulkopuolisia, vaan ne käsitetään osana samaa tekstuaalisuutta kuin kirjallisuuskin (Kristeva 1993, 26 ; Mai 1991, 40). Saariluoma (1998, 9-10) taas toteaa, että ”Kristevan muunnoksessa Bahtinin dialogisuuden periaatteesta intertekstuaalisuus kaventui koskemaan pelkästään tekstien välisiä suhteita vailla tekstien ulkopuolista todellisuutta [---]”. Tulkinnat vaikuttavat ristiriitaisilta, mutta ovatko ne sitä? Jos yhteiskunta ja historia ovat osa tekstuaalisuutta eivätkä sen ulkopuolella, mitä tekstien ulkopuolinen todellisuus on? Loogisesti ristiriitaa siis ehkä ei ole, mutta ajatuksellisesti on vaikea liittää ’kaventui’-sanaa Kristevan laajaan intertekstuaalisuuskäsitykseen.⁸

Intertekstuaalisuuden tutkijoiden keskuudessa on erimielisyyttä siitä, kuinka laajalle viittausten tarkastelu voidaan kohdistaa. Osa tutkijoista käsittää tekstit, joiden joukosta viittauksia voidaan hakea, nimenomaan ja ainoastaan kaunokirjalliseksi teksteiksi (Mai 1991, 31), mutta hyvin monien tutkijoiden mielestä tekstienvälisyys voidaan ymmärtää laajasti, siten että viittaukset voivat kaunokirjallisten tekstien lisäksi kohdistua tekstien ulkopuolisiin kohteisiin, esimerkiksi historiallisiin henkilöihin tai tapahtumiin, tai muihin merkkijärjestelmiin, kuten musiikkiin tai elokuvaan (Lahdelma 1982, 106-107 ; Hakkarainen 1998, 150 ; Makkonen 1991b, 98-99).

Myös ajallinen rajoittaminen, tekstien retrospektiivinen vaikutussuhde, on kiistanalainen asia intertekstuaalisuudessa. Kirjallisuus voidaan nähdä yhtenä tekstinä, jonka sisällä lukija etsii yhteyksiä riippumatta tekstien kronologisesta järjestyksestä. Taranovski sulkee retrospektiivisen vaikutuksen analyysin ulkopuolelle määritellesään subtekstin toisessa tekstissä esiin tulevaksi *jo olemassaolevaksi* tekstiksi (Taranovsky 1976, 18). Roland Barthes taas katsoo, ettei intertekstuaalisuudessa voida rajoittaa edeltävien tekstien sitaatteihin. Hänen mukaansa myös vanhaa tekstiä voi-

---

ja sijoittaa tekstit kirjalliseen perinteeseen. Tulkinnat koulukunnista ja niiden tarkoituksista näytävät siis osittain melko sekavilta.

⁸ Tässäkin näennäiset ristiriitaisuudet ja tulkintojen erot voivat selittyä Kristevan muuttuvilla teorioilla ja käsitteillä.

daan lukea uuden kautta. Lukija voi tarkastella alkuperästään irrotettua tekstiä ja sen avoimia merkityksiä. (Veivo 1995, 78.) Myös Michael Riffaterren intertekstuaalisuuden määritelmän mukaan tekstien väliset kytkennät voivat yhdistää sekä tarkasteltavaa tekstiä edeltäviä että sitä seuraavia tekstejä (Makkonen 1991a, 22). Owen Miller näkee Lyytikäisen (1989, 75) mukaan kronologiaan perustuvat intertekstuaalisuusmallit epäilyttävinä. Käytännössä kuitenkin useimmat intertekstuaalisuudet hyväksyvät tekstien kronologian ja lähestyvät siten myös perinteistä lähde- ja vaikutustutkimusta, kuten Lyytikäinen (emt., 75) toteaa.

2.3. Tekstienvälisyyden tekijät

Kaunokirjallisen tekstin merkitystä on kirjallisuudentutkimuksessa haettu tekijästä, lukijasta tai tekstistä itsestään käsin.⁹ Varsinkin aiemmin keskityttiin tutkimuksessa nimenomaan tekstiin ja tekijään, lukijan osuus merkitysten muodostumisessa jäi vähemmälle huomiolle. Vasta 1960- ja 1970-luvulla alettiin varsinaisesti kiinnittää huomiota myös lukijaan. (Ks. esim. Mai 1991, 47 ; Makkonen 1995, 179-181.) Intertekstuaalisuuden näkökulmasta katsottuna teksti ei voi olla täysin suljettu ja oma-varainen, koska tekstin kirjoittaja on aina ensin ollut tekstien lukija, jolloin hänen kirjoituksensa väistämättä suodattuu muiden kirjoitusten läpi. Samoin lukuprosessissa teksti välittyy kaiken sen tekstimateriaalin läpi, mitä lukija tuo mukanaan. (Still - Worton 1993, 1.)

Tekijän intention merkitys on yksi niistä kysymyksistä, joista tekstienvälisyyden teoreetikoilla ja tutkijoilla on hyvin erilaisia käsityksiä. Aina tätä ristiriitaa ei tuoda esiin. Esim. Anna Makkonen (1991a, 16) sanoo yleistäen, että ”intertekstuaalisuuden tutkijoiden kiinnostuksen kohteena ei ole kirjailijan intentio, [---] vaan lähtökohtana on lukijan tekemä havainto tekstissä läsnä olevasta toisesta tekstistä tai toisista teksteistä.” Usein kuitenkin tekijän intentio on nähty keinoksi erottaa merkitykselliset

---

⁹ Neljänneksi tekijäksi on toisinaan liitetty myös konteksti (esim. Mikkonen 2001, 68). Toisaalta kontekstin erillisuus tekstistä on asetettu kyseenalaiseksi ja nähty keinotekoiseksi (Kovala 1998, 89-90).

kytkennät sattumanvaraisista (Tammi 1991, 90-91). Pfister (1991, 210-211) näkee strukturalistisen ja poststrukturalistisen lähestymistavan edustajien erilaisen suhtautumisen tähän asiaan. Hänen mukaansa strukturalistit, kuten Genette, korostavat tekijän intension tärkeyttä. Heidän mielestään ainoastaan tekijän tarkoittamat, selkeästi osoittamat ja lukijan huomaamat ja tunnistamat viittaukset ovat merkityksellisiä¹⁰. Poststrukturalistit taas näkevät tällaiset rajoitukset pyrkimyksenä ”kesityttää” intertekstuaalisuuden valtavat voimavarat ja siten vesittää sen mahdollisuudet.

Monet teoreetikot eivät hyväksy intentionaalisuutta intertekstuaalisuuden kriteerinä. Owen Miller näkee sen suorastaan kavahdettavana, kuten Lyytikäinen (1989, 75) tuo esiin. Mikko Keskinen viittaa Roland Barthesin kirjoituksiin, joiden mukaan tekstin merkitystä ei voi palauttaa kirjoittajansa intension, vaan tekstin identiteetti kehittyy jatkuvasti. Identiteetti riippuu myös lukijasta : samakaan lukija ei voi ”astua” tekstiin eri lukukerroilla täysin samoin. (Keskinen 1996, 37, 39.) Barthesin mukaan eri tahoilta tulleet diskurssit kohtaavat lukijassa, josta tulee tärkeä osallistuja merkitysten muodostamisessa (Veivo 1995, 65). Myös Ross Chambersin (1993, 144) mukaan intertekstuaalisuus syntyy vasta, kun lukija tuottaa sen. Tähän tuottamiseen, kuten tekstin merkitysten luomiseen yleensäkin, vaikuttavat lukijan kulttuuritausta, henkilökohtainen motivaatio, kielellinen ja kirjallinen kompetenssi, hänen kykynsä huomata tekstienvälisiä kytkentöjä ja tulkita niitä (ks. esim. Mikkonen 2001, 73-75). Taranovskin kanta tekijän intension merkitykseen on ristiriitainen, mutta myöhemmät hänen koulukuntansa edustajat, kuten Levington ja Timentšik, ovat päätyneet siihen, että ratkaiseva ei ole kirjailijan intentio, jota ei voida varmasti tietää, vaan lukijan tekemä havainto kytkennästä kahden tekstin välillä. Samanlaisen kannan ottaa Tammin, joka näkee, että jos lukija pystyy keksimään havaitulle kytkennälle uskottavan tarkoituksen, se muuttuu oletuksesta todelliseksi. (Tammi 1991, 91.)

Useat tutkijat näkevät teorioiden ja käytännön ristiriitaisuuden tässä yhteydessä. Anna Makkonen viittaa Jonathan Culleriin, joka kritisoi Kristevaa ja muitakin tutkijoita.

---

¹⁰ Juhani Koivisto (1998, 359) huomauttaa, että käytännössä näin ei välttämättä ole. Esimerkiksi Pentti Haanpään teksteissä juuri kätketyt viitteet voivat olla merkityksellisimpiä.

Vaikka teoriassa puhutaan intertekstuaalisuuden rajattomuudesta ja anonyymeistä teksteistä, käytännön tarkasteluissa keskitytään kuitenkin osoitettaviin ja intentionaaliin kytkentöihin. Culler näkee käsitteen rajoittamisen olevan palaamista vanhaan vaikutusajatteluun, jolloin teksti selitetään lähteidensä taustaa vasten. (Makkonen 1991a, 20.) Teorian ja käytännön ristiriitaan tutkijoiden pohdinnoissa viittaa myös Petri Pietiläinen (1998, 126-129). Hän kuitenkin näkee intentionaalisuuden tekstienvälisyyden kriteeriksi, vaikka toisaalta hänen mielestään on otettava huomioon myös lukijoiden erilaiset intertekstuaaliset lukutavat ja kulttuuritaustat.

Joidenkin tutkijoiden intertekstuaalisuuskäsitteet ja määrittelyt sen suhteen, mikä ohjaa intertekstuaalisen suhteen syntymistä, voivat vaikuttaa keskenäänkin sekavilta ja ristiriitaisilta – ainakin niitä on niin tulkittu. Michael Riffaterre erottaa toisistaan aleatorisen ja obligatorisen intertekstuaalisuuden. Aleatorisen eli satunnaisen intertekstuaalisuuden mukaan yhteys kahden tekstin välillä syntyy lukijan omista lähtökohdista käsin, obligatorisessa intertekstuaalisuudessa taas teksti ohjaa lukijaa löytämään ratkaisun tulkinnalliseen ongelmaan subtekstien kautta. (Makkonen 1991a, 23-24.) Kirjallisuudentutkimuksen ja analyysin kannalta merkitseväksi Riffaterre kuitenkin Lyytikäisen (1995, 33) mukaan näkee vain tekstistä käsin ohjautuvan ongelmanratkaisun, jolloin lukija on alisteinen ja ”sidottu” tekstiin nähden. Tämä vaikuttaa ristiriitaiselta hänen intertekstuaalisuuden määritelmänsä nähden, jonka mukaan ” intertekstuaalisuus on lukijan tekemä huomio suhteista teoksen ja muiden teosten välillä, teosten, jotka ovat edeltäneet tai jotka seuraavat tätä teosta.”, ja joka Makkosen (1991a, 22) mukaan korostaa juuri lukijan valtaa.

Heinrich Plett (1991, 5) näkee intertekstuaalisen suhteen syntymisessä hyvin tärkeänä sekä tekijän että lukijan roolin. Ne molemmat tekevät intertekstin näkyväksi ja välittyväksi. Christoph Parry (1998, 99) tuo esiin myös sen näkökulman, ettei tekstienvälisyydessä välttämättä tarvitse tehdä tarkkaa eroa intentionaalisten ja satunnaisen tai tekijän ja lukijan luomien kytkentöjen välillä, mikä mahdollistaa joustavan lähestymistavan. Omassa työssäni asetun lähinnä tälle kannalle. Tekijä voi kyllä ”ohjailla” lukijaa kiinnittämään huomiota määrättyihin asioihin, ja usein tuon ohjailun pohtiminen voi olla mielenkiintoistakin, mutta joka viittauksen kohdalla tekijän

intentioiden selvittely on turhaa, sillä loppujen lopuksi intertekstuaalinen kytkentä riippuu lukijasta ja siitä, millaisia viitteitä hän löytää ja kuinka ne tulkitsee.

2.4. Tekstienvälisyyden työvälineet

2.4.1. Genetten typologia

Intertekstuaalisuuden eri muodoista on yritetty luoda typologioita. Gerard Genetten luokitus on näistä ehkä tunnetuin. Hänen typologiansa on hyvin kattava ja tarkka, minkä takia sitä voi käyttää tekstianalyysin apuvälineenä, joskin sen perusteellisuus on nähty myös soveltamista hankaloittavana, koska tekstit usein kuuluvat useampaan luokkaan (Parry 1998, 83). Genette (1997a, 7) itsekin toteaa, että tapaukset eivät luokittelussa ole toisensa poissulkevia, vaan kyse on enemmänkin tarkastelunäkökulmasta.

Genette käyttää tekstien välisten suhteiden koko alueesta nimitystä transtekstuaalisuus, johon hän intertekstuaalisuuden lisäksi sisällyttää metatekstuaalisuuden, arkkitekstuaalisuuden, hypertekstuaalisuuden ja paratekstuaalisuuden. Intertekstuaalisuuden Genette määrittelee kahden tai useamman tekstin väliseksi rinnakkaiseksi läsnäolosuhteeksi¹¹ ja jakaa sen eksplisiittisimmästä muodosta lähtien sitaatteihin, plagiaatteihin ja alluusioihin. (Genette 1997a, 1-5.)

Metatekstuaalisuudella Genette tarkoittaa kahden tekstin suhdetta, jossa myöhempi kommentoi aiempaa. Tähän hän lukee esim. kritiikit. Arkkitekstuaalisuus on lajeista abstraktein ja näkymättömin. Se voi ilmetä esimerkiksi vain otsikkoina tai alaotsikkoina. (Genette 1997a, 4.) Arkkitekstuaalisuudessa kuvastuvat kaikelle kirjallisuudelle yhteiset piirteet (Lyytikäinen 1991, 146).

---

¹¹ Englanninkielinen määritelmä on ”relationship of copresence between two texts or among several texts.”

Hypertekstuaalisuudessa on kysymys kahden tekstin välisestä transformaationsuhteesta, jolloin myöhempi teksti on joko suora muunnos eli transformatio tai välillinen muunnos eli imitaatio aiemmasta. Genette luokittelee ja taulukoi nämä moniin alalajeihin tekstin sävytyksen tai tarkoitusperien mukaan. Hän myös nimeää jo luonteeltaan hypertekstuaalisia kirjallisuudenlajeja, kuten parodia, travestia ja pastissi. Hypertekstuaalisuus poikkeaa paikallisesta intertekstuaalisuudesta siinä, että hypotekstin vaikutus hypertekstiin on laaja-alainen. Edellytyksenä on myös, että hypertekstuaalinen luonne ilmenee selkeästi tekstissä. (Genette 1997a, 5-9 ; Lyytikäinen 1991, 155-159.) Lyytikäinen (emt., 165-166) kuitenkin asettaa kyseenalaiseksi, tarvitaanko hypotekstin avointa ilmaisua hypertekstuaalisuuden merkiksi, koska aina on kuitenkin kyse lukijan tulkinnasta, ja se voi vaihdella lukijasta ja ajankohdasta riippuen.

Paratekstit eli kynnystekstit ovat varsinaiseen tekstiin kuulumattomia osia. Myös ne Genette jakaa perusteellisen tarkasti eri lajeihin. Periteksteihin kuuluvat mm. teoksen nimi, erilaiset otsikot, esipuhe, mottolauseet ja omistuskirjoitukset. Varsinaiseen tekstiin löyhemmin liittyvät osat, kuten lehtikirjoitukset, haastattelut, kirjeet ja tekstiä luonnehtiva biografinen materiaali, ovat epitekstejä. (Genette 1997b, 1-6.) Paratekstit ovat tekijän intentiota korostavia, sillä Genetten (emt., 407-409) mukaan niiden tehtävänä on ohjata monin keinoin lukijaa tekijän tarkoittamaan tekstin lukutapaan ja tulkintaan. Epitekstien suhteen Genette (emt., 345-346) kuitenkin myöntää, että tehtävä ei monissa tapauksissa toteudu, sillä ne ovat useiden muidenkin tahojen kuin tekijän tuottamia. Peritekstien tulkintaan opastavan funktion on asettanut kyseenalaiseksi Mikko Keskinen, (1993, 154) jonka mukaan mikä tahansa periteksti ja teksti voitaisiin liittää yhteen, ja lukija pitäisi joka tapauksessa peritekstiä tekstiä kommentoivana. Toisaalta tämän voisi juuri nähdä kuvastavan peritekstin sijaintiin ja näkyvyyteen perustuvaa vahvuutta tulkinnan ohjaajana.

Genetten luokittelussa on nähty ongelmallisia kohtia laajemminkin. Pohdintoja on herättänyt kysymys kirjallisuuden sekä muiden taidemuotojen ja yleensä kulttuuristen tekstien suhteesta, paratekstuaalisuuden kuulumisesta tekstin sisä- tai ulkopuolelle samoin kuin tekijän intention merkitys ja sen vahvistaminen lukijassa se-

kä lukijan oma rooli merkityksen tuottamisessa. Kritiikkiä on aiheuttanut myös se, että Genetten mukaan lukija voi valita, lukeeko tekstiä itsenäisenä tekstinä vai tarkastellen sen intertekstuaalisia suhteita. Tämän on nähty jakavan sen, mikä teoksessa on jakamatonta, sen tekstuaalisen rakenteen ja intertekstuaaliset suhteet. (Allen 2000, 112, 114.)¹²

2.4.2. Subtekstianalyysi

Kiril Taranovski sai virikkeen subtekstin käsitteen ja sille pohjautuvan analyysin luomiseen tarkastellessaan Osip Mandelstamin runoutta ja yrittäessään selvittää sen merkityksiä. Hän huomasi, että runoissa oli paljon viitteitä toisiin runoilijoihin, ja nämä muistumat auttoivat tulkitsemaan runojen sanomaa, joka muuten olisi jäänyt epäselväksi. (Taranovsky 1976, V-VI.) Taranovski korostaa, että jokainen elementti Mandelstamin runoudessa on motivoitu (emt., 6). Taranovskin mukaan Mandelstam käytti runoissaan kaiken lukemansa lisäksi esim. arkkitehtuuria, taidetta ja musiikkia. Hän näkee, että Mandelstamin kirjallisten ja kulttuuristen lähteiden selvittäminen on tärkeää hänen runoutensa ymmärtämiseksi. (Emt., 4.) Tammi (1991, 66) taas tulkitsee, että subtekstejä etsittäessä ei ole aihetta keskittyä runoilijan käyttämiin lähteisiin. Näennäinen ristiriita selittyy erilaisilla käsitystavoilla ja tarkoituksiperillä: Taranovski näkee lähteisiin perehtymisen auttavan subtekstien selvittämisessä ja merkitysten etsimisessä, Tammi taas käsittää lähteisiin keskittymisen perinteiseen vertailevaan tutkimukseen liittyvänä tekstin syntyhistoriaa valottavana, muttei sen merkityksiä avaavana seikkana.

Taranovskin Mandelstamia koskevat artikkelit ilmestyivät vuosina 1967-1974 ja koottuina *Essays on Mandel'stam* -teokseen 1976. Hänen mallinsa ympärille kasvoi

---

¹² Tosin, kuten subtekstianalyysiä tarkastellessani tulee esiin, myös Taranovski ja Paul Ricoeur jakavat tulkinnan avoimeen ja suljettuun, jotka voivat olla vaihtoehtoja, mutta joiden yhdistäminen vasta tuo syvän tulkinnan.

10-15 vuoden kuluessa ”Taranovskin koulukunta”. (Tammi 1999a, 3-4.) Suomessa subtekstianalyysiä on esitelty ja tehnyt tunnetuksi Pekka Tammi.

Tammi esittää Taranovskin tutkimuksiin joitakin varauksia käyttökelpoisen mallin aikaansaamiseksi. Subtekstianalyysi suuntautuu nimenomaan tekstien tulkintaan ja siinä ilmenevien ongelmien ratkaisemiseen. Se on tehty työväliseksi käytännön sovellutuksiin, eikä malli tiukan teoreettisesti tarkasteltuna ole täysin aukoton. Taranovski ei esittänyt väittämiään yleisenä teoriana, vaan loi sen koskemaan tarkkaan rajattua joukkoa. Mallin käyttökelpoisuus muunlaisenkin aineiston kuin runouden tarkasteluun on kuitenkin jo osoitettu. (Tammi 1999a, 4-5.)

Taranovski määrittelee subtekstin ”jo olemassa olevaksi tekstiksi (tai teksteiksi) joka tulee esiin uudessa tekstissä.” Hän erottelee subtekstit sellaisiin, jotka toimivat pelkästään impulsseina kuvan luomisessa, ja sellaisiin, jotka ”lainaavat rytmistä kuviota tai ääniteitä”. Subteksti voi myös ”tukea tai paljastaa myöhemmän tekstin runollista sanomaa” tai ”runoilija voi käsitellä sitä poleemisesti”. Ensimmäisellä ryhmällä ei ole merkitystä tekstin ymmärtämisen kannalta, ja toisellakin vain, jos se yhdistyy kahteen jälkimmäiseen ryhmään. (Taranovsky 1976, 18.)

Taranovski korostaa eri vaihtoehtojen käyttämistä runon tulkinnassa. Runoa voi tarkastella ”suljetun” analyysin avulla, joka keskittyy tiukasti runon sisäisiin yhteyksiin. ”Avoin” analyysi käsittää yhteykset runoilijan muuhun tuotantoon sekä muiden runoilijoiden tuotantoon. Taranovskin mukaan vasta näiden vaihtoehtojen yhdistäminen auttaa luomaan syvällisen tulkinnan. (Taranovsky 1976, 21.)¹³ Aina subtekstin havaitseminen ei ole välttämätöntä tekstin ymmärrettävyyden kannalta, mutta joka tapauksessa se syventää tai vahvistaa tulkintaa tai tuo siihen joitakin uusia piirteitä, kuten Tammi (1991, 65) tarkentaa. Tähän viittaa myös Ziva Ben-Porat (1976, 114-115) alluusioita tarkastellessaan.

---

¹³ Hyvin samankaltaisena kaksiosaisena prosessina esittää tulkinnan Kai Mikkosen (2001, 72-73) mukaan myös Paul Ricoeur.

Subtekstianalyysissä ensimmäinen tehtävä on paikallistaa tekstissä olevat subtekstit. Toiseksi on pohdittava, millaisia merkityksiä yhteyden havaitseminen tuo mukanaan. Analyysissä keskitytään kytkentöihin, joilla on merkitystä tekstin tulkintaan. Yksittäinen kahden tekstisegmentin välinen kytkentä voi laajentua myös muualle subtekstiin ja lopulta hyvinkin laajoihin tekstikokonaisuuksiin ja niiden tematiikkaan. (Tammi 1991, 67-68.)

Tammi esittää typologian keinoista, joiden välityksellä tekstit kytkeytyvät yhteen. Selkein tapaus on teoksen- tai henkilön nimen suora nimeäminen tai muu nimen siteeraaminen toisessa tekstissä. Viittaus nimeen toimii metonymisesti : sen myötä viitataan myös tekstiin liittyviin ominaisuuksiin. (Tammi 1991, 75-76.) Allusiivinen viittaus on kuitenkin sillä tavoin valikoiva, että se poimii kohteestaan tiettyjä ilmauksen yhteyteen sopivia ominaisuuksia ja aktualistaa vain ne, kuten Ben-Porat (1976, 108-109) ja Tuomo Lahdelma (1982, 107) ovat tuoneet esiin.

Toinen keino tekstien kytkeytymiseen on minkä tahansa muun osan kuin nimen lainaaminen toisesta tekstistä. Lainausta voi olla suora tai jollain tavoin muotoiltu. Myös tässä suhde on metonyminen, niin että sitaatti voi viitata koko subtekstiin ja sen tematiikkaan. (Tammi 1991, 78.)

Tyylillisestä subtekstistä Tammi puhuu tapauksissa, joissa lainataan niin yksilöllistä tyylikeinoa, että sen myötä aktivoituu yksittäinen tekstikin. Näihin Tammi liittyy Taranovskin (1976, 18) ”rytmisen kuvion ja äänteiden lainaamisen”. Hän esittää Taranovskin lailla varauksen, että pelkkä tyylillinen samankaltaisuus ei yksistään aktivoi subtekstiä, vaan tarvitaan myös jokin muu yhdistävä tekijä (Tammi, 1991, 82-85).

Neljännessä tapauksessa kytkennän keino voi olla mikä tahansa edellä mainituista, mutta sen rakenne on monimutkaisempi. Subtekstiin voi sisältyä toisia subtekstejä, jolloin voi syntyä pitkä viittausten sarja, tai viittaus voi kytkeytyä yhtä aikaa useampaan subtekstiin. Näissä tapauksissa puhutaan monilähteisyydestä. (Emt., 86-87.)

2.5. Raamattu ja tekstienvälisyys

Raamatun vaikutus ulottuu hyvin laaja-alaisesti koko länsimaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan ajattelusta ja maailmankuvasta eri taiteisiin. *Raamatun* kuvasto ja symboliikka on tuttu kaikissa länsimaisissa yhteiskunnissa. Suomen kieleen ja kirjallisuuteen *Raamatun* merkitys varsinkin aiemmin on ollut merkittävä. Suuri osa kirjoitetusta tekstistä pohjautui *Raamattuun* tai muihin hengellisiin teksteihin. Maallista kirjallisuutta ilmestyi 1800-luvun loppukymmeneen saakka melko vähän. (Ikola 1992, 51.) Nykyaikana *Raamatun* merkitys on kaiken informaatiotulvan keskellä pienentynyt. Kirjallisuudessa *Raamatun* henkilöt ja aiheet ovat olleet - ja ovat yhä - lukusten hypertekstien pohjana ja idealähteenä yleisemmin.

Raamattu koostuu kymmenistä eri kirjoittajien kirjoista, ja se on jo itsessään täynnä viittauksia sekä Uudesta Testamentista Vanhaan Testamenttiin että yleensä kirjoituksista toisiin. Teoskokonaisuudessa tämä ”tekstienvälisyys” on katsottu niin tärkeäksi, että osa viittauksista on merkitty jakeiden loppuun (Sipilä 1999, 18). Northrop Frye (1983, 169-174) näkee *Raamatussa* koko teoksen läpäisevän kerronnallisen aalto liikkeen, jossa vaihtelevat menestys ja vastoinkäymiset, ja jossa vastaavanlaiset tapahtumat ilmenevät sekä Vanhassa että Uudessa testamentissa.

Intertekstuaalisen kirjallisuudentutkimuksen kannalta *Raamatun* laaja-alainen yhteys muuhun kirjallisuuteen on mielenkiintoinen tutkimuskohde. Viime vuosina tätä aluetta ovat kartoittaneet mm. Juhani Sipilä (1999) Antti Tuurin tuotannossa, Juhani Koivisto (1998) Pentti Haanpään teoksissa ja Jyrki Nummi (2002) Kiven *Seitsemän veljestä* -teoksessa. Lukijan ja tutkijan tehtävää vaikeuttaa se, että monet sitaatit ja alluusiot ovat yleistyneet niin, ettei niitä enää välttämättä tunnista *Raamattuun* kuuluviksi. Myös raamatunkäännösten muuttumisen vuoksi voi viittausten huomaaminen tulla lukijalle vaikeammaksi.¹⁴ Tehtävän laajuutta lisää se, että huomattun *Raamattu-*

---

¹⁴ Tässä työssä olen käyttänyt sekä vuosina 1933 (VT) ja 1938 (UT) että vuonna 1992 käyttöön otettuja raamatunkäännöksiä. Syy siihen on se, että vaikka *Arabian Laurin* pääasiallisena tapahtuma-aikana on ollut käytössä vain vanhempi raamatunkäännös, teoksen kirjoittamisajankohtana uudempikin käännös on ollut jo voimassa, ja viittausten lähteenä on käytetty näitä molempia. Niis-

viittauksen myötä vuoropuheluun tulevat myös koko *Raamattu*, sen tulkinta ja tutkimus, uudelleenkirjoitus ja -selitys, kuten Anna Makkonen (1997a, 77) toteaa.

---

sä yhteyksissä, joissa on kysymys nimenomaan määrätystä käännöksestä, erotan ne toisistaan lyhenteillä R1 ja R2.

3. MISTÄ LAURI SYNTYY

3.1. Lainattu identiteetti

Genetten mukaan kirjan nimellä on useita tehtäviä. Sen lisäksi että nimi identifioi teoksen ja houkuttelee lukemaan, sillä on myös teosta kuvaileva sekä siihen liittyvä lisämerkityksiä tuova funktio. Teoksen kuvailevuuden näkökulmasta Genette erottaa temaattiset nimet, jotka viittaavat tekstin kohteeseen, siihen mistä teos kertoo, sekä remaattiset nimet, jotka viittaavat siihen, miten teksti ilmaisee tarkoituksensa, mikä teksti on. Nämä voivat toimia myös rinnakkain. Temaattiset nimet voivat kytkeytyä teoksen kohteeseen tai teemaan suoraan, metonymisesti, vertauskuvallisesti tai ironisesti. Nimen lisämerkityksiä tuova funktio ilmenee siten, että se avaa tekstiin viitteitä muista teksteistä tai kirjailijoista. (Genette 1997b, 76-93.) Teoksen nimestä voi myös paljastua sen hypertekstuaalinen luonne (Lyytikäinen 1991, 155).

Arabian Laurin temaattinen nimi viittaa suoraan teoksen päähenkilöön, mutta sillä on myös lisämerkityksiä tuova funktio, jolloin lukija saa päähenkilön lisäksi viitteen henkilöstä, joka tekstin sisällä asettuu monin tavoin esiin tulevaksi subtekstiksi. Lawrence of Arabia, Arabian Lawrence oli brittiläisen arkeologin, sotilaan ja kirjailijan Thomas Edward (T.E.) Lawrencen (1888-1935) lempinimi. Lawrence oli hyvin ristiriitainen persoonallisuus, joka myös herätti ristiriitaisia tunteita ja mielipiteitä. Työskenneltyään arkeologisilla kaivauksilla Karkemisissä hän sai 1. maailmansodan aikana tehtävän toimia yhdysupseerina arabien kansannousussa 1916-1918. Sodan ja epäonnistuneen Arabian itsenäistämishankkeen jälkeen hän palasi Englantiin ja toimi R.A.F:ssa, Kuninkaallisissa Ilmavoimissa, sekä panssarivaunujoukoissa. Hän kirjoitti teokset *Seven Pillars of Wisdom* (1926) ja *The Mint* (1955), joiden omaelämäkerrallisuudesta ja fiktiivisyydestä on kiistelty. Lawrence sai surmansa moottoripyörä-onnettomuudessa. (esim. Stewart 1986.)

Britanniassa Lawrence on säilynyt pysyvän mielenkiinnon kohteena ja häntä koskevia teoksia on ilmestynyt jatkuvasti siinä määrin, että 1972 ilmestyi hänestä kirjoitettua materiaalia käsittelevä laaja kommentoitu bibliografia (Clements :

T.E. Lawrence : a readers's guide). Lawrence legendaa synnytti amerikkalaisen lehtimiehen Lowell Thomasin luentosarja, jota hän piti Yhdysvalloissa ja Englannissa. Lawrence elinaikana ilmestyneet, mm. Lowell Thomasin (1924), Robert Gravesin (1927) ja Basil Liddell Hartin (1934) teokset kuvasivat häntä ihannoituna sankarina, samoin kuin useimmat teokset aina 1950-luvulle saakka. (ks. esim. Fromkin 1991, 10-11, 17 ; Aldington 1955, 13.) Tällöin ilmestyi Richard Aldingtonin (1955) Lawrence-elämäkerta, jossa ensi kertaa tuotiin esiin hänen avioton syntyperänsä ja asetettiin kyseenalaiseksi hänen legendansa todenperäisyys. Tämä koettiin Britanniassa valtiollisestikin niin vakavaksi asiaksi, että pohdittiin, voiko teosta lainkaan julkaista (Fromkin 1991, 1 –2). Lawrence elämää eri näkökulmista tarkastelevia teoksia on ilmestynyt viime vuosikymmeninäkin jatkuvasti.

T.E. Lawrence on ollut nuoruudesta saakka Laurin suuri idoli. Tekstissä Lawrence elämä kulkee eksplisiittisesti mukana läpi teoksen Laurin hänestä kertomina tarinoina. Muutkin kytkennät hänen elämäänsä ja teoksiinsa ovat laajoja. Tästä seuraa, että lukija väistämättä lukee Lawrence elämää rinnakkain Laurin elämän kanssa.

Arabian Laurin voi nähdä antiromaanina, Genetten (1997a, 150) folie romanesqueksi nimittämään ja hypertekstuaalisuuteen kuuluvaan lajityyppiin liittyvänä teoksena. Antiromaanissa henkilö samaistuu fiktion niin täydellisesti että todellisuuden ja fiktion rajat hämärtyvät ja hän alkaa jäljitellä fiktiivisen henkilön elämää. Tunnettu esimerkki on Don Quijote, joka samaistuu ritarromaanien sankareihin ja alkaa omassa elämässään toistaa heidän sankaritekojaan. Vaikka Lawrence ei olekaan alun perin fiktiivinen hahmo, vaan todellinen historian henkilö, on hänestä luotu kuva, legenda, monin tavoin fiktiivinen. Laurille Lawrence on pakkomielle, päähänpintymä, jonka elämää hän jäljittelee. Hän pukeutuu ja käyttäytyy kuin Lawrence, ja tämän tarina on hänelle elämän johtava ajatus, kuin uskonto. Kuten Lauri kirjoittaa näyttelynsä esiteleddessä : ”Sinun kirjoittamasi *Seven Pillars of Wisdom* – teoksen luettuani en ole enää etsinyt muuta tietä”(AL, 92).

Seven Pillars of Wisdom ilmestyi alun perin 1926¹⁵ ja siinä Lawrence kertoo tapahtumista ja omasta toiminnastaan Arabiassa ensimmäisen maailmansodan aikana. Teoksen nimestä aktivoituu kaksikin subtekstiä. Alun perin Lawrence oli nuorena suunnitellut kirjoittavansa samannimisen kirjan, joka kertoisi hänen kokemuksistaan Lähi-idän seitsemässä kaupungissa. Jo ennen kirjan kirjoittamista hän oli valinnut sen nimen, joka viittasi *Raamattuun*: ”Viisaus on talonsa rakentanut, veistänyt seitsemän pylvästensä” (R1, Snl. 9 : 1). Toisena subtekstinä nimestä aktivoituu John Ruskinin teos *Seven Lamps of Architecture*. Ruskinin kirjan ja Lawrencen suunnitteleman teoksen välillä oli rakenteellinen yhteys, joka ei enää toiminut myöhemmin julkaistun kirjan suhteen. (Wilson 2000, 74.)

Teoksen totuudenmukaisuuden ja fiktiivisyyden asteesta on kiistelty laajasti. Arvostelijoiden mukaan teos on täynnä totuuden vääristelyä (Mack 1976, 177). Lawrence oli hyvin kunnianhimoinen kirjoittamisensa suhteen, ja hänen päämääränään oli luoda mestariteos ihailmiensa Herman Melvillen *Moby Dickin*, F.M. Dostojevskin *Karamazovin veljesten* ja Friedrich Nietzschen *Näin puhui Zarathustta* -teoksen rinnalle. Jo tästä teosvalikoimasta voisi päätellä, että Lawrencen tarkoituksenakin on ollut paremmin kaunokirjallisen kuin historiallisesti täysin totuudenmukaisen teoksen kirjoittaminen. (Stewart 1986, 235-236, 239 ; Aldington 1955, 319.) Laurille Lawrencen teos on täyttä totta ja Lawrencen siinä itsestään luoma kuva viitoittaa hänen omaa persoonaansa ja elämänsä. Hänelle Lawrence on sankari, legenda, jonka tekoja ja ajatuksia hän ei kyseenalaista.

René Girard (1988, 1-5) nimittää ihmisen samaistumista johonkin esikuvaan miimeettiseksi haluksi tai triangulaariseksi haluksi. Haluavan osapuolen ja halun kohteen välissä on välittäjä, joka edustaa kaikkea, mitä haluava subjekti ihailee, ja josta siksi tulee hänen samaistumiskohteensa. Sillä, ovatko halun kohde ja välittäjä fiktiivisiä vai todellisen maailman henkilöitä, ei ole merkitystä, sillä haluavalle subjektille

---

¹⁵ Teoksen syntyvaiheet ovat melko sekavat. Lawrence kirjoitti teoksesta useita versioita, joista yksi hänen mukaansa katosi, toisen hän tuhosi, ja kun kolmas versio valmistui, hän halusi vuonna 1922 julkaista sitä vain rajoitetun erikoispainoksen. Vuonna 1926 julkaistiin ennakkotilajille uusi versio, ja seuraavana vuonna ”suurelle yleisölle” tarkoitettu *Revolt in the Desert* On myös epäilty,

ne ovat aina jollain tavoin fiktiivisiä, hänen tarpeistaan lähteviä. Kun Don Quijotelle halun ja ihailun kohteena on ritarromanien sankaruus ja välittäjänä fiktiivinen henkilö Amadis Gallialainen, jota hän jäljittelee, Laurille halun kohde on itämaisuus ja kaikki siihen liittyvä tarunomaisuus, ja Lawrence toimii välittäjänä ja samaistumiskohteena. Girard viittaa Jules de Gaultieriin, jonka kuvaus Gustave Flaubertin sankarihahmoista sopii hyvin Laurin, subjektin, ja Lawrence, välittäjän, suhteeseen: ”[He] jäljittelevät henkilöä, joka ovat päättäneet olla, kaikin tavoin, kaikessa ulkoisessa, esiintymisessä ja eleissä, puhetavassa ja pukeutumisessa” (suom. HP). Vaikka ulkoinen jäljittely onkin näkyvää, on haluavalle subjektille Girardin mukaan kuitenkin tärkeää nimenomaan mallinsa halujen, toiveiden ja päämäärien jäljittely. (Emt., 5.) Lauri kertoo ”outoja kuvaelmia” Lawrence elämästä Saulille, ja kuten tämä arvelee, ”oli ennen minua kertonut ties kuinka monelle” (AL, 70). Tarinoillaan hän ei kuitenkaan kerro ainoastaan Lawrencesta, vaan samaistuessaan häneen myös itsestään. Lawrence elämänvaiheiden kautta Lauri kertoo, mitä hänelle itselleen on tapahtunut.

Laurin perhesuhteisiin liittyy salaisuus, jota hän ei heti kerro Saulillekaan. Laurin äiti on ennen Laurin ja Kikin syntymää järjestänyt perheen kotiapulaiseksi Tellen, joka saa vuoden kuluttua tyttären, Pinjan, ”tuntemattoman saksofonistin ” kanssa. Telle saa lapsineen jäädä taloon työhön ja asumaan, kunnes 12 vuoden kuluttua kaikki paljastuu, ja Laurin isä osoittautuu myös Pinjan isäksi.

Mutta sitten äiti teki jostain syystä vastaanotollaan Pinjalle verikokeen. Aika harvinainen veriryhmä. Ja siitä koko juttu sitten lähti purkautumaan. Ensin Telle ja Pinja saivat lähteä, isä osti heille kaksion Kalliosta ja sitten lähti äiti, ja lopulta me perässä.” (AL, 176.)

Myös Lawrence perheen elämään liittyi samankaltainen salaisuus, jonka merkitys hänen aikanaan oli vielä paljon ratkaisevampi. Lawrence äiti oli tullut kotiopettajaksi hänen isänsä perheeseen ja heidän välilleen syntyi suhde, jonka seurauksena isä jätti entisen perheensä ja pariskunta eli yhdessä Lawrence-nimisenä. Ensimmäisen vaimon kieltäytyttyä avioerosta he eivät koskaan voineet mennä nai-

---

kuinka suuren osan teoksesta Lawrence itse kirjoitti ja kuinka paljon siitä oli hänen ateljeekriitikonsa Bernard Shawn uudelleen kirjoittamaa. (Aldington 1955, 313, 315-317, 321.)

misiin. He saivat viisi poikaa, joista Lawrence oli toiseksi vanhin. (Mack 1976, 3-6.) Lawrence oli veljeksistä ainoa, jolle vanhempien salaisuus selvisi jo lapsena, ja hän tunsi olevansa osallisena petoksessa ja pakotettu elämään valheessa koko elämänsä ajan, vaikka hän aika ajoin vihjailikin syntyperästään (Wilson 2000, 29 ; Mack 1976, 3, 25-29). Virallisesti Lawrencen avioton syntyperä paljastui vasta Richard Aldingtonin teoksessa vuonna 1955. Vaikka Laurin perheen salaisuus dramaattisesti paljastuu Laurin ollessa 12-vuotias, lapsuuden valheellinen ilmapiiri varmasti vaikuttaa häneen. Laurin aikuinen elämä on jatkuvaa ”esittämistä” kuten Lawrencenkin. Salaisuuden ilmitulo muuttaa koko perheen elämän ja Lauri menettää lapsuutensa tukipilarin, Tellen.

3.2. Inkarnaatio menneestä maailmasta

Arvosteluissa esiintuodun yhteyden Waughin *Mennyt maailma* -teokseen on Kau-ranen itsekin jälkeinpäin vahvistanut suunnitelluksi. Hänen mukaansa ”Lauri Mar-kola on Sebastian Flyten inkarnaatio, Sauli Tikkanen (oik. Tuhkanen) Charles Ryde-rin” (Snellman 2000a, 397). Myös muissa henkilöhahmoissa ja monissa yk-sityiskohdissa on yhteneväisyyksiä, samoin teoksen rakenteessa. Mukailtuja sitaatteja on runsaasti läpi teoksen. Kuten T.E. Lawrencen suhteen, myös *Menneen maailman* suhteen yhteydet ovat niin runsaita, että lukija väistämättä lukee tekstejä koko ajan rinnakkain, toisesta toiseen siirtyen.

Mennyt maailma -teoksen tapahtumat sijoittuvat vuosiin 1923-1944. Teos on alaot-sikkonsa mukaisesti *Kapteeni Charles Ryderin hengelliset ja maalliset muistelmät*. Toisen maailmansodan aikana Charles joutuu muistoistaan tuttuun paikkaan, Bri-desheadin linnaan ja alkaa muistella nuoruuttaan. Oxfordiin¹⁶ opiskelemaan tullut Charles tutustuu aristokraattiseen Sebastianiin ja tämän ystäväpiiriin. Heidän syvään ystävyys-suhteeseensa alkaa ajan myötä tulla säröjä Sebastianin ongelmien takia. Sebastian pakenee ulkomaille ja Charles luo uran taidemaalarina. Vuosien jälkeen

---

¹⁶ Oxford liittyy kiinteästi myös Lawrencen elämään, sillä se oli myös hänen opiskelupaikkansa.

Charles ja Sebastianin sisar Julia tapaavat ja rakastuvat toisiinsa. Heidän suunniteltu avioliittonsa kariutuu kuitenkin Julian katolisen uskon takia.

Jatkossa moninaisesti toistuva Laurin ja Sebastianin hahmojen yhteys syntyy jo ulkomuodosta. Tavattuaan Laurin ensimmäistä kertaa Sauli kuvaa häntä ihailien : ”Hän oli pitkäraajainen ja hoikka ja hyvin kaunis. Erehdyttävän samannäköinen kuin tyttö vierelläni, mutta vielä kauniimpi kuin tyttö, ja se oli paljon se” (AL, 66). Laurilla on sirot kasvot, tummat, pitkät hiukset, tummat silmät ja leuassa lovi, joka tekee kasvoista entistä mieleenjäävemmät. Sebastian on ”vuosiluokkansa silmiinpistävin henkilö hätkähdyttävän kauneutensa vuoksi” (MM, 33-34). Charlesin silmin ”[h]än oli lumoava ja hänen kauneutensa oli sitä hyvin nuorissa ihmisissä ilmenevää, tytöille ja pojille yhteistä tenhovoimaa, joka syyttää tunteet, mutta kuihtuu ensimmäisessä kylmässä tuulessa ” (MM, 37). Sebastianin hahmon kautta Laurin ulkoisen olemuksen täydellisyys vahvistuu.

Sebastian ei ole ainoa *Menneen maailman* hahmoista, jolta Lauri saa piirteitä. Kun Lauri on lähtenyt talveksi ulkomaille, Sauli käy joskus hänen tyhjällä talollaan juttelemassa Asserin, hiukan yksinkertaisen naapurin kanssa, joka pitää talosta huolta. Saulista tuntuu, että ”Lauri oli vienyt jotain hyvin tärkeää mennessään, sulkenut portin ja heittänyt avaimen lumeen” (AL, 288). Charles kuvaa toisen lukuvuoden alkaessa tunnelmaansa samankaltaisesti :

Anthony Blanche oli vienyt jotakin mennessään. Hän oli lukinnut oven ja ripustanut avaimen kellonperiinsä, ja kaikki hänen ystävänsä, nekin, jotka eivät olleet häntä täysin tunteneet, olisivat nyt tarvinneet häntä. (MM, 124.)

Kytkenästä yhdistyvät näin Laurin ja Anthony Blanchen hahmot. Anthony Blanche on Sebastianin tuttava, esteetti, avoimesti homoseksuaali, ja vastustaa kaikkia sovinnaisuuksia. Hän pukeutuu ja käyttäytyy huomiota herättävästi. Pia Livia Hekanaho (2003, 23) kuvaa häntä ”eksoottisena hahmona, joka on erittäin tietoinen olemassaan performanssiluonteesta”. Aivan samoin voisi kuvata Lauriakin. Kertomuksissaan Blanche sekoittaa faktan ja fiktion. Wellingin (1999, 57) mukaan Sebastian on dandymäinen hahmo, mutta vielä selkeämmin dandymäisiä piirteitä voi liittää Blan-

cheen. Kytkenän myötä Laurin liittyvät myös samat piirteet molempien subtekstien kautta.

Samassa tekstiyhteydessä Charles kuvaa myös Blanchea kuin teatteriseurueen johtajana, jonka poissa ollessa kaikki muuttuu ikäväksi ja arkipäiväiseksi.

Häntä olisi tarvittu antamaan merkki, milloin esiripun sai avata ; häntä olisi tarvittu huolehtimaan näyttämön valaistuksesta ; häntä olisi tarvittu kuiskaajana ja hänen käskettä katsetaan antamaan ohjeita orkesterinjohtajalle. Kun ei häntä ollut, ei ollut myöskään viikkolehden valokuvaajia, ei ennakolta muokattua suosiollista tunnelmaa, ei juhlan odotusta. eikä seuruetta pitänyt enää koossa mikään voimakkaampi side kuin tavallinen arkinen työ. (MM, 124.)

Samanlainen ystäväjoukkonsa innostaja ja johtaja kuin Blanche on Laurikin. Kytkenästä korostuu myös Laurin piirin performatiivisuus ja teatraalisuus. Koko elämä on teatteria, esittämistä. Lauri on samalla joukon ohjaaja ja ”itseoiikutettu tähti” (AL, 49), joka luo teatteriesitykset ja tapahtumat, ja jonka lähdettyä piiri hajaantuu.

Blanchen hahmo kytkeytyy Lauriin myös toisessa yhteydessä. Kun taideopiskelijat viettävät Floran päivänä Viriditas-bakkanaaleja, Lauri lausuu puiston kiviportailta seisten runon:

Mies joukon keskellä on sankean
jalon saanut sanaisen aarteen.
Hän synnyn ties syvän, tenhoisan,
hän luotteen lausuu leimuavan,
joka halkoo usvien saarteen. (AL, 32.)

Kytkenä on monitasoinen ja -lähteinen. Laurin lausuma runo on säkeistö Sakari Topeliuksen kirjoittamasta, ylioppilaiden isänmaallista Floran päivän juhlaa vuonna 1848 muistelevasta runosta ”Suomen nimi”. Juhlissa esitettiin Maamme-laulu ensimmäistä kertaa. Kuntähden kentälle Helsingin Kumpulassa on pystytetty kantasesityksen kunniaksi muistokivi, jossa on myös Topeliuksen runo. Laurin mukaan Viriditas-bakkanaali pidetään samassa puistossa, jossa ylioppilaiden juhla oli ollut 140 vuotta aiemmin.¹⁷ Laurin mukaan ”[p]itää olla perinteitä, tai ainakin rinteitä!” (AL, 99). Lauri haluaa nähdä oman joukkonsa samanlaisena kansakunnan etujouk-

---

¹⁷ Lauri tosin erehtyy muutamalla vuodella, sillä eletään vuotta 1986.

kona kuin juhlaa viettäneet ylioppilaat aikanaan, ja esittää runon muuten täysin toisenhenkisessä tapahtumassa.

Menneessä maailmassa kytkentä aukeaa tekstinkohtaan, jossa Sebastian on kutsunut Charlesin ensi kertaa luokseen lounaalle. Anthony Blanche lukee Sebastianin parvekkeelta megafonin kautta otteita *Autiosta maasta* alhaalla kulkeville ihmisille. Näin Blanchen hahmo kytkeytyy taas Lauriin. Lauri tosin lukee vanhaa, perinteikästä runoa, Blanche taas T.S. Eliotin 1922, kuvausajankohtana juuri ilmestynyttä modernismin merkkiteosta, jonka nähtiin muuttaneen ”englantilaisen runouden ikuisiksi ajoiksi”. Eliot kuvasi teoksessa kontrastia ”yltäkylläisen menneisyyden ja steriilin nykyisyyden välillä.” (Beesley – Joughin 2001, 30-31.) Myös Laurin lukema runo on osa ”yltäkylläistä menneisyyttä”, johon Lauri kaipaa. Näin subtekstien monilähteisestä ketjusta aktivoituu myös menneisyyden kaipuun ja nostalgian teema.

3.3. Kristushahmoinen Lauri

Markku Envall pohtii kaunokirjallisuuden Kristus-hahmoa tarkastellessaan, kuinka monia ja vahvoja kytkentöjä Kristukseen kirjallisuuden henkilöllä on oltava, että häntä voisi pitää Kristus-hahmona. Hän toteaa, että kysymyksessä on tulkinnallinen ongelma, johon ei aina saada objektiivista vastausta. Käytetyimpiä Kristus-hahmon piirteitä on kärsimys, varsinkin jos siihen liitetään uhrautuminen. (Envall 1985, 92, 94.) Laurin ympäristö, sekä ystävät että media, yhdistävät hänet Jeesuksen hahmoon. Myös hän itse tekee samoin. Envall jaottelee Kristus-hahmon 12 alalajiin, joista Laurin henkilöahmossa voi nähdä ainakin uhrieläimen, uhrautujan, täydellisen ihmisen, samastujan, kärsijän ja hylätyn Kristuksen piirteitä. Hahmot ovat kuitenkin harvoin lajinsa puhtaita edustajia. (Emt., 97-98.)

Lauri on valotaiteilija, hän suunnittelee valaistuksia ja valaisimia, valaisee esineitä sisältäpäin. Sen hän kokee tehtäväkseen tässä maailmassa (AL, 115). Uudessa Testamentissa valo liittyy keskeisesti Jeesukseen. Hän viittaa siihen itse useasti, kuten puhuessaan temppeleissä kansalle: ”Minä olen maailman valo. Joka seuraa

minua, ei kulje pimeässä, vaan hänellä on elämän valo.” (R2, Joh. 8: 12.) Puhues-
saan tulevasta kuolemastaan hän sanoo: ”Vielä hetken aikaa valo on teidän kes-
kellänne. Kulkekaa niin kauan kuin teillä on valo, ettei pimeys saisi teitä valtaansa.
Joka kulkee pimeässä, ei tiedä, minne on menossa.” (R2, Joh. 12 : 35.) Tiedotusväli-
neiden mukaan [Laurin] ”[h]änen oudot ”soihtunsa” ovat kuin loitsuja ja rukouksia
kaikkia arjen ja pimeyden voimia vastaan” (AL, 89). Myös Jeesuksen tehtävä oli tais-
tella pimeyden ja pahuuden voimia vastaan. Lauria hämmästyttää ja masentaa, ettei-
vät kaikki ymmärrä hänen tehtävänsä (AL, 156-157). Envallin (1985, 109-110) mu-
kaan Kristukseen samaistuja on nähty suuruudenhulluna mielipuolena tai narsistina.
Laurin samaistuminen ilmenee narsismina, oman tehtävän ja roolin korostuksena.

Lauri kirjoittaa Valo ja aine -näyttelyn esitteessä omasta osuudestaan : ”Kun va-
laisen, luon varjon. Annan teille takaisin varjot jotka olette kadottaneet.” (AL, 156.)
Tekstinkohta kytkeytyy Saarikosken runoon kokoelmasta *Hämärän tanssit* (1983).
Runossa tyttö ottaa runon minää kädestä ja sanoo. ”Minä olen valo joka johdatan
sinut pimeään” (Saarikoski 1983, 5). Mia Berner (1986, 203) kertoo, kuinka tekstin-
kohta pohjautui Saarikosken näkemään uneen, joka sai koko teoksen kirjoittamisen
alkuun. *Hämärän tanssit* ilmestyi vasta Saarikosken kuoleman jälkeen. Hosiaisuusluoma
(1998, 313) näkee kokoelman kertojan minuuden olevan horjuva ja sekoitus monista
myyteistä. Runojen minä esiintyy monissa eri rooleissa. Subtekstistä aktivoituu sama
identiteetin hajanaisuus myös Laurin persoonaan. Myös Saarikosken hahmo kokonai-
suudessaan kytkeytyy myös tässä kohdin Laurin hahmoon. Tekstikohdasta subtekstit
kytkeytyvät jälleen sekä keskenään että ketjuksi, kun Jeesuksen hahmo aktivoituu
myös Saarikoski-viittauksen kautta.

Laurin puheessa voi havaita raamattukytkeviä, joissa suoran tai muotoillun sitaatin
lisäksi ilmenee myös tyyllinen subteksti. Tällöin lainattu tyylikeino on niin yksilöl-
linen, että se aktivoi tekstin. Kyseessä voi olla esimerkiksi rytmisen kuvion tai lause-
rakenteen lainaaminen. (Tammi 1991, 82-83, 85.) Kun Sauli kiittelee seurakunnan ja
Museoviraston ennakkoluulottomuutta heidän tilattuaan Laurilta empirekirjon valai-
sun, Lauri ärsyyntyy tästä ja ihmettelee, miksi siihen ennakkoluulottomuutta tarvi-
taan.

”Minä en ymmärrä”, Lauri jatkoi. ”Minähän suorastaan asun kirkossa kun ajattelee suomalaista keskimäärin. [...] Pukeudun vain silkkiin, pellavaan tai nahkaan. En ole riistänyt ainuttakaan malesialaista lasta. Silti minulla on aina epäilijät ja tuomitsijat kimpussani.” (AL, 280.)

Viimeisessä lauseessa voi nähdä tyyllillisen kytkennän Jeesuksen moitteeseen opetuslapsille, kun nämä pitävät tuhlauksena Jeesuksen pään voitelua öljyllä. ”Köyhät teillä on aina keskuudessanne, mutta minua teillä ei ole aina” (R1, Matt. 26 : 11). Subtekstiä vahvistaa se, että varsinkin sana ’tuomita’ kuuluu *Raamatun* yleisimpään sanastoon, ja *Raamatun* kertomusten pohjalta epäilijät ja tuomitsijat voi hyvin yhdistää Jeesuksen elämään. Lauri näkee itsensä samanlaisessa tilanteessa kuin Jeesus : kummankaan läheiset eivät aina osaa nähdä heidän arvoaan riittävästi.

Pitkään Lauri saa kuitenkin arvostusta ja ylistystä ylen määrin osakseen. Näyttelyn avajaisjuhlassa vieraat kiittävät häntä monin vertauksin. ”Lauri muovasi esineitä kuin Jeesus ja lähetti ne lentoon kaikkeen maailmaan” (AL, 275). Viittaus aktivoi raamatunkohdan, jossa Jeesus ilmestyy ylösnousemisensa jälkeen opetuslapsilleen ja antaa heille tehtävän. ”Ja hän sanoi heille: ”Menkää kaikkeen maailmaan ja saarnatkaa evankeliumia kaikille luoduille” (R1, Mark. 16 : 15). Laurin tehtävä ja vaikutus tahdotaan nähdä omalla tavallaan yhtä laajakantoisena ja merkittävänä kuin Jeesuksenkin. Tiedotusvälineet haluavat luoda Laurista kuvan täydellisenä ihmisenä, jonka kyvyille mikään ei ole mahdotonta. (AL, 89-90.) Envallin (1985, 118) mukaan Kristus-hahmon täydellisyys voi olla henkistä tai fyysistä. Laurista puhuttaessa viitataan myös hänen ulkonäkönsä täydellisyyteen (AL, 66).

Laurin fyysiseen täydellisyyteen luo särön hänen sairastamansa epilepsia, ”Petit Mal”. Kohtauksiaan hän sanoo huimauksiksi. Hän antaa suunnittelemlleen lampuille sairautensa nimen ja järjestysnumeron. ”Yhtä monta lamppua kuin oli ollut huimaustakin” (AL, 36-37). Epilepsia liittyy kuitenkin eräänä piirteenä Envallin luokittelun ”Kristuksen tähden houkan” Kristus-hahmoisuuteen ja moniin Kristus-hahmoisiin kirjallisuuden henkilöihin, kuten Waltarin *Feliks onnelliseen* tai Dostojevskin *Idiootin* ruhtinas Myškiniin. Mm. Venäjällä epilepsiaa on pidetty ”pyhänä tautina”. (Envall 1985, 120-121, 123-124.)

Kertoessaan Saulille suhteestaan isäänsä Lauri vertaa itseään lampaaseen.

”Ymmärrätkö Sabu?” Lauri sanoi. ”Minä en ole *ollenkaan* se joksi minua luulet. Minä olen hyödytön ja odotan vain käskyä aktivoitua, ehkä sitä ei tule koskaan, ehkä isä on unohtanut pienen lampaansa sumuisille kukkuloille, voi Sabu, minä olen täysin kelvoton ja aivan liian onnellinen, minä olen kaivanut leluni maahan enkä löydä niitä enää, olen unohtanut tunnussanan, ja mitä se taas tarkoittaakaan, se tarkoittaa sitä että minä en ehkä koskaan voikaan aktivoitua, ja se taas merkitsee sitä että minä olen vapaa!” (AL, 195-196.)

Lampaalla on symbolina *Raamatussa* useita merkityksiä. Se toimii Jeesuksen vertauskuvana, hän on ”Jumalan Karitsa, joka ottaa pois maailman synnin” (R1, Joh. 1: 29). Paavali puhuu Jeesuksesta teurastettuna pääsiäislampaana (1. Ko.r 5 : 7). Jeesus itse kertoo vertauksen kadonneesta lampaasta, jota hyvä paimen lähtee etsimään, kunnes löytää sen (Luuk. 5 : 4-6).

Aktivoitumisella Lauri viittaa vakoojakategorioiden, joista on aiemmin Saulille kertonut. Nukkujat ovat vakoojia, jotka voivat elää koko elämänsä normaalia elämää maassa, johon ovat soluttautuneet, tai he voivat jossain vaiheessa saada käskyn aktivoitua ja suorittaa määrätyn tehtävän (AL, 104). Myös Jeesuksen voi nähdä Nukkujana, joka elää elämänsä maan päällä, vieraassa maassa, ja jolle Jumala, hänen isänsä, antaa tehtävän. Lauri kokee itsensä yhtäikää sekä Nukkujaksi että vertauskuvallisesti lampaaksi ja sitä kautta Jeesukseksi. Vain huono paimen ja huono isä unohtaa lampaansa ja lapsensa. Se, että isä olisi unohtanut Laurin, olisi tälle kuitenkin helpotus, sillä Lauri tuntee isänsä asettamat vaatimukset ja odotukset liian suuriksi itselleen.

Oman merkityksensä tekstinkohtaan tuo kytkeä Lawrence elämään. Lawrence koki että vuodet, jotka hän vietti Karkemisissa kaivauksilla, olivat hänen elämänsä onnellisinta aikaa (Mack 1976, 97). On esitetty väitteitä, että arkeologisten kaivauksien lisäksi Lawrence esimiehellä Hogarthilla ja Lawrenceella oli Karkemisissä Britannian hallituksen määräämiä tiedustelu- ja vakoilutehtäviä (emt., 102). Stewart (1986, 40) kuvaa kuinka Britannian tiedustelupalvelu käytti tehtäviinsä eri aloilla toimivia henkilöitä kuten liikemiehiä, sotilaita ja arkeologeja, joita esimerkiksi Hogarth värväsi avustajiksi tarkkailemaan ja välittämään tietoja näiden kohde-

paikoista. Lawrence halusi myös itse herättää ja vahvistaa vakoiluepäilyjä. Toisaalta vakoilijaväitteet on tyrmätty naurettavina. (Mack 1976, 103.)

Lauri viittaa vakoojiin ja tiedustelijoihin useasti puheissaan muulloinkin. Kun hän kertoo kyyhkyselästä, joka haki öljyvuon oksan, hän sanoo sen uhranneen itsensä kuten kaikki kunnan vakoojat (AL, 180). Viimeisessä kirjeessään Saulille Lauri muistuttaa: ”Muistathan Vakoojakategoriat ; nyt minä olen Nukkuja. Ehkä joskus tulee se minun kertani elää elämäni normaalisti nuoruuspuvusta vanhaan juhlapukuun. Tai sitten ei.” (AL, 342.) Kirjeessään Lauri kertoo paljon. Nuoruuspuvulla ja vanhalla juhlapuvulla hän viittaa Saulilta oppimaansa linnun sulkasatokiertoon ja sitä kautta siihen, että hänen elämänsä jää kesken, liian lyhyeksi. Hän on Nukkuja, vakooja, jonka on uhrauduttava ja suoritettava tehtävänsä. Näin hän jälleen samaistuu Jeesukseen ja Lawrenceen. Tyypillisenä Nukkujana Lauria ei tosin voi pitää. Laurin omien sanojen mukaan Nukkuja elää sijoituspaikassaan normaalia elämää. ”Hänen kirkas samanlaistumisen asteensa suo hänelle täydellisen näkymättömyyden, ja juuri sitä hän tarvitsee suorittaakseen sen erikoistehtävän johon hänet lopulta äkkiarvaamatta määrätään...” (AL, 104). Laurin esiintymisellä ja elämäntavoilla ei voi kovin suurta näkymättömyyden astetta odottaa. Lauri kokee kuitenkin, että samaistumiskohteidensa Jeesuksen ja Lawrenceen tapaan on hänenkin jätettävä entinen ”normaali”, onnellinen elämänsä ja uhrauduttava. Syyllisyyden ja itsetuhoisen uhrautumisen lomassa hänen ”tehtävänsä” kuitenkin jää epäselväksi.

Subtekstianalyysissä teoksen- tai henkilönimen mainitseminen tekstissä muodostaa yksiselitteisimmän kytkennän toiseen tekstiin. Nimeäminen muistuttaa samalla muista tekstiin liittyvistä piirteistä. (Tammi 1991, 76.) Teoksiin liittyvät paikannimet voivat toimia samanlaisessa tehtävässä. Punainenmeri ja Luvattu maa paikanniminä toimivat viittauksina *Raamattuun*. Lauri ja hänen ystävänsä matkustavat Jordaniaan, ja sieltä he Laurin johdolla lähtevät venematkalle Israelin puolelle.

Pyörityämme muutaman kerran ympyrää Lauri sai kuin saikin veneen kokan käännettyä kohti Eilatin valoja. Kun hän kiihdytti vauhtia, me kaikki taisimme huutaa yhteen ääneen eläköötä.

”Kokka kohti paratiisia!”

”Halkea, Punainenmeri!”

”Täältä tullaan, luvattu maa!”

”Heidät ajettiin pois ennen kuin taikina oli ehtinyt hapata eivätkä he olleet varanneet itselleen edes matkaevästä!” sanoi Pinja ja kulautti viinipullostaan pohjat. ”Kannattaisikohan laittaa veneen valot päälle? Kun täällä ei näy yhtään tulipatsasta”, Deede sanoi ja Lauri löysi hetken harpaituaan veneen kojelaudasta valonappulan. (AL, 263-264.)

Paikannimien lisäksi tekstissä on suora siteeraus ja viittaus, jotka kaikki liittävät tekstin samaan Vanhassa Testamentissa kerrottuun vaiheeseen Israelin kansan historiassa. Israelilaiset olivat olleet Egyptin orjuudessa vuosisatoja. Jumala kutsui Mooseksen vapauttamaan kansansa ja johtamaan sen Luvattuun maahan. Faarao kieltäytyi ja vasta Jumalan säätämän kymmenen Egyptiä kohdanneen vitsauksen jälkeen hän antoi israelilaisten lähteä. Pinja siteeraa suoraan Toisen Mooseksen kirjan 12. luvun 39. jacta (R2)¹⁸, jossa esikoisten surman jälkeen faarao ajoi israelilaiset pois niin nopeasti, että he joutuivat ottamaan happamattoman taikinan leipomatta mukaansa. Myös viittaus tulipatsaaseen liittyy israelilaisten matkaan kohti Luvattua maata ja Jumalan apuun sen aikana.

Herra kulki päiväsaikaan pilvipatsaana heidän edellään näyttäen heille tietä ja yöllä tulipatsaassa valaisten heidän tietään, niin että he saattoivat kulkea sekä päivällä että yöllä (R2, 2. Moos. 13: 21).

Kaislamerta eli Punaistamerta ylittäessään israelilaiset saivat nähdä Jumalan suojeluksen voimallisena ihmetekona. Kaduttuaan israelilaisten vapauttamista faarao joukkoineen ajoi heitä takaa. Kun israelilaiset ryhtyivät ylittämään merta, veteen aukeni väylä, jota pitkin he kulkivat turvallisesti meren poikki. Egyptiläisten ylittäessä merta vedet palautuivat paikoilleen ja faaraan joukot tuhoutuivat. (2. Moos. 14 : 4-31.)

Lauri johtaa joukkoaan kuin Mooses israelilaisia Luvattuun maahan. Heidän lähtönsä on yhtä äkkinäinen kuin israelilaistenkin, eivätkä hekään pääse perille saakka, kuten eivät Mooseksen mukana lähteneetkään Joosuaa ja Kalebia lukuun ottamatta. Rajavartijat pysäyttävät Laurin ystävineen ennen rantautumista ja heidät pidätetään syytettyinä monista rikkomuksista. Jordanian-matka on Laurille tärkeä, koska se ajoittuu T.E. Lawrencen Akaban-valloituksen 70-vuotismuistopäivään. Matka ja varsin-

kin sen päätteeksi tehty veneretki on kuitenkin Laurille pettymys. Raamattuviitteiden käytöstä syntyy tekstiin koominen valaistus ylevän ja arkisen rinnastamisella: kun israelilaisten määränpää meren toisella puolella oli monien sukupolvien kaipaama ja tavoittelema Luvattu maa, Laurin ystäväjoukon päämääränä on päästä diskoon huvittelemaan.

Kun Lauri ystävineen joutuu pidätetyksi ja muut pääsevät pois, Lauri joutuu vielä jäämään kuulusteltavaksi ja pääsee pois vasta myöhemmin.

Lauri joi seuraavat kaksi päivää eikä suostunut liikahtamaan hotellihuoneestamme mihinkään. Hän makasi vuoteellaan ja tuijotti huoneen tummansiniseksi maalattua kattoa ja tuuletinta joka pyöri hitaasti ympäri. Hän haukkasi yhden palan jokaisesta persikasta ja nektariinista jonka ojensin hänelle ja poltti ketjussa. Katselin miten savurenkaat katosivat hänen huuliltaan vähitellen tuulettimen la-poihin.
Kun en jaksanut valvoa hänen kanssaan, hän sanoi jurosti : ”Nuku sinä vain viat-tomuuden unta.” (AL, 268.)

Laurin tapahtuman jälkeisen, syvän, vielä kotimaassakin jatkuvan masennuksen pe-
rimmäinen syy ei tekstistä täysin selviä. Intertekstuaalisten viitteiden kautta aukeaa
useitakin merkityksiä. Tilanne kytkeytyy kertomukseen Jeesuksesta ja hänen opetus-
lapsistaan Getsemanessa ennen Jeesuksen kavaltamista ja vangitsemista.

Silloin hän sanoi heille: ”Minun sieluni on syvästi murheellinen, kuolemaan asti ;
olkaa tässä ja valvokaa minun kanssani”. [...]
Ja hän tuli opetuslasten tykö ja tapasi heidät nukkumasta ja sanoi Pietarille: ”Niin
ette siis jaksaneet yhtä hetkeä valvoa minun kanssani! (R1, Matt. 26 : 38, 40.)

Subtekstistä avautuu täydellinen yksinäisyyden ja hylkäämisen tunne, jonka Lauri
kokee traumaattisen tapahtuman jälkeen. Hän samaistuu jälleen Jeesukseen ja tuntee
kärsineensä rangaistuksen ystäviensäkin puolesta. Hänestä tuntuu, ettei kukaan voi
häntä auttaa, eikä hän kerro, mitä on tapahtunut muiden lähdön jälkeen.

Tekstinkohta kytkeytyy myös *Menneeseen maailmaan*. Sebastian ja hänen ystävänsä
ovat olleet salakapakassa, ja Sebastian haluaa välttämättä lähteä kotiin omalla autol-
laan, vaikka onkin humalassa. Samalla tavoin kuin Sauli kertoo Charleskin: ”Liik-
keelle lähtiessämme taisimme huutaa eläköötä” (MM, 134). Poliisit pysäyttävät hei-

---

¹⁸ Tarinassa eletään vuotta 1987. Sitaatti on kuitenkin uudemmasta, v. 1992 käyttöön otetusta raa-

dät, ja he joutuvat pidätetyiksi. Muut selviävät sakoilla, mutta Sebastian joutuu oikeuteen ja runsaan julkisuuden ja myös äitinsä lisääntyvän holhouksen kohteeksi. Hän kokee tapahtuman hyvin masentavaksi ja haluaisi lähteä ulkomaille pakoon. Kun ei muuta voi, hän pakenee yhä enemmän alkoholiin ja omaan maailmaansa. Myös Lauri haluaisi paeta koettelemustaan: ”Tämän jälkeen minä lähdän ulkomaille”, Lauri sanoi voipuneesti. ”Sinä olet ulkomailla.” Kiki sanoi haukotellen.” (AL, 267.)

Kuten Sebastian, myös Lauri pääsee lopulta pätkähästä sukunsa vaikutusvallan ansiosta. Vaikka tekstissä ei suoraan tuodakaan esiin, että Laurin isä olisi vaikuttanut asiaan, siihen viitataan epäsuorasti, ja subteksti vahvistaa tätä. Laurin, kuten Sebastianinkin masennukseen tuo osansa se, että he tuntevat olevansa entistä riippuvaisempia ja kahlehditumpia.

Ennustavan mise en abyme -rakenteen Laurin ja hänen ystäviensä pidätykselle muodostaa tapahtuma, jossa Lauri joukkoineen tekee yöllä Laurin taidepalkintoa juhliessaan kokon Arabianrannan Hirsipuukalliolle, ja he saavat pian selvittää tekojaan poliisille.

Lopulta Lauri istui yksinään mustanmajjan takaosassa kalteri-ikkunoiden takana. Me kurkimme ikkunasta sisään ja yritimme lukea huulilta poliisin ja Laurin keskustelua. Toinen konstaapeli yritti saada Laurin ottamaan arabipäähineen pois päästään mutta Laurin [!] piti siitä kaksin käsin kiinni. (AL, 172.)

Aivan samoin kuin tässä Lauri myöhemmin Jordaniassa joutuu joukon johtajana vastaamaan tapahtumista, ja samoin kuin poliisit nyt vaativat arabipäähineen riisumista, virkailijat Jordaniassa vaativat Lauria riisumaan arabiasunsa.

Myös Laurin pettyneistä sanoista hänen kuulusteluista palattuaan aukeaa yhteys *Menneeseen maailmaan*. Anthony Blanche kutsuu Charlesin päivälliselle ja yrittää monimielisesti panetella hänelle Sebastiania ja tämän sukua ja siten kääntää Charlesin Sebastiania vastaan. Kerrottuaan ”kaiken” ja koetettuaan kaikin tavoin tuhota Charlesin viattomuuden toivottaa hän lähtiessään tälle: ”Nuku viattomuuden unta” (MM, 67). Laurin lausumissa sanoissa : ”Nuku sinä vain viattomuuden unta” (AL,

---

matunkäännöksestä.

268) merkitys on toinen. Kun Blanche itse on tuhonnut viattomuuden ja hänen toivoksensa on ironinen, Lauri viittaa hiukan katkerasti siihen, että hän itse on viattomuuden menettänyt, mutta Saulilla se on vielä jäljellä.

Monin tavoin kertautuessaan sekä itse teoksessa että subtekstien kautta tekstinkohta vahvistaa Laurin roolia Kristushahmoisena uhrina ja uhrautujana, joka kärsii toisten puolesta. Myös Lauri itse kokee niin ja tuntee, että ansaitsee kaikki vastoinkäymiset. (AL, 213). Viattomuuden, joka uhrin hahmoon usein liitetään (Envall1985, 101-106), hän kokee menettäneensä.

3.4. Luova nero

3.4.1. Baudelaire

Laurin taiteellinen lahjakkuus on monipuolista. Sen lisäksi että hän on valotaiteilija ja muotoilija, hän on myös runoilija. Samana vuonna kun hän tapaa Saulin, hän on Doris Verhon salanimellä julkaissut runokokoelman *Virastossa palaa aina valo*. Hän kuljettaa kirjaa aina mukanaan ja lausuu siitä ääneen runoja ystävilleen näiden kyllästymiseen asti. Hän kertoo joskus tavanneensa tekijän, ja teoksessa onkin omistuskirjoitus : ”Laurille : Fleurs de Petit Mal. Doris” (AL 38).

Omistuskirjoituksesta aukeaa subtekstiksi Charles Baudelairin teos *Les Fleurs du Mal*(1857) (suom. *Pahan kukkia*, 1962). Teos sai ilmestyessään aikaan valtaisan kohun. Kustantaja ja tekijä asetettiin syytteeseen moraalittomasta kustannustoiminnasta, ja kuusi runoa määrättiin poistettavaksi. Teoksen runot nähtiin sairaiksi, kaikkea pahuutta ja rumuutta ihannoiviksi, eikä Baudelairin tarkoitusta kuvata teoskokonaisuudessa pahan kauhistavuutta ymmärretty. (Vertainen 1998, 79, 81.)

Kuten Tammi (1991, 67-68) toteaa, voi viittaus teoksen nimestä laajentua myös tekijään ja laajemmin hänen edustamaansa tyyliin tai maailmankatsomukseen. Charles Baudelairin (1821-1867) on Ranskan kirjallisuudessa nähty liittyvän niin romantiik-

kaan ja parnassolaisuuteen kuin symbolismiin ja modernismiinkin (Vertainen 1998, 79). Anna-Maija Tallgren (1990, 188)¹⁹ näkee romantiikan piirteiksi Baudelairen tuotannossa kiinnostuksen itämaihin ja vihan ja kammon kaikkea arkipäiväistä ja sovinnaista kohtaan. Laurin mielenkiinto itämaihin on alkanut jo lapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Myös hänelle arkipäiväisyys ja sovinnaisuus on kammoksuttavaa.

Paheiden ja perversioiden kuvaaminen liittyi Baudelairella 1800-luvun loppupuoliskolla taiteessa ja kirjallisuudessa vallinneeseen dekadenssiin. Siinä keinotekoisuus oli arvokkaampaa kuin luonnollisuus ja tuoreus. Metafyysinen syyllisyys ja siihen liittyvä itsetuhon kaipuu oli myös dekadenssille ominaista. (Welling 1999, 37-38.) Baudelairen persoonaan syyllisyyden tunne, sado-masokistisuus ja itsetuhoisuus kuuluivat olennaisesti (Kupiainen 1953, 69, 108, 152). Unto Kupiainen (emt., 21) lainaa T.S. Eliotia, joka kuvaa, kuinka Baudelaire suorastaan veti kärsimyksen luokseen ja passiivisella voimallaan tahtoi tutkia sitä. Subtekstinä Baudelairen hahmo ja persoonallisuus liittävät Laurin persoonaan syyllisyyden, kaiken rangaistuksen ansaitsemisen kokemuksen ja tahalliselta tuntuvan itsetuhon hakemisen, jotka vahvistuvat muidenkin subtekstien kautta, kuten luvussa 4.3.3. selvitän.

Dandyismi oli olennainen osa Baudelairen henkilökuvaa. Dandyjä yhdisti esteettinen elämänasenne ja halu kapinoida porvarillista tavanomaisuutta vastaan niin pukeutumisellaan kuin käyttäytymiselläänkin. (Vertainen 1998, 85-86.) Baudelaire tarkasteli dandyismiä myös teoreettikkona esseessään ”Modernin elämän maalari” (Le Peintre de la vie moderne, 1863). Hän näki dandyn suurimmaksi intohimoksi erottautumisen, mikä merkitsi tarvetta tehdä itsestään poikkeusyksilö. Dandyismi oli hänen mukaansa eräänlainen minäkultti. Dandy ei missään olosuhteissa menettänyt ulkoista tyyneyttään, vaikka pinnan alla olisivat riehuneet kuinka suuret intohimot tahansa. (Baudelaire 2001, 209-211.) Kuten Sebastianin ja Anthony Blanchen hahmojen kautta, vahvistuu Baudelairenkin kautta kuva Laurista 1800-luvun dandynä. Hänen pukeutumisensa poikkeaa tavanomaisesta, jos kohta pukeutumissäännöt eivät olekaan hänen aikanaan yhtä tarkat kuin Baudelairen aikana. Sauli kuvaa Laurin pukeutumista vierailulle Saulin isän luo :

---

¹⁹ Alunperin essee on julkaistu 1910 kokoelmassa *Runoilijoita*.

Lauri oli penkonut koko vaatekaappinsa lävitse ja pukeutunut lopulta valkoiseen Lord Byron –röyhelöpaitaan ja piukkoihin mustiin nahkahousuihin. Vyötäröllä oli kirkaanpunainen paljetein kirjailtu matadorinvyö. Eau de Savage leuhahteli hänen suoritellessaan ranneröyhelöitään. Kengät olivat oma lukunsa. Niitä hän oli valinnut tunnin. Punoskoristellut Ballyt vai paksupohjaiset Timberlandit? Lopulta hän päätyi englantilaisiin mustavalkoisiin kiiltonahkaloafereihin. Se oli hänen mittapuissaan neutraali habitus, ”toimistoasu”. Sen näköisenä hän pyrähti joskus lounasaikaan keskikaupungilla. (AL 207.)

Baudelaire on nähty hyvin kaksijakoisena persoonallisuutena. Tämä piirre kulki kai-kenkattavana läpi hänen elämänsä ja maailmansa. Baudelaire (1972, 56, 89) on itse kertonut tunteneensa jo lapsesta lähtien kaksi vastakkaista tunnetta : elämän kammaa ja elämän hurmiota. Hän tunsu toisaalta yksinäisyyttä ja eristäytyneisyyttä, toisaalta voimakasta elämän- ja huvittelunhalua. Monet runot kuvaavat hänen ajatusmaailmansa kaksitahoisuutta., kuten *Pahan kukkien* sikermässä ’Spleen et Ideal’ ristiriita ikävyyden ja raskasmielisyyden sekä kauneuden ihanteen välillä (Vertainen 1998, 82). Samankaltainen kaksijakoisuus näkyy Laurin luonteessa monin tavoin. Vaikka Lauri kammaa kaikkea tavanomaista, eikä hänessä ”ole sijaa sen paremmin arktisuudelle kuin arkisuudellekaan” (AL 106), hän ”tuntee hehkuvaa kaipuuta joukkoon, toisten pariin, samanlaiseksi kuin kaikki muut” (AL 237). Maanisenvauhdikkaan elämän keskellä hän masentuu.

Hitaasti etenevät työt suistivat hänet joskus masentelemaan kaikkea ja hermoilemaan joka asiasta. Samoja ihmisiä hän vuoroviikoin vihasi tai rakasti. Lehtijutut ahdistivat ja kiihottivat häntä. (AL, 175.)

Baudelairen suhde uskontoon, seksuaalisuuteen ja omaan työhönsä oli myös kaksijakoinen. Hän oli harras katolinen, mutta uskonto oli hänelle lähinnä aistillisen ja esteettisen nautinnon tavoittelua. Synnintunto ja kadotuksen pelko olivat nekin nautinnon lähteitä.(Tallgren 1990, 199-200.) Samalla tavoin kuin Baudelaire tunsu saavansa katolisista seremonioista esteettistä nautintoa, kokee Laurikin. ”Katselen fosforoituja neitsyenkuvia ja huokailen kauniille saduille, näkisinpä edes yhden verisen kyneleen” (AL 341-342). Lauri uskoo Jumalaan isolla j-kirjaimella, mutta häntä kiehtovat ”esteettisemmät” uskonnot kuin luterilaisuus. Baudelairen suhtautumista naisiin leimasi toisaalta halveksunta, toisaalta ihannointi. Työnsä suhteen häntä ajoivat kahtaalle toisaalta intohimoinen työhalu, toisaalta kykenemättömyys tehdä työtä.

Tallgren näkee tässä Baudelairen todellisen tragedian, taistelun tahdon ja luomisvoiman välillä. Myös alkoholin ja huumeiden käyttö vaikuttivat luovaan työhön negatiivisesti. (Tallgren 1990, 199-201.) Samoin Lauri suhtautuu työhönsä intohimoisesti, mutta ei pysty keskittymään siihen eikä viemään suunnitelmiaan aina päätökseen. Baudelairen esikoisteoksen aiheuttama skandaali ja sitä seuranneet terveyden heikkeneminen ja rahapula edesauttoivat taiteilijan tuhoutumista. Lopun elämänsä hän eli ulkomailla. (Welling 1999, 41.) Samanlainen kehä pyörii Laurin elämässä: tiedotusvälineet ruotivat hänen teoksiaan ja elämänsä niin, että hän menettää työtölaisuuksia ja lopulta maineensakin ja pakenee lopullisesti ulkomaille.

Genette (1997b, 135) määrittelee omistuskirjoituksen julistukseksi kirjailijan ja hänelle merkittävien henkilöiden tai ryhmien välisestä suhteesta. Hän (emt., 131) erottaa julkiset ja yksityiset omistuskirjoituksen kohteet. Yksityiselle kohteelle omistuskirjoitus on osoitettu henkilökohtaisen ystävyysuhteen takia. Julkisen kohteen ja kirjailijan suhde pohjautuu sen sijaan esim. taiteelliseen tai poliittiseen yhteyteen. Laurin omistuskirjoitus sisältää nämä molemmat. Varsinaisestihan teos on omistettu hänelle itselleen, ja vasta omistusta seuraava teksti viittaa Baudelaireen. Omistamalla kirjansa 'Laurille' hän viittaa henkilökohtaiseen suhteeseen, kytkentä Baudelaireen taas viittaa taiteelliseen ja elämänkohtaloiden yhteydentunteeseen.

Se, että viittaus *Pahan kukkiin* ja Baudelaireen on Laurin kirjoittaman runoteoksen omistuskirjoituksessa, vahvistaa sen merkitystä. Kun viittaus lisäksi tulee esille varhaisessa vaiheessa, heti kun Lauri teoksessa ”astuu näyttämölle”, se auttaa lukijaa intertekstuaalisen lukutavan pohjalta muodostamaan Laurin henkilökuvaa sen perusteella, mitä tämä itse tuntee tärkeäksi ja mihin tuntee kohtalonyhteyttä. Baudelairen elämänvaiheiden ja persoonallisuuden yhteydet Laurin persoonaan selventävät ja syventävät Laurin henkilökuvaa ja elämänasennetta. Voi ajatella, että Lauri on runoteoksellaan halunnut samalla tavoin uudistaa runoutta ja herättää huomiota ja kohua kuin Baudelaire *Pahan kukilla* aikanaan. Lauri palkittiinkin kokoelmastaan, mutta muuta huomiota ei kerrota teoksen saaneen. Laurin kaksijakoisesta persoonasta kertoo se, että hän on julkaissut teoksensa salanimellä. Julkisuushakuisuus ja julkisuuden kaihtaminen taistelevat alati hänen mielessään. Teoksen omistamisen Laurille

- kuitenkin pelkällä etunimellä, vihjaillen, jolloin paljastuminen ei ole selvää - voi nähdä kompromissina näiden kahden pisteen välillä, samoin kuin sen, että Lauri jatkuvasti lausuu omia salattuja runojaan.

Laurin runoteoksen nimi ja tekijännimi itsessään ovat vihje. Todellisuudessa vuonna 1985 ilmestyi Boris Verhon runokokoelma *Varastossa aina palaa valo*, joka sai J.H. Erkon palkinnon. Boris Verho on myös salanimi, eikä todellista tekijää koskaan ole tuotu esiin. Lukijan mielessä nimien samankaltaisuus väistämättä herättää kysymyksiä teoksen yhteydestä Kauraseen.²⁰

3.4.2. Saarikoski

Runokokoelmansa lisäksi Lauri kuljettaa aina mukanaan Jekaterinaa, venäläistä maatuskanukkea, joka on liimattu kiinni. Jekaterinan nimi on sama kuin Patentin oikea nimi, Katariina. Lauri on luonut Jekaterinalle luonteenpiirteitä, hän on yhtäaikaa ”ihmispelko ja supportiivinen linssilude” (AL, 107) ja ”arvioissaan usein jyrkkä ja varsinkin ihmisten suhteen yllättävän yliherkkä” (AL, 147). Nämä luonteenpiirteet muistuttavat kovasti häntä itseään.

Viimeisessä kirjeessään Saulille Lauri kertoo Jekaterinan salaisuuden.

PS Terin sisällä oli ja on muuten pikkurillin kynnen kokoinen eukko, halkeamaton ydin, täydellinen kopio isoisoisoisovanhemmastaan, huiveineen essuineen päivineen. Mitä muuta luulit? Välikoot ovat kadonneet jonnekin ja liimasin huvikseni isomummon kiinni samana vuonna kun Kekkonen kuoli²¹ (rauha hänen sielulleen) ja Patentin jalka särkyi. (AL, 342.)

---

²⁰ Yhteyttä vahvistaa etunimi Boris, joka on sama kuin Sonja O:n isän nimi Kaurasen esikoisteoksessa.

²¹ Kekkonen kuolinvuosi oli 1986, jolloin *Arabian Laurin* tarina alkaa. Patentin onnettomuus on sattunut viisi vuotta aiemmin, jolloin Kekkonen erosi presidentintehtävästään. Kun ajalliset koordinaatit *Arabian Laurissa* ovat paikoin hyvin tarkat, niiden epäloogisuus toisin paikoin luo lukijalle saman epäilyksen kaiken näkyvän totuudellisuudesta kuin useat subtekstitkin. Tähän todellisuuskoordinaattien ristiriitaisuuteen on viitannut Markku Kulmala (2003, 88-89) Antti Tuurin Pohjanmaa-sarjaa tarkastellessaan.

Ilman intertekstuaalista kytkentääkin voi tulkita nuken kiinni liimaamisen merkitsevän Laurin mielen sulkemista muiden saavuttamattomiin. Kun se tapahtuu samana vuonna kuin Laurin sisarpuolen Patentin onnettomuus, voi siitä aiheutuneen syyllisyyden nähdä syyksi sulkeutumiseen. Intertekstuaalisen kytkennän myötä merkitykset kuitenkin lisääntyvät.

Pekka Tarkka (1996, 470) kuvaa Pentti Saarikoski –elämäkerrassaan vaihetta, jolloin Saarikoski toimitettiin psykiatriseen sairaalahoitoon. Saarikoski suhtautui hoitoon epäilevästi ja haluisi selvittää asioitaan ilman terapeuttien apua. Sairaalaasta Turun Ylioppilaslehteen (19.10.1962) kirjoittamassaan kolumnissa ”De Profundis”²² hän kuvaa venäläistä puunukkea avattuna edessään.

Minä katselen pienintä nukkea, sitä jota ei voi avata eikä sulkea, mietin mitä minä sillä tekisin, mitä muuta kuin panen sen suuremman nuken sisään ja sen taas sitä suuremman sisään ja niin edelleen, kunnes pöydällä on vain yksi nukke, siniset silmät, punainen suu, valkea esiliina. [---] Minä käänän kirjaa, tekeydyn joksikin, olen jotakin, joku. Minulla ei ole vakituista asuntoa. Minulla ei ole vakituksia kasvoja. Minä en ole vakiintunut. Minulla on nukke, nukkeja sisäkkäin, monta, ja minä puran ja kokoan takaisin, vähän aikaa. (Saarikoski 1962.)

Laurin isä on järjestänyt poikansa Kellosalon, psykiatrin, potilaaksi, kun Lauri on ollut kuudentoista. Laurin mukaan tarkoituksena on ollut ”hätätä minusta T.E. Lawrence”. Lauri on kääntänyt tilanteen kuitenkin edukseen ja innostuttanut myös psykiatrin Lawrencesta niin, että he ovat käyneet yhdessä tutustumassa tätä koskevaan kirjallisuuteen British Council Libraryssä. (AL, 107.) Lauri kertoo, että Patentin onnettomuuden jälkeen ”Kellosalokin palasi jälleen elämäni” (AL, 177). Sitä, johtui-ko paluu isän vai Laurin halusta, ei tekstissä ilmaista. Loppuvaiheessa, kun Laurin isä kieltäytyy kustantamasta Laurin elämää muuten, hän kuitenkin maksaa Kellosalon istunnot, joilla Lauri käy, koska on kyllästynyt itseensä (AL, 310).

Kuten Saarikoski, kokee Laurikin oman persoonallisuutensa sekavaksi ja ”vakiintumattomaksi”. Maatuskanuken tavoin hänen sisällään on yhä uusia kerroksia. Kun Lauri liimaa Jekaterinan kiinni, hän ei halua enää purkaa ja koota itseään psyki-

---

²² Kuten Tarkka (1996, 470) mainitsee, kytkeytyy kolumnin nimi Oscar Wilden samannimiseen teokseen (1897), jonka hän kirjoitti vankilassa ollessaan tuomittuna homoseksuaalisuudesta.

atrinkaan avulla, vaan haluaa piilottaa jotain itsestään niin, ettei kukaan, ei edes hän itse, pääse siihen käsiksi. Välikerrosten jättäminen pois kuvaa myös salaisten asioiden piilottamista : kun ne on heitetty pois, kukaan ei ainakaan voi saada niitä selville. Samalla vain ytimen jäljelle jättäminen on toive yksinkertaisemmasta minuudesta.

Subtekstin myötä Saarikosken persoona liittyy tiiviisti Laurin persoonaan. Yksittäinen kytkentä aktivoi myös muita yhteyksiä tekstien välillä sekä piilossa olevia subtekstiin liittyviä ominaisuuksia (Tammi 1991, 67). Saarikoski -kytkentä vahvistaa ja selventää monia Laurin persoonallisuuteen ja tarinaan liittyviä tekstinkohtia.

3.4.3. Kierkegaard

Eräs syy Laurin halveksuntaan isäänsä kohtaan on se, että isä hänen mielestään toimii kaksinaamaisesti ja kaksinaismoralistisesti. Nikita on ortodoksiuskovainen mutta sivubisneksenään keinottelee asunnoilla.

”Isä sairastaa tautia nimeltä Proustata, jos ymmärrät mitä tarkoitan”, Lauri sanoi. ”Julkisesti hän on yhtä, mutta yksityisesti aivan toista. Hän perustelee tyhjiä asuntojaankin Kierkegaardilla, tiedäthän, uskoontulo on hyppy kuiluun”, Lauri sanoi. ”Usko ei ole heittäytymistä tyhjän päälle vaan tyhjän kanssa kävelemistä Se on jatkuvaa vaeltamista mahdollisen ja mahdottoman välillä. Kun kävelen siis omistamissani tyhjiissä asunnoissa, tyhjiys ja epävarmuus niiden kohtalosta on jotenkin käsinkosketeltavaa. Se pelastaa minut voiton ja riiston tuomalta huonolta omaltatunnonlta”. Lauri matki isäänsä. (AL, 174.)

Laurin nimitys isän sairastamasta ”taudista” viittaa Marcel Proustiin (1871-1922), ranskalaiseen kirjailijaan, jonka pääteos on yli 3000-sivuinen *A la recherche du temps perdu* (1913-1927, suom. *Kadonnutta aikaa etsimässä*). Proust kuvaa teoksessaan ranskalaisen yläluokan maailmaa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Leena Kirstinä (1989, 22) näkee Proustin romaanissaan tutkivan ilmiöiden oikeaa ja nurjaa puolta ja kuvaavan sitä, että kaikki onkin toisin kuin luulisi. Myös Lasse Kekin (1996, 59) mukaan ”Proustille sosiaalinen elämä oli näyttelemistä, spektaakkelia, jossa todellinen minuus häivytetään näkyvistä.” Lauri viittaa Proust- maininnalla isänsä samankaltaisuuteen yleisen ja yksityisen olemisen eroavuudessa. Lauri ei

huomaa, että hänen oma olemisensa on samanlaista näyttelemistä. Proustin aktivoituminen subtekstinä tuo mukaan muitakin merkityksiä. Proust oli itse homoseksuaali, ja hän kuvasi teoksessaan homoseksuaalisuutta keskeisenä teemana, samoin kuin rakkauden kaikkiin muotoihin kuuluvaa kärsimystä ja itsekidutusta. Homoseksuaalisuuden kuvaaminen oli kirjallisuudessa hänen aikanaan hyvin harvinaista. (Vertainen 1998, 208-209, 211.) Sen, että Lauri on perehtynyt Proustiin niin tarkasti, että osaa viitata häneen yksityiskohtaisesti, voi nähdä osoituksena siitä, että hän tuntee tämän persoonan ja tuotannon itselleen läheiseksi.

Kuten Lauri viittaa Kikikin Kierkegaardiin isänsä yhteydessä. Kiki kertoo isänsä uskosta puhuessaan, että tämä ”on vieläkin täysin Kierkegaardin lumoissa, vaikka onkin nykyisin lampukkajengiä” (AL 144). Søren Kierkegaardia (1813-1855), tanskalaista filosofia ja kirjailijaa, pidetään eksistentialismin edelläkävijänä. Hän oli hyvin ristiriitainen ja hämmentävä hahmo, samalla uskonnollinen, ankara ja säälimätön sekä veijarimainen ja leikkisä. (Saarinen 1995, 303.) Kierkegaard julkaisi teoksia lukuisilla salanimillä, ja hänen omalla nimellään ja salanimillä julkaistujen teosten sisältö ja mielipiteet saattoivat olla täysin päinvastaisia (Thielst 1999, 159-160).

Kierkegaard erottaa kolme olemisen tasoa, esteettisen, eettisen ja uskonnollisen, jotka kuvaavat ihmisen perusasennoitumista olemassaoloon. Esteettisellä tasolla olevaa ihmistä ohjaavat hänen aistinsa, tunteensa ja nautinnonhalunsa. Hän elää vain nykyhetkessä, eikä hänellä ole moraalisia normeja. Eettisen olemisen peruseriaate on tasapaino. Eettinen ihminen sopeutuu ympäristönsä tapoihin ja velvollisuuksiin, koska se on järkevää, ja hän tukeutuu sovinnaiseen moraaliiin. Uskonnollinen ihminen asettaa uskon kaiken muun, moraalien ja inhimillisyydenkin, edelle ilman mitään järjellisiä perusteita. (Saarinen 1995, 322-324.) Kierkegaard tarkentaa jakoa siten, että pikkuporvari sijoittuu kaikkien tasojen alapuolelle, ironikko esteettisen ja eettisen ihmisen väliin ja humoristi eettisen ja uskonnollisen ihmisen väliin. Uskonnollisen tason hän jakaa vielä A- ja B-tasoon. A-tasoa sävyttää voimakas syylisyydentunto, mutta vasta B-tasolla ihminen epäilyn ja kieltämisen jälkeen antautuu uskon intohimolle. (Thielst 1999, 254-260.)

Uskon hypyllä Kierkegaard tarkoittaa sitä, että uskoon ei voi siirtyä rationaalisesti ajattelemalla, vaan on kaiken järjen vastaisesti uskallettava hypätä yli kuilun, joka on uskon ja tosiasioiden välissä. Uskoon liittyy olennaisesti objektiivinen epävarmuus, erehtymisen mahdollisuus. (Saarinen 1995, 316-317.) Uskonnollisessa sfäärissä suhde Jumalaan tekee ihmisestä niin epätavallisen, että yhteiset eettiset normit eivät enää päde, mutta tämä ei koske arkipäivän elämää, vaan vaikeita ristiriitatilanteita (Thielst 1999, 180-181). Lauri kritisoi isäänsä siitä, että tämä tulkitsee Kierkegaardia niin kuin se hänelle parhaiten sopii. Isä katsoo ilman muuta olevansa uskonnollisella olemistasolla, uskon hypyn hypännyt, epätavallinen ihminen, jota muiden ihmisten eettiset ja moraaliset normit eivät koske.

Laurin mielestä isä suhtautuu kaikkeen siitä saatavan hyödyn pohjalta, rakkautteenkin. Hän pelkää jo lapsena oppineensa samanlaisen suhtautumistavan ja yrittää jatkuvasti taistella sitä vastaan.

”Minua ärsytti kun en osannut päättää onko Pinja tyhmä vai viekas sellaisella tavalla jota en tajunnut. Miten hän saattoi kaikesta huolimatta rakastaa meitä kuin perheenjäseniään, hän jonka äiti söi talkkunaa, värjäsi hiuksiaan ja kävi kaupassa papiljotit päässä?”
Lauri piti tauon ja katsoi minua.
”Mitä hyötyä sellaisesta rakkaudesta oli? Olin jo oppinut ajattelemaan niin kuin isä.”
(AL, 175.)

Aikuisena Lauri on etäännytynyt isänsä ajattelumaailmasta hyvin kauas. Hän rakastaa tavallisia, ”vähäpätöisiä” ihmisiä, kuten Asseria ja hänen vanhempiaan, ja osoittaa rakkautensa anteliaasti. Hän lahjoittaa yksinkertaiselle Asserille suuren kolmipyöräisen, vaikka se onkin hänen isänsä mielestä ”mastodonttisen hullua” (AL, 106). Lauri kokee ahdistavaksi isänsä asuntokeinottelun : saman aikaan kun tämä pitää omistamiaan asuntoja tyhjillään, hänen oma tyttärensä, Laurin sisarpuoli Pinja, asuu ”pienessä opiskelijasolussa kahden lestadiolaistytön kanssa (AL, 174).

Se, että Lauri näkee isänsä tulkinnan virheellisyyden Kierkegaardin filosofian suhteen, osoittaa, että hän on itsekkin perehtynyt siihen tarkasti. Vaikka Kierkegaard-viittaus aukeaa Laurin isän kautta, kytkeytyy Kierkegaardin persoona monin tavoin Laurin persoonaan sekä suoraan että muiden subtekstien kautta vahvistuvana.

Saarikoski-kytkennän kautta yhteys Kierkegaardiin muodostaa monilähteen subtekstien ketjun. Kierkegaard oli Saarikosken nuoruusajan lempifilosofi, jonka ajatuksista hän sai pohjan omaan dialektiseen ajatteluunsa (Hosiaislouma 1998, 20.) Heidän ajattelussaan ja elämässään on runsaasti yhtäläisyyksiä, jopa niin, että Saarikoski näytti samaistuvan Kierkegaardiin, kuten Torsti Lehtinen (1991) on tuonut esiin. Nämä yhtäläisyydet toistuvat myös Laurin elämässä. Kierkegaard ja Saarikoski kokivat elävänsä naamioiden alla, erilaisissa asuissa, niin myös Lauri sekä vertauskuvallisesti että konkreettisesti. Kierkegaard kirjoitti teoksiaan lukuisilla salanimillä, joita myös Saarikoski käytti päiväkirjoissaan, samoin Lauri julkaisee runokirjansa salanimellä. Kärsimyksen kaipuun ja tarpeen ajatus on kaikille yhteinen.

4. AUKEAVAT OVET

4.1. Tekstin kynnyksellä

Genetten (1997b, 407-408) mukaan paratekstit ohjaavat monin keinoin lukijaa tekstin maailmaan ja tekijän tarkoittamaan lukutapaan ja tulkintaan. Epigrafit eli motto-lauseet sijoittuvat yleensä juuri ennen varsinaista tekstiä, mikä edesauttaa niiden funktiota seuraavaan tekstiin ohjaajana (emt., 149). Wolfgang Karrer tuo esiin eron tekstissä olevan ja teoksen motossa tai nimessä/otsikossa olevan intertekstuaalisen viitteen välillä. Nimi ja motto tulkitsevat aina koko tekstiä, joten niiden merkitys ylittää muiden lainausten merkityksen. (Karrer 1991, 123.)

Genette antaa epigrafeille monia tehtäviä, jotka kaikki ovat enemmän tai vähemmän implisiittisiä. Ne voivat selittää ja valaista teoksen nimeä tai määritellä ja painottaa tekstin merkityksiä. Usein merkitykset tosin lopullisesti aukeavat vasta kun koko teos on luettu. Merkitysten ymmärtäminen riippuu aina lukijan tulkinnallisesta kompetenssista. Genette mainitsee myös ”romanttiset” epigrafit, joiden tarkoitus on vaikuttaa lukijan tunnetilaan. Epigrafiensa kolmantena tehtävänä Genette näkee tekstin arvon kohottamisen. Silloin ei tärkeää ole niinkään lainausten sisältö kuin se, kenen tekstiä on lainattu. Genette puhuu myös ”epigrafivaikutuksesta”, jolloin jo se, että teoksessa on epigrafi, on tietyn kulttuurin ja älyllisyyden merkki. (Genette 1997b, 156-160.)

Arabian Laurin mottolauseena on psalmi 107:4-5 (R2): ”Jotkut heistä harhailivat aavikolla, eivätkä löytäneet kaupunkia, johon asettua asumaan. Heitä vaivasi jano ja nälkä ja he olivat nääntymäisillään”. Psalmi on ylistyslauluja. Juutalaisille Psalmen kirja oli rukouskirja, ja kristityille siitä on muodostunut rukouksen ja ylistyksen käsikirja (Unger 1986, 217). Jo se, että mottona on raamatunlause, antaa lukijalle vihjeen tarkastella teosta myös *Raamatun* maailmasta käsin. Psalmissa 107 kuvataan ihmisten moninaisia ahdinkoja, joista Jumala heidät pelastaa, kun he ovat häntä avuksi huutaneet. Mottona olevat jakeet itsessään tuovat tulkintaan ihmisen ahdistuksen, johon psalmin kokonaistarkastelussa liittyy kuitenkin myös armon kokemus.

Toisena mottona teoksessa on Rudyard Kiplingin runon säkeet:

I have eaten your bread and salt,
I have drunk your water and wine,
The deaths ye died I have watched beside,
And the lives ye lived were mine.

Was there aught that I did not share
In vigil or toil or ease –
One joy or woe that I did not know,
Dear hearts across the seas?

Säkeet ovat runosta “Prelude” kokoelmasta *Departmental Ditties and Other Verses* (1886) (Kipling). Runosäkeet ohjaavat lukijaa teoksen tulkintaan useammallakin tavalla. Leivän murtaminen ja syöminen yhdessä liittyy juutalaisessa ja kristillisessä kulttuurissa ystävyuden ja yhteisyyden osoittamiseen ja sinetöimiseen (Saarisalo 1975, 652-653). *Raamatussa* viitataan siihen useasti (esim. Ps. 41:10 ; Snl. 9:5 ; Kor. 10:16-17 ; Mark. 6:41). Säkeistä aukeaa tiivis yhteydentunne kahden ihmisen välillä, ilojen ja murheiden kokeminen ja jakaminen yhdessä, mutta myös ajatus, että lopulta aivan kaikkea ei voi toisen kanssa jakaa. Kun säkeet sijoittuvat ennen varsinaista tekstiä, lukija yhdistää runon tunnelman ja tematiikan koko teokseen. Hän saa vihjeitä, mihin asioihin kiinnittää huomiota tekstissä. Säkeet voi nähdä myös eräänlaisena *mise en abyme* -rakenteena, ”pienoismallina”, josta kuvastuu Laurin ja Saulin tarina.

Mise en abyme -rakennetta on laajasti tarkastellut Lucien Dällenbach. *Mise en abyme*ksi nimitetään rakennetta, jossa teoksen jokin osa heijastaa pienoismallina sen laajempaa kokonaisuutta. *Mise en abyme* -rakenteen kautta teos voi käydä vuoropuhelua itsensä kanssa. Dällenbachin mukaan heijastus voi ilmetä yksinkertaisen, toistuvan tai paradoksaalisen kahdentuman kautta.²³ *Mise en abyme* -tapaukset voidaan luokitella myös sen mukaan, mitä heijastetaan. Kohteena voi olla esim. teoksen teema tai juonen runko, itse kirjoittamisen prosessi tai koodi, merkkien järjestelmä. Pienoismaalleina tai peileinä voivat toimia romaaniin sisältyvät kertomukset, novellit tai katkelmat, epäsuorasti esitetyt kertomukset, unet ja näkyvät tai kuultavat esityk-

---

²³ Makkonen (1997b, 102) vertaa toistuvaa kahdentumaa sisäkkäisiin, samanlaisiin puunukkeihin.

set. Pienoismalli voi olla myös jokin sinällään kerronnasta erottautumaton osa. (Däl-
lenbach 1989, 8, 35-36, 43-55.)

Kiplingin alkuperäistä runotekstiä tarkastellessa huomaa, että runossa on kolme sä-
keistöä, joista viimeinen on motossa jätetty pois. Tämä herättää monia kysymyksiä.
Miksi se on jätetty pois? Eikö se sovi tekstin yhteyteen? Onko sillä merkitystä koko-
naisuuden kannalta? Tammi (1991, 67) lainaa Mihail Lotmania, joka on tuonut esiin,
että ”tekstin semanttisen tulkinnan kannalta voivat osoittautua tärkeimmiksi juuri ne
siteeratun tekstin jaksot, jotka eivät ole eksplisiittisesti edustettuina”. Kiplingin ru-
non viimeinen säkeistö on seuraava:

I have written the tale of our life
For a sheltered people's mirth,
In jesting guise – but ye are wise,
And ye know what the jest is worth.

Vastausten hakeminen kysymyksiin avaa vaihtoehtoja ja tuo lisää kysymyksiä. Sel-
keästi puuttuva säkeistö muihin liitettynä muuttaa asennoitumista ja näkökulmaa
tekstiin. Onko se jätetty pois ”suojattujen ihmisten iloksi”? Runon minä viittaa yh-
teisymmärrykseen perustuvaan yhteenkuuluvuuteen runon sinän kanssa. Toiset eivät
ymmärrä niin kuin he ymmärtävät. Runon minä kertoo kahta tarinaa.

Säkeistön piilossa olossa voi nähdä saman piirteen, johon Tammi viittaa moni-
lähteisten kytkentöjen yhteydessä. Yhden viittauksen huomaamisen jälkeen onkin
siihen tyytymisen sijasta etsittävä muita, piilossa olevia viitteitä. Kyse voi olla kirjai-
lijalle luonteenomaisesta leikillisestä tavasta ja tyylistä kirjoittaa²⁴: hän piilottaa asi-
oita ja kätkee salaisuuksia lukijan löydettäväksi. (Tammi 1999b, 36-37.) Kaurasen
kirjailijakuvaan tällainen ”naamiroleikki” ja ”juksaus” sopii hyvin. Hän on joissakin
teoksissaan tuonut esiin vihjeitä kertojansa luotettavuudesta:

---

²⁴ *Arabian Laurissa* Kauranen leikittelee myös asettamalla itsensä teoksen henkilöiden keskustelun
kohteeksi. Laurin ystävät väittelevät kiihkeästi kirjasta, josta heillä on täysin vastakkaiset mielipi-
teet, kunnes selviää, että he puhuvat kahdesta eri kirjasta, joita kumpikaan heistä ei ole lukenut.
Tekstiyhteydestä selviää, että kyse on Kaurasen teoksista *Sonja O. kävi täällä* ja *Kultasuut*. Sen
lisäksi, että Kauranen leikittelee arvioimalla omaa tuotantoaan hän huvittelee myös ”kirjallisuus-
keskustelun” kustannuksella, jota käydään perehtymättä asiaan millään tavoin. (AL, 166-167.)

Kenties kaikki meni aivan toisin. Ehkei sinne päinkään kuin olen tässä kirjoittanut. Kuten hyvin tiedätte, minä olen parantumattomasti sellainen ihminen että muistan paljon paremmin ne asiat joita ei tapahtunut kuin ne jotka tapahtuivat. (Kauranen 1989, 5.)²⁵

Minä voin kertoa teille kaikenlaista, siteeksi. Minä voin kertoa viidenpennin tarinan. Vähän sotaa, vähän rakkautta, vähän lapsuutta. Erilaisia kuolemia, elävältä kuolemistakin. Minuun ei kannata pahemmin luottaa – joskus tuntuu että tunnen kuvitteellisen perheeni paremmin kuin sen todellisen. (Snellman - Jokisalo 1998, 21.)

Kolmannen säkeistön liittäminen toisiin muuttaa runon viestin toisenlaiseksi. Lukija alkaa miettiä, onko runoa seuraavassa teoksessakin kaksi tarinaa, toinen näkyvä, ja toinen vain osalle lukijoista, niille, jotka ymmärtävät ja kestävät sen, mitä on naamioiden ja valepukujen takana. Runokokonaisuudesta avautuu teoksen yhdeksi teemaksi ihmisten ja elämän valheellisuus ja teennäisyys. Kuten Laurin äiti sanoo: ”Päältäpäin mikään ei ole totta” (AL 353). Sama teema aktivoituu myös *Menneen maailman* mottolauseen kautta: ”Minä en ole minä, sinä et ole hän, he eivät ole heitä.” Kolmas säkeistö asettaa kyseenalaiseksi koko Saulin kertoman tarinan totuudellisuuden. Kuinka paljon lukija voi siihen luottaa?

Epigrafiruno kytkeytyy myös Lawrence'n persoonallisuuteen. Hänelle on luonteenomaista alituinen totuuden muuntelu ja sillä leikittely, mikä on tuotu esiin monissa yhteyksissä (Mack 1976, 3, 189; Stewart 1986, 52-53; Aldington 1955, 107, 277-278, 347). Aldington (1955, 107-114) kuvaa Lawrence'n aktiivista toimintaa varhaisten elämäkertojensa kirjoittamisprosessissa, minkä tämä kuitenkin halusi elämäkertojen kirjoittajien kieltävän. Aldingtonin mukaan Lawrence itse pani alulle suoraan tai kiertoteiden kautta runsaasti itsestään kertovia tarinoita, joiden todenperäisyys on kyseenalaista. Tarinat saivat yleensä alkunsa yksittäisestä tositapah- tumasta, jota Lawrence sitten muokkasi omaksi edukseen niin, että hän lopulta itsekin uskoi kertomaansa. (Emt., 347.) Hänen mielestään historia ei ole totta, vaan ”sarja hyväksytyjä valheita”, ja hän piti valheista enemmän kuin totuudesta, varsinkin jos ne koskivat häntä itseään. (emt., 109; Fromkin 1991, 10).

---

²⁵ Kuten Päivi Koivisto (2004, 16) on havainnut, omistuskirjoitus on mukailtu lainaus Sándor Csoórin teoksesta *Ei kukaan, vain ystäväsi* (1989, 104): ”Kaikki kävi toisin, ei ollenkaan niin kuin kirjoitin. Miten tämä on mahdollista: minä muistan paremmin sen mitä ei tapahtunut kuin sen mitä tapahtui?”

Saarikosken asenne kertomisen totuudellisuuteen kytkeytyy samankaltaisena Lawrenceen ja yhdistää näin jälleen subtekstit Laurin henkilöhaahmon taustalla ketjuksi. Saarikoski kuvaa elämänsä tapahtumien tarinan syntymistä tavalla, joka muistuttaa Lawrenceen legendan muokkautumista.

Sepitän dialogin, jossa tähtinäyttelijä tietenkin olen minä. Tämän sepitteen esitän siten ensimmäiselle sopivalle kuulijalle. Ja sitten seuraavalle. Vähitellen käy niin että minä muistan ainoastaan sepitteeni, se on nyt minun muistikuvani siitä mitä tapahtui ja mitä sanottiin, se on nyt historiallinen totuus, jonka minä voin vannoa todeksi, valehtelematta. [---] [M]uistan kertomukseni, mutta juuri niinhän tapahtui, juuri niinhän sanottiin, sillä fiktio on aina totta. Minä teen elämästäni fiktiota, jotta se olisi totta. (Saarikoski 1980, 313.)

Mottolauseen lisäksi Kiplingin runoon viitataan myös tekstissä myöhemmin, kun Lauri kertoo Saulille toista tarinaansa Lawrencesta. Lawrence on juuri lausumaisillaan Hogarthille, Ashmolean-museon intendentille ja esimiehelleen, Kiplingin runon, kun tämä suutelee häntä (AL, 108). Tekstistä ei käy ilmi, mistä runosta on kyse, mutta lukija yhdistää maininnan helposti omistusrunoon. Kipling kytkeytyy Lawrenceen elämään tämän ystävänä, jonka kanssa hän oli kirjeenvaihdossa. Kipling ihaili Lawrencea romanttisena sotahahmona. (Stewart 1986, 217-218.) Hän kuului myös niihin muutamiin valittuihin henkilöihin, jotka saivat lukea *Seven Pillars of Wisdom* -teoksen 1922 painetun version (T.E: Lawrence and the book).

Kiplingiin viitataan tekstissä useammankin kerran. Kehyskertomuksessa Sauli keskustelelee Bosniassa avustajansa, nuoren kehonrakennuksesta innostuneen Kimpanpään kanssa, ja kysyy tältä tämän lempikirjailijaa. ”Pitkän hiljaisuuden jälkeen hän veti taljaansa muutaman kerran kiivaasti ja lausui varmasti: ”Ronald Kipling, tietty. Tiedäthän Ronald Kiplingin?” (AL, 19.) Kimpanpään teeskennelty varmuus ja erehtyminen ”lempikirjailijansa” nimestä osoittavat, kuinka vieraalla maaperällä hän on kirjallisuudesta puhuttaessa. Hänen vastauksensa osoittaa myös Laurille eron hänen itsensä ja Kimpanpään välillä aikakausiensa edustajina. Lauri muistaa Kiplingin olleen hänen poikavuosiensa idolin, Rexan, suosikkikirjailija. Rexan innostamana ja johdolla poikajoukko oli sotinut ja seikkaillut Kiplingin kirjojen sankareina Vallilan siirtolapuutarhassa. Taistelun sijasta Sauli kuitenkin pian oli ollut kaivelemassa kukkapenkkejä selitellen etsivänsä maahan kaivettua aarrearkkua. (AL, 19-20.)

Tekstikohta toimii toistuvana kahdentumana, ennustavana mise en abyme -rakenteena Saulin tulevaisuuden suhteen. Maan kaivaminen tulee *Arabian Laurissa* esiin toistuvasti, seuraavan kerran silloin, kun Sauli ystävänsä Rundmanin suostuttelemassa ottaa osaa arkeologisiin kaivauksiin, joita suoritetaan Vanhankaupungin alueella. Hänelle esitellään myös kirkkotarha, josta aiemmin on löytynyt ihmisten luita (AL, 119).

Erityisen innostunut Sauli ei Lauriin tutustumisen huumassa työstään ole, eikä hän jatkakaan sitä kauan. Myöhemmin hän mielellään kertoilee opiskelijoille alkaneensa ”varsinaisesti ajatella ihmisluita sillä tavalla” vasta oman onnettomuutensa jälkeen, jolloin hän on abiturienttikeväänään pudonnut kuorma-auton kyydistä ja menettänyt toisen munuaisensa (AL, 127). Lopulta maan kaivamisesta tulee Saulin elämäntehtävä, kun hän kulkee ympäri maailmaa sotien jäljissä kaivaen ja tutkien maasta löytyneitä ihmisten luita.

Tekstinkohdan kautta Lawrence kytkeytyy myös Sauliin. Lawrence oli teini-ikästä lähtien kiinnostunut arkeologiasta ja käytti taskurahansa kaivauslöytöjen ostamiseen (Aldington 1955, 30). Yliopistotutkimuksen suorittamisen jälkeen hän työskenteli Hogarthin valitsemana vuosia Karkemisissa arkeologisilla kaivauksilla (emt., 76).

4.2. Nimi on vain side silmillä

Arabian Laurin tapahtumat sijoittuvat pääosin Helsingin Arabiaan. Sauli kohtaa Laurin Damaskuksentiellä, jossa tämä asuu. Myös tässä yhteydessä henkilön- ja paikanimistä syntyy yksiselitteinen kytkentä *Raamattuun*, Apostolien tekojen 9. luvussa kuvattuihin Saulin (Sauluksen) elämänvaiheisiin. Saul oli kiivas kristittyjen vainoaja ja oli omistanut koko elämänsä taisteluun kristittyjä vastaan. Damaskoksen tiellä hän koki ilmestyksen. Hän näki yhtäkkiä kirkkaan valon leimahtavan taivaasta, kaatui maahan ja kuuli äänen sanovan: ”Saul, Saul, miksi vainoat minua?” Kun hän kysyi: ”Kuka olet, herra?”, ääni vastasi: ”Minä olen Jeesus, jota sinä vainoat.” (Apt. 9 : 1-

5.) Ilmestyksen kokeminen oli käännekohta Saulin elämässä. Koko hänen arvomaailmansa muuttui. Hän kääntyi kristinuskoon, alkoi saarnata Jeesuksen evankeliumia ja käyttää Paavali-nimeä.

Saulin ja Laurin kohtaamiseenkin liittyy kirkas valoilmio : samana päivänä on tapahtunut Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuus, mitä Sauli ei vielä tiedä, koska ei ole seurannut uutisia.

Sen jälkeen hän [Lauri] puhui vuolaasti kuinka Ex Oriente Lux oli vihdoinkin toteutunut, kauniilla hirveällä tavalla. Hän puhui Säteilystä, meidän Säteilystämme. Minä kuuntelin hermostuneesti naurahdellen, luulin senkin jotenkin kuuluvan pihalla esitettyyn naamiaisperformanssiin, hassahtaneiden esteettien slangiin. (AL, 62.)

Puhumalla vihdoinkin toteutuneesta ”Ex Oriente Luxista” (idästä valo) Lauri viittaa sanontaan, jolla alun perin tarkoitettiin sitä, että idästä tulee pelastuksen valo, kristinusko. Sillä alettiin myös laajemmin tarkoittaa idän asemaa kulttuurin, sivistyksen ja monien muidenkin uskontojen syntysijaa. (Kivimäki 2001, 153 .) Lauri itse ajattelee juuri samoin, hänen mielestään itä on kaiken tieteen ja taiteen koti (AL, 92).

Yhteyttä Saulin ja Paavalin välillä vahvistaa se, että Paavalinkirkko on Saulin ”kotikirkko”, joka liittyy moniin tärkeisiin vaiheisiin Saulin elämässä. Henkilön- ja paikannimistä aukeava yhteys *Raamattuun* luo jo henkilöille määrättyjä piirteitä : kun Sauli - Paavali on seuraaja, ”kirjuri”, asettuu Lauri valaisevaksi Kristus-hahmoksi, jonka tarinan Sauli kertoo.

Laurin ja Saulin tutustumisesta aukeaa yhteys myös *Menneeseen maailmaan*. Sauli miettii Laurin ja hänen tapaamisen sattumanvaraisuutta.

Jälkeenpäin tuntuu oudolta että olisin voinut opiskella ne neljä, viisi vuotta maatalous-metsätieteellisessä ja pyöräillä Taideteollisen korkeakoulun editse päivittäin tapaamatta Lauria kertaakaan, ellei olisi käynyt niin onnellisesti, että eksyimme ystäväni Raffe Rundmanin kanssa äkillisessä perunalastunhimosamme Laurin puutarhaan. (AL, 39.)

Charlesin mielestä hänen Oxford-elämänsä alkoi vasta kun hän tutustui Sebastianiin, johon hän aiemmin oli suhtautunut kriittisesti.

Se oli tapahtunut aivan sattumalta edellisen lukukauden puolivälissä. Asuimme eri collegeissa ja olimme tulleet eri kouluista. Olisin hyvinkin voinut viettää kolme, neljä vuottani yliopistossa tapaamatta häntä kertaakaan, ellei olisi sattunut niin onnellisesti, että hän eräänä iltana oli juonut itsensä humalaan collegessani ja minun asuntoni oli etummaisen pihan pohjakerroksessa. (MM, 29.)

Sebastian oksentaa suoraan Charlesin asunnon ikkunasta sisään ja anteeksipyyntönä täyttää hänen asuntonsa kukilla ja kutsuu hänet luokseen lounaalle. Ystävystyminen Sebastianin kanssa avaa Charlesille aivan uudenlaisen, lumoavan maailman. Charlesin tavoin Saulikin on kokenut lapsuudessaan ja nuoruudessaan menetyksiä, Charles äitinsä ja Sauli lapsuudenystävänsä ja äitinsä kuoleman. Samoin kuin Charlesille Sebastianin maailman löytäminen tuo Saulille Laurin maailmaan astuminen nuoruuden ilon. Charlesin elämänsuunnitelmat muuttuvat, kun hän Sebastianin myötä löytää taiteellisuutensa ja ryhtyy opiskelemaan taidetta. Laurin tapaaminen muodostuu myös Saulin elämän käännekohtaksi, joka muuttaa hänen arvostuksensa ja selkeät suunnitelmansa.

Minä olin vielä kuukautta aikaisemmin ollut varma että pyrin Viikkiin lukemaan metsäeläintiedettä ja mikrobiologiaa eikä minulla ollut mitään tekemistä islamilaisten narien saatikka kaupungin hyperesteettisten pikkurillipiirien juorujen kanssa (AL, 38).

Laurin tavattuuan Sauli huomaa, että haluaa opiskella kamerataidetta taideteollisessa korkeakoulussa, jonne hän pyrittään pääseekin. Vaikka Lauri täyttää Saulin ajatukset kokonaan, tämän ystäväjoukon elämäntyylä hän ei tyystin omaksu omakseen, vaan pysyy osittain tarkkailijana.

Siitä, että Lauri asuu Arabiassa Damaskuksentiellä, aukeaa yhteys myös Lawrence elämään. Ensimmäisen maailmansodan aikana ”Arabian sodassa” Damaskoksen kaupungin valloitus nähtiin erittäin tärkeäksi, sillä se oli ollut ensimmäisen arabi-imperiumin pääkaupunki ja sillä oli suuri poliittinen merkitys sodan kaikille osapuolille. Arabeille sillä oli myös tärkeä uskonnollinen merkitys. Muille joukoille oli annettu määräyksiä odotella, että arabijoukot Lawrence johdolla ehtisivät kaupunkiin ensimmäisinä ja saisivat kunnian sen valtaamisesta. Lawrence luo *Seven Pillars of Wisdom* –teoksessa käsityksen, että arabijoukot valloittivat kaupungin täysin ilman ulkopuolista apua. Todellisuudessa he eivät kuitenkaan olleet kaupungissa ensimmäisinä. Miehityspäivät olivat hyvin sekavia, ja Lawrence lähti Damaskoksesta jo muu-

taman päivän kuluttua ja palasi Englantiin. Hän oli fyysisesti ja psyykkisesti ylirasitunut ja pettynyt arabien käytökseen. (Mack 1976, 166-170, 174.) Hänen unelmansa olivat kuolleet edeltäneissä taisteluissa ja myös hänen henkilökohtainen motiivinsa sodassa, vapauttaa Arabia ystävälleen Dahoumille ja hänen rodulleen, oli Dahoumin kuoleman myötä menettänyt merkityksensä (Stewart 1986, 204-205).

Lauri luo Damaskuksentien asunnostaan oman valtakuntansa, Arabia Felixin, jossa hän voi elää vapaana, omien mieltymystensä mukaan. Ristiriitaista on, että kaikesta päätellen tämä valtakunta ei kuitenkaan ole Laurin oma, vaan hänen isänsä omistuksessa. Lawrence'n elämän kautta Laurin elämään liittyy vahva merkitys unelman tuhoutumisesta. Lauri kadottaa unelmansa ja valtakuntansa myös konkreettisesti, kun hän toistuvien ulkomaille pakojensa jälkeen jää sinne ja hänen asuntonsa myydään.

Kun Lauri ja Sauli ovat tavanneet, Lauri haluaa antaa Saulille uuden nimen ja rupeaa kutsumaan häntä Sabuksi. Nimen vaihtaminen saa monia merkityksiä eri subtekstien kautta. *Raamatun* aikana nimillä oli suuri merkitys. Nimi valittiin huolella, sillä sen katsottiin kuvaavan kantajaansa. Nimen antaminen oli vallan merkki, ja omistussuhteen vaihtuessa nimikin voitiin vaihtaa. Nimen vaihtaminen muutti henkilön elämän. (Palva 1995, 716-718.) Jumala nimitti Abramia Abrahamiksi tehtyään liiton hänen kanssaan, samoin kuin hänen vaimonsa Sarain Saaraksi (1. Moos. 17: 5, 15). Jaakob sai nimen Israel kamppailtuaan Jumalansa kanssa ja voitettuaan hänet (1. Moos. 32: 28-29). Valitsemalla Saulille uuden nimen Lauri haluaa nimetä tämän ”omakseen”, ja osoittaa myös heidän tapaamisensa merkitystä molempien elämässä.

Nimen antaminen toiselle toistuu myös Patentin, Laurin sisarpuolen henkilöahmon kautta. Patentti on eräs Kaurasen tuotannon ”vaeltavista” hahmoista.²⁶ *Ihon ajan* kertoja tietää olevansa ”silmäterä, patentti, lemmikki, iltatähti joka putosi vahingossa musteentahrimalta yötaivaalta” (Kauranen 1993, 72). Aivan samoin sanoin kuvaa

---

²⁶ Muita teoksesta toiseen vaeltavia hahmoja *Arabian Laurissa* ovat mm. *Pelon maantieteen* naisryhmään kuuluneet Riikka ja Saara, Saulin ystävän sekä hänen äitipuolensa sisaret, joiden polusta kohti tuhoa Sauli kertoo välimaininoin (AL, 189, 328, 347-348, 353). Lontoossa opiskellessaan Sauli asuu samassa asunnossa, jossa häntä ennen on asunut *Pelon maantieteen* kertoja väitöskirjaa tehdessään (AL, 345).

Siteen kertoja Patentti itseään. Patentti oli äidin keksimä ja hän oli olemassa ”vain äidin kanssa, äitiä varten”. Kun äiti kuoli, kuoli Patenttikin ”lumisen talven kylmänä loppiaisiltana äidin silmiin.”(Snellman - Jokisalo 1998, 29.) Aurassa kertoja on myös Patentti ja tällä kertaa nimen antajana on isä. ”Sillä nimellä hän kutsui minua aina. En koskaan saanut kysytyä mistä lapsuuteni lempinimi juontui. Olin itse niin kuu-
liaisesti nimeni sisällä ja kun vihdoinkin uskalsin tulla siitä ulos, hän oli jo kuollut.” (Snellman 2000b, 77.) Muiden Patenttien tavoin on *Arabian Laurin* Patenttikin lapsena lempinimen saanut kuopus, silmäterä.

Laurin mielestä ”nimi on vain side silmillä” ja sen voi vaihtaa ja antaa välillä pois kuin ihokkaan (AL, 34). Sanonta viittaa Thorkild Hansenin alun perin 1962 ilmestyneeseen *Onnellinen Arabia* –teokseen, kohtaan jossa Hansen kertoo tanskalaisen Arabian tutkimusryhmän²⁷ ainoasta eloonjääneestä jäsenestä, Carsten Niebuhrista. Muiden ryhmän jäsenten kuoltua Niebuhr vietti yli puoli vuotta ”arabina arabien joukossa”. Hän pukeutui arabiasuun ja muutti nimensä Abdallahiksi. Hansen viittaa itämaiseen sananparteen, jonka mukaan ”nimi on vain side silmillä, tosi huomioitsija oli aina ihminen, joka oli menettänyt oman elämänsä.” (Hansen 1996, 269.) Laurin eräässä tarinassa Lawrencesta Hogarth lahjoittaa tälle näkymättömäksi tekevän arabien taruviitan. Hansen (emt., 269) viittaa Niebuhrin ja Lawrence yhdennäköisyyteen sen suhteen, että heille molemmille arabiviitta oli kuin tarun viitta, joka tekee kantajansa näkymättömäksi. Tällä hän tarkoittaa sitä, että myös Lawrence liikkui usein arabivaatteisiin pukeutuneena. (esim. Stewart 1986, 108-110-111 ; Aldington 1955, 169).

Näyttelyesitteessään ja haastattelussaan (AL, 88-89) Lauri lainaa Hansenin (1996, 53) teosta kertoessaan Arabiasta ja 1760-luvulla toteutetusta tutkimusmatkasta sinne. Matkan tarkoituksena oli Raamatussa mainittujen eläinten ja kasvien tarkka tieteellinen määrittäminen, mutta taka-alalla oli myös ajatus saada selville, mistä paikan

---

²⁷ Retkikunnan matka kytkeytyy myös Suomen ”Arabiaan”, Laurin asuinympäristöön. Petter Forsskål, retkikunnan kasvitieteilijä, oli syntynyt Helsingin kirkkoherran pappilassa 1732, kuten Aulis J. Joki kertoo Hansenin (1996, 8) teoksen esipuheessa. Forsskål kuoli Arabian tutkimusretkellä 31-vuotiaana 1763 (emt., 219). Yliopiston kasvitieteellinen puutarha sijaitsee nykyisin kuuluisan kas-

Onnellinen Arabia -nimi johtui. Epäonnisen matkan jälkeen Carsten Niebuhr nimitti paikkaa aina vain Jemeniksi. Hansenin (emt., 246) mukaan Onnellinen Arabia -nimen takana oli pelkkä väärinkäsitys, käännösvirhe, ja todellisuudessa nimi tarkoitti vain Etelä-Arabiaa. Kuten monista muistakin subteksteistä, aukeaa viittauksesta Hansenin teokseen myös pohdinta todellisuuden ja illuusioiden maailman välisestä häilyvyydestä ja siitä, minkä pohjalle voi elämänsä rakentaa.

Nimen vaihtamisen merkitys aukeaa myös suoraan Lawrencen elämän kautta. Hänellä nimen ja sitä kautta identiteetin vaihtaminen toistui läpi elämän. Lawrencen oikea sukunimi oli Chapman, mutta hänen vanhempansa, irlantilainen tilanomistaja ja perheen kotiopettajatar, esiintyivät Lawrence -nimellä, kun oli käynyt ilmi, etteivät he voineet avioitua (Mack 1976, 5). Vanhempien salaisuuden selvittyä Lawrencelle jo varhaisessa vaiheessa hän tunsi olevansa osallisena petoksessa (Mack 1976, 26-27 ; Wilson 2000, 29). Monien Lawrencen luonteenpiirteiden ja käyttäytymistapojen on nähty johtuvan tästä aviottoman syntyperän tuottamasta häpeästä ja valheellisuuden ilmapiiristä (Aldington 1955, 23 ; Mack 1976, 26). Aldingtonin (1955, 23) mukaan Lawrencen ihaileman *Moby Dickin* avaussanat ”Kutsu minua Ishmaeliksi” sopivat hänelle erittäin hyvin. Koko elämänsä hän oli kietoutuneena salaisuuteen, joka ei ollut hänen, ja sen takia pakotettu teeskentelyyn ja salaperäisyyteen.

Tässä yhteydessä subtekstit liittyvät taas toisiinsa verkkomaisia kytkeviä muodostaen. Saarikoski (1982, 7), joka subtekstinä on Laurin persoonan muodostumisessa tärkeä, aloittaa *Euroopan reuna* –teoksensa *Moby Dickiä* muistuttavasti : ”Sanokaa minua miksi haluatte, ei minulla ole oikeaa nimeä [---]”. Teos loppuu sanoihin: ”Idässä minä olen Panteleimon, kaiken anteeksiantava, lännessä Benedictus, siunattu, sanokaa minua miksi haluatte (emt., 176). Saarikoski ilmaisee samaa identiteetin häilyvyyttä mitä Lawrencekin. Laurin viittaus nimen vaihtamisesta yhdistää näin häneen sekä Lawrencen että Saarikosken persoonat, mutta samalla se luo myös suoran yhteyden näiden kahden subtekstin välille. Myös ikuisen vaeltamisen teeman

---

vititeilijän kodin ympärillä. Forsskålin isä omisti Kumpulän kartanon, jossa poikakin vietti ensimmäiset yhdeksän vuottaan. (Kumpula-Forum).

sisältävä Odysseus-kytkentä, joka Saarikoskesta²⁸ subtekstinä muutenkin aktivoituu Laurin elämässä, yhdistää Saarikoskea ja Lawrencea, sillä molemmat ovat Odysseuksen kääntäjiä. Lawrence käänsi Homeroksen *Odysseuksen* (1932) armeijassa ollessaan, Saarikoski taas suomensi sekä sen (1972) että James Joycen *Odysseuksen* (1964).

Lawrence yritti sodan jälkeen värväytyä Ilmavoimiin väärillä papereilla ja nimellä John Hume Ross, mikä kuitenkin paljastui. Tutustuttuaan Bernard Shaw'iin ja hänen vaimoonsa Charlotten nämä vähitellen ”adoptoivat” hänet. Lawrence alkoi käyttää Shaw -nimeä ja liittyi mm. panssarivaunujoukkoihin ja käänsi *Odysseuksen* sillä nimellä. Hän otti sen virallisesti nimekseen vuonna 1927. (Stewart 1986, 288-289.)

Nimen muutoksen lisäksi Lawrence yritti vaihtaa identiteettiä myös vaatteita vaihtamalla. Stewart kertoo, kuinka Lawrence lomaillessaan Dahoumin kanssa pukeutui tämän vaatteisiin, ja näkee tämän nimenomaan haluna vaihtaa persoonallisuutta eikä pelkkänä hienosteluna. Pukeutumalla Dahoumin vaatteisiin Lawrence ilmaisi halunsa samaistua Dahoumiin ja tämän kohtaloon. Pukeutuminen toiseksi oli Lawrencelle henkistä pakoa, lepoa itsestään johonkin yksinkertaisempaan. Arabivaatteissa hän myös joutui Dahoumin kanssa turkkilaisten vangiksi, ja paljastamatta oikeaa henkilöllisyyttään alistui pahoinpitelyihin. (Stewart 1986, 108, 110-111.) Myöhemmin Lawrence mielellään muotokuvissa poseerasi juuri arabivaatteissa. Hänen legendaansa luotiin paljolti arabipukeutumisen pohjalta, samoin kuin keksitylle ”Mekan Prinssi” -arvollekin (Aldington 1955, 169).

Lauri pukeutuu mielellään myös Lawrencen esikuvan mukaan arabivaatteisiin, mutta myös kaikenlaisiin muihin ”naamioasuihin”. Sauli kuvaa häntä pukeutuneena lempiasuunsa:

Mustatukka oli pukeutunut väljään valkoiseen kaapuun jonka päällä oli moneen kertaan vyötärön ympäri kierretty punainen kirjailtu kangasvyö. Vyössä roikkui muhekeankokoinen käyräkärkinen tikari. Päässään hänellä oli vaalea arabipäähine jota piteli paikoillaan paksu mustan ja kullankirjava punospanta. (AL, 53.)

---

²⁸ Odysseus oli Saarikoskelle tärkeä samaistumiskohde läpi elämän, kuten esim. Hosiaislouma (1998, 63) ja Tarkka (2003, 664) osoittavat.

Laurin järjestämät ystäväpiirin juhlat ovat aina pukujuhlia, joissa jokainen ”esittää” jotakuta. Kuten Lawrence, Laurikin haluaa paeta omaa itseään olemalla joku muu.

Kikin mukaan Lauri tavoittelee ulkomaanmatkoillaan nimettömyyden narkomaniaa, eikä viihdy kauan paikoissa, joissa hänet jo tunnetaan (AL, 144). Myös tässä aktivoituu sama edellä mainittu Hansenin (1996, 269) kertomuksen kohta. Hänen mukaansa Niebuhr kuten Lawrencekin ovat omaksuneet itämailla ”nimettömyyden imevän narkomanian”. Laurin kaksijakoisen luonteen toinen puoli haluaa piiloutua julkisuudelta kasvottomana ja nimettömänä, vaikka hän toisaalta janoaakin julkisuutta.

Lehtijutut ahdistivat ja kiihottivat häntä. Joskus hän etsi nimeään lehtihyllyyn jokaisesta lehdestä ja sai raivokohtauksen jos ei löytänyt. Ja jos nimi oli, mutta väärässä tai epäsuopeassa yhteydessä, Lauri saattoi siltä seisomalta ostaa kaupasta koko lehtipinon ja polttaa sen pihallaan. (AL, 175.)

Lauri samaistuu tässä sekä Lawrenceen että Niebuhriin ja omaksuu saman keinon kuin he, kun haluaa olla ”tuntematon”. Samankaltainen kaksijakoinen suhtautuminen julkisuuteen vahvistuu myös Lawrencen ja Saarikosken hahmojen kautta. Hosiailuoma (1998, 275) viittaa Saarikosken päiväkirjamerkintään, jossa hän kirjoittaa : ”Minussa aina, jo nuoruusiästä lähtien, ovat riidelleet julkisuuden kipeys ja halu olla yksin.” Lawrencen ristiriitaisessa persoonassa halu tehdä itsensä tunnetuksi ja halu piiloutua taistelevat jatkuvasti (Mack 1976, 228).

4.3. Ikuiset taistelukentät

4.3.1. Aatteiden taistelu

Teoksen kehyskertomuksessa Sauli alkaa muistella menneisyyttään tavattuun yllättäen Patentin, Laurin sisarpuolen, joka tulee Bosniaan pataljoonan pastoriksi. Tuloiltaan Patentti pitää Tiernapoikaesityksen, jossa tavallisen neljän henkilön lisäksi on viides jäsen, Kaanaanmaan Kyyppä. Patentin mukaan ”kyssäselkäinen rahankerjuri

on kyllä ollut mukana vanhoissa versioissa, mutta sittemmin kummajaisena karsittu. Minä teen tämän aina viiden pojan versiona.” (AL 25-26.)

Tiernapoikaperinteen taustana on Matteuksen evankeliumin 2. luku, jonka mukaan itämaiden tietäjät tulivat tähden opastamina etsimään juutalaisten kuningasta ja tuomaan hänelle lahjoja. Keskiajalla heille annettiin nimet Kaspar, Melkior ja Balthasar. Heidän katsottiin edustavan ihmiskunnan kolmea päähaaraa, Seemin, Haamin ja Jaafetin jälkeläisiä, ja kolme maanosaa, Aasiaa, Afrikkaa ja Eurooppaa. (Myllylä 1991, 11.) Tiernapoikanäytelmä kertoo kuningas Herodeksen määräämästä Betlehemien lasten joukkomurhasta, jonka hän toteutti kuultuaan vasta syntyneestä juutalaisten kuninkaasta (Matt. 2 : 16-18). Vielä 1900-luvun alussa yhtenä henkilönä näytelmässä oli Kyppä Kiinanmaalta (ruotsalaisissa versioissa Kaanaanmaalta), kyttyräselkäinen narrimainen hahmo (Myllylä 1991, 18). Kalevi Roustin (1976, 91) mukaan Kyppä oli pienikokoinen, vikkeliäliikkeinen näytelmän ulkopuolinen henkilö, joka puikkelehti muiden perässä ja pyyteli rahaa omaan pussiinsa. On arveltu, että hahmo on saanut alkunsa Joosefista, joka keskiajalla Neitsyt Marian palvonnan vastavaikutuksena kuvattiin naurettavana, rähjäisenä ja kyttyräselkäisenä. Tällä haluttiin tuoda esiin, ettei hän voinut olla Jeesuksen oikea isä. (Myllylä 1991, 18 ; Rousti 1976, 95-96.)

Viittaus Tiernapoikiin ja sitä kautta Herodeksen lapsenmurhiin antaa lisäperspektiivin läpi vuosituhansien julmuuteen, väkivaltaan ja verenvuodatukseen, jotka seuraavat kristinuskon, kuten muidenkin uskontojen jäljissä, ja joiden kohteeksi syyttömätkin ihmiset joutuvat. Patentti esittää Tiernapoikanäytelmän Bosniassa tilanteessa, jossa juuri selvitetään eri uskontokuntien ja kansallisuuksien välisen väkivallan seurauksia. Sauli ja hänen ryhmänsä kaivavat esiin joukkohautoja, joihin on haudattu joskus kokonaisia koululuokkia surmattuja lapsia (AL 15).

Miksi Patentti sitten aina haluaa ottaa Kaanaanmaan Kyypän mukaan esitykseen? Samaistuuko hän itse ontuvana, ”vaivaisena”, kyttyräselkäiseen Kyypään? Patentti korostaa Kyypän tehtävänä rahankerjuuta, joten hänen mukanaolollaan Patentti ehkä haluaa tuoda esiin rahan vaikutusvallan. Myös Kyypän taustalla olevan Joosef-

hahmon kautta tämä kytkeytyy Patentin isään Nikitaan, jolle rahan valta on äärimmäisen tärkeä.

Aatteiden ja uskontojen taistelun tematiikka toistuu teoksessa tärkeiden maantieteellisten alueiden kautta Bosnia ja Arabia muodostavat samankaltaisen historiallisen eri aatteiden ja uskontojen taistelukentän, jossa entisten riitaisuuksien selvittely yhä uudelleen saa aikaan uusia taisteluita. Balkanilla eri uskonto- ja kansallisuusryhmät ovat kahinoineet läpi historian, ja Bosnian sodan taustalla voi nähdä Jugoslavian muodostamisen 1. maailmansodan jälkeen, jolloin yhdistettiin lukuisia etnisiä ja uskonnollisia ryhmiä. Totalitaarisen hallinnon alla ryhmät pysyivät kuta kuinkin koossa, mutta sen päätyttyä alettiin jugoslaavinationalismin sijaan korostaa etnistä nationalismia ja eroja eri ryhmien välillä. Tarkoituksena oli voimakeinon luoda etnisesti yhtenäisiä alueita. (ks. Kaldor, 2001, 49-57.)

Samoin Arabian alueella on vuosituhansien ajan vaikuttanut kolme uskontokuntaa, juutalaisuus, kristinusko ja islamilaisuus. Se, että alue on juutalaisen uskon mukaan heille Luvattu maa, johon he haluavat kaikin keinoin päästä asumaan, on saanut aikaan toistuvasti konflikteja ja väkivaltaisuuksia. 1. maailmansodan jälkeen alue jaettiin voittajavaltioiden kesken mandaatteihin, ja brittiläiset lupasivat juutalaisille kansallisen kodin Palestiinaan. Lupauksissa kuitenkin peräännyttiin ja maahanmuuttoa ryhdyttiin rajoittamaan, mikä aiheutti väkivaltaisuuksia. Juutalaisten oman valtion perustamisen jälkeen väkivalta on jatkunut. (Hattstein 2000, 70-71.)

Sen lisäksi, että eri aatteiden ja niiden kannattajien väliset ristiriidat tematisoituvat *Arabian Laurissa*, tuodaan esiin myös ristiriidat aatteiden sisällä. Vihreiden kokouksessa kärjistyvät eri näkökannat, joita kannattajilla on, ja joiden välillä on tehtävä oma ratkaisu. On päätettävä, kuuluko ekokatastrofintorjuihin vai kansalaisyhteiskunnan rakentajiin. Äärilaidalla on Vanhan Kalastajan²⁹ raaka eloonjäämisoppi, joka järkyttää ruohonjuuritason vihreitä, ja jonka mukaan ”kehitysapu, kasvissyönnö, feminismi, kommuunit, vammaiset ja antroposofit olivat hihhuli-

---

²⁹ *Arabian Laurin* maailmassa toimii monia todellisuuden henkilöiden kanssa yhtäläisyyksiä omaavia hahmoja. Vanhan kalastajan yhdistyy todellisuuden Pentti Linkolaan.

puuhastelua, josta olisi paras tehdä loppu, jos aikoi ottaa vihreän mission vakavasti” (AL 80).

Sauli käyttää Jeesuksen viimeisiä sanoja ristillä (Joh. 19 : 30), kun hän käytyään allekirjoittamassa vihreiden ensimmäisen poliittisen ohjelman sanoo: ”Halleluja” [...] ”Se on täytetty.” (AL, 81.) Sauli lainaa Jeesuksen sanoja ironisesti, sillä luonteensa mukaisesti hän kokouksessakin suhtautuu asioihin intohimottomammin kuin muut, hiukan ulkopuolelta tarkkaillen. Raamatunviite liittää tekstiin uskonnollisen merkityksen, jonka mukaan vihreiden kokous vertautuu uskonnolliseen herätyskokoukseen, jossa käyttäydytään fanaattisesti ja tehdään parannuslupauksia. Tässä kokouksessa lupaukset vain koskevat esimerkiksi muovikasseista, kelmueineksistä ja kertakäyttövaipoista luopumista.

4.3.2. Jumala isolla j-kirjaimella

Usko ja eri uskonnot ovat *Arabian Laurissa* monin tavoin esillä. Lauri on kiinnittynyt ainakin ulkoisesti islamilaiseen uskontoon, hänen isänsä on entinen lestadiolainen ja nykyinen ortodoksi, samoin ortodoksisuuden piirissä ovat hänen sisarpuolensa Pinja ja Patentti. Laurin ystäväjoukossa on myös Deedee, juutalainen ja Kuutti, joka haluaisi olla juutalainen.

Laurin ystäväpiirille tämän uskonelämä ei täysin selviä. Kuutti kuvaa Laurin uskonnollisuutta : ”Laurin hengellinen elämä on minulle täysi arvoitus.[---] En kyläkään ole pyrkinyt erityisen kiihkeästi ratkaisemaan sitä.” (AL, 292.) Samoin Charles kuvaa asennoitumistaan Sebastianin uskontoon : ”Sebastianin uskonto oli minulle siihen aikaan arvoitus, joskaan ei arvoitus, jota olisin kovinkaan kiihkeästi pyrkinyt ratkaisemaan” (MM, 98). Sebastian yrittää paeta äitinsä myötä tämän uskontoa, mutta huomaa, ettei pääse siitä irti. Laurin ja hänen isänsä ristiriitaiseen suhteeseen uskonto tuo yhden riidanaiheen lisää. Lauri halveksii isänsä tekopyhää uskonnollisuutta, joka sallii ulospäin näkyvien rituaalien takana tehtävän vaikka kuinka epäeettisiä tekoja. Oman uskonsa Lauri haluaa pitää piilossa. Saulille hän paljastaa:

Kuvittele *minun Jumalaani* aina iso j-kirjain, mutta älä kerro tätä kenellekään. Älä varsinkaan isälle. Äläkä ylipäänsä vastaa yhteenkään hänen kysymykseensä joka koskee minua! (AL, 106.)

Jumalan kirjoittamisella isolla j-kirjaimella Lauri viittaa siihen, että hänen sisimmässään olevalla Jumalalla on hänelle tärkeä henkilökohtainen merkitys. Lauri on hyvin perehtynyt *Raamattuun*, omien sanojensa mukaan hän etsii ”Raamatusta hyviä sloganeja” (AL, 106), joita hän myös käyttää hyväkseen väittelyissä isänsä kanssa. Isän mielipiteisiin Laurin hulluudesta tämä vastaa löytämällään Efesolaiskirjeen kohdalla, ”jossa todetaan että hedelmät, meidän tekomme, ovat jo valmiina isän ajatuksissa. *Isä* tietysti mahdollisimman jykevästi käsitettynä, mutta Nikitaan tämä tekee aina vaikutuksen.” (AL, 106.) Lauri viittaa Efesolaiskirjeen 1. ja 2. lukuun, joissa Paavali kuvaa kristityn elämää osana suurta jumalallista suunnitelmaa. Lauri haluaa viitata sekä isänsä vaikutukseen hänen omiin tekoihinsa että siihen, miten hänelläkin kaikista isän epäilyistä huolimatta on oma tarkoituksensa maailmassa. Lauri käyttää raamatunviitettä ironisesti, taisteluaseena isänsä ja itsensä välisessä sodassa.

Lauri haluaa myös ärsyttää isäänsä korostamalla islamilaisuuteen liittyvää kiinnostustaan. Päivällispöytäkeskustelussa Laurin ja Saulin vieraillessa Laurin isän luona hän kritisoi kristinuskoa.

”Islam on sähkövirta,” Lauri sanoi, kohotti lasiaan ja joi sen tyhjäksi. ”Sähkövirta jota pitkin tunteet siirtyvät. Maailma olisi toisenlainen jos edes yksi Jeesuksen vitsi olisi kirjattu jälkipolville, eikö? Edes puujalkavitsi. Jotenkin minusta tuntuu että Jeesus harrasti niitä. Kaikki se puhe toisesta poskesta ja taivaan mannasta”, Lauri sanoi ja Patenttia tirsikututti. (AL, 182.)

Toinen poski viittaa Jeesuksen vuorisaarnaan:

Te olette kuulleet sanotuksi: ’Silmä silmästä ja hammas hampaasta’. Mutta minä sanon teille: älkää tehkö pahalle vastarintaa; vaan jos joku lyö sinua oikealle poskelle, käännä hänelle toinenkin. (R1, Matt 5 : 38-39.)

Juutalaiset puhuivat Jeesukselle Mooseksen ajan ihmeestä, jolloin ihmiset saivat mannaa syötäväkseen (2. Moos. 16 : 14-15, 35). Jeesus vastaa heille: ”Minä olen elämän leipä. Teidän isänne söivät autiomaassa mannaa, ja silti he ovat kuolleet. Mutta tämä leipä tulee taivaasta, ja se, joka tätä syö, ei kuole.” (R2, Joh. 6 : 48-50.)

Lauri haluaa provokatiivisesti isänsä kuullen vertailla islamilaisuuden ja kristinuskon luonnetta. Hän esittää kristinuskon islamilaisuuteen verrattuna kuivana ja tasaisena. Lauri tietää, että hänen isälleen puhe vitseistä Jeesuksen ja hänen tärkeiden opetus-
tensa yhteydessä on pyhäinhäväistystä.

Viimeisessä kirjeessään Saulille Lauri kertoo, kuinka hän oli sammunut katoliseen kirkkoon vaadittuaan saada ripittäytyä.

Äläkä kerro isälle että viihdyn nykyisin niin hyvin puupenkkin kirkkoissa. Katselen fosforoituja neitsyenkuvia ja huokailen kauniille saduille, näkisinpä edes yhden verisen kyynelen. Ehkä pehmeiden mattojen aika on ohi, ehkä olen vain saanut niistä pahan pölykeuhkon. (AL, 341-342.)

Loppuun saakka Lauri haluaa pitää isänsä tietämättömänä kaikesta itseensä liittyvästä ja varsinkin uskostaan. Hän tuntee halua palata lähemmäs kristillistä kirkkoa ja sen muotoja. Illuusioidensa ja unelmiensa hän huomaa kadonneen niin itämaisyyden kuin kaiken muunkin suhteen.

Monille muillekin *Arabian Laurin* henkilöille usko on monimutkainen asia. Poikkeuksen muodostavat Patentti ja Niko yksinkertaisella elämänasenteellaan. Väitellössään Pinjan kanssa Niko viittaa Jeesuksen sanoihin.

”Armoa. So, what’s the problem? Minä kelaan samoja asioita toisella tavalla, yksinkertaisemmin kuin sinä. Eikö Jeesuskin sanonut että tulkaa lasten kaltaisiksi.”
”Ei Jeesuksen vertauksien yksityiskohtia tule asettaa vertausten tulkinnan pääasiaksi.”
”Sanopa tuo uudelleen.” (AL, 257.)

Kun opetuslapset kysyivät Jeesukselta, kuka on suurin taivasten valtakunnassa, tämä vastasi: ”Totisesti, ellette käänny ja tule lasten kaltaisiksi, te ette pääse taivasten valtakuntaan. Se, joka nöyrtyy tämän lapsen kaltaiseksi, on suurin taivasten valtakunnassa.” (R2, Matt. 18 : 3-4.) Jeesus piti lapsen luottamusta vanhempiin ja elämistä kokonaan heidän varassaan esikuvana aikuisen ja Jumalan suhteelle. (Sinnemäki 2002, 24). Pinjan teologisoiva vastaus Nikon viittaukseen tuo selkeästi näkyviin heidän ajatustensa ja elämänasenteidensa eron. Niko ei erottele eri uskontokuntiin kuuluvia ihmisiä, hänelle kaikki ovat ”ihan samasta kurasta tyylliteltyjä” (AL, 257). Hän tuo esiin eron ”sanojen uskon” ja ”tekojen uskon” välillä verratessaan, ettei rukoile,

muttei myöskään varasta tai yritä tuhota itseään. Nikon sanat viittaavat Raamattuun, Jaakobin kirjeen 2. lukuun, jossa tämä puhuu uskosta ja teoista :

Mitä hyötyä, veljeni siitä on, jos joku sanoo itsellään olevan uskon, mutta hänellä ei ole tekoja? Ei kaikeksi usko voi häntä pelastaa? Jos veli tai sisar on alaston ja jokapäiväistä ravintoa vailla ja joku teistä sanoo heille: ”Menkää rauhassa, lämmitelkää ja ravitkaa itsenne”, mutta ette anna heille ruumiin tarpeita, niin mitä hyötyä siitä on? Samoin uskokin, jos sillä ei ole tekoja, on itsessään kuollut. (R1, Jaak. 2 : 14-17.)

Tähän uskon kahtiajakoon viittaa myös Frye (1983, 229), kun hän erottaa ”tunnustavan uskon”, sen mitä sanomme, ajattelemme ja uskomme uskovamme, siitä mitä tekomme osoittavat meidän uskovan. Niko ilmaisee elävänsä muodoista välittämättä käskyjen mukaan. Hänen uskonsa ei ole kuollutta uskoa, vaan toteutuu jokapäiväisessä elämässä inhimillisyytenä ja suvaitsevaisuutena.

Sauli ei uskostaan paljon puhu. Hän viittaa Bosniassa ruumiita tutkivaan tiimiinsä :

Sääli ettemme olleet mitään kyynellaakson kulkijoita. Vaikka joskus lauloimmekin kouluajoilta mieleen piintyneitä psalminpätkiä pitkillä saattumatkoillamme ja vaikka loputtomien tietokilpailukysymystemme aiheina olivat myös Vanhan Testamentin henkilöt. Tunsimme heitä huomattavan paljon huonommin kuin Hollywood-elokuvien tähtikaartia. (AL, 23-24.)

Kyynellaakso kuvaa yleisessä kielenkäytössä ihmiselämää ja sen vaikeuksia (Sinnemäki 2002, 110). *Raamatussa* Kyynellaakso esiintyy pyhiinvaelluspsalmissa 84, jossa ylistetään elämää Jumalan yhteydessä ja Jumalan palvelemista. ”Kun he käyvät Kyynellaakson kautta, he muuttavat sen lähteitten maaksi, ja syyssade peittää sen siunauksilla” (R1, Ps. 84 : 7). Sauli viittaa kyynellaakson kulkijoilla ihmisiin, joiden uskoon kuuluu kirkollisiin menoihin osallistuminen ja kirkon tapojen noudattaminen. Viitteestä ilmenee Saulin ulkopuolinen suhtautuminen uskontoon. Sitäkään, mitä hän kertoo, hän ei puhu omissa nimissään, vaan piiloutuu kollektiivin taakse.

Menneen maailman Charlesin hahmon myötä Saulin uskontosuhteen kuva saa vahvistusta. Charles ei voi ymmärtää suurta roolia, joka uskonnolla on Sebastianin ja hänen sukulaistensa elämässä. Hänestä katolisuus on Sebastianissa piirre, joka on vain annettava anteeksi. (MM, 98-100.) Työnsä myötä Bosniassa Sauli näkee tuhon, jota eri uskontokuntiin kuuluvat ihmiset toisilleen aiheuttavat. Hän näkee kaikkien

ihmisten samankaltaisuuden, samanlaiset toiveet ja haaveet, jotka toistuvat riippumatta siitä, mihin rotuun ihmiset kuuluvat tai mihin Jumalaan uskovat (AL, 11). Charles ilmoittaa olevansa agnostikko, jolla ei ole uskontoa. Hänen mielestään uskonto on harrastus, ”parhaimmillaan se oli melko koristeellinen asenne ja pahimmasa tapauksessa juuri se ”kompleksien” ja ”estojen” – sen vuosikymmenen iskusanonja – suvaitsemattomuuden, tekopyhyiden ja typeryyden kasauma, joksi sitä vuosisatoja oli mainittu” (MM, 98-99). Charles joutuu luopumaan ulkopuolisesta asenteestaan ja käymään sodan Jumalaa ja uskontoa vastaan taistellessaan rakkaudestaan Juliaan. Tämän sodan hän häviää ja hänen on luovuttava Juliasta. Charles kuitenkin muuttuu siten että hän ymmärtää uskonnon vaikutuksen Julian ratkaisuun. (MM, 371-378.) Kehyskertomuksessa viitataan, että Charles on omaksunut katolisen uskon, kun Hooper Bridesheadin kappelista kertoessaan sanoo sen olevan paremminkin Charlesin heiniä (MM, 22). Myöhemmin Charles myös käy kappelissa lukemassa ”rukouksen, ikivanhan, äsken opitun kaavan (MM, 388).

Saulin suhtautuminen uskontoon on samalla tavoin ulkopuolinen kuin Charlesinkin. Toisin kuin Charles, joka myöhemmin löytää uskon, Sauli kuitenkin on säilyttänyt ulkopuolisen ja kriittisen asenteensa kerrontahetkeen saakka. Toimittajalle hän ”puhuu ironisesti sodan ekumeniasta, siitä että vasta joukkohaidoissa muslimit ja kristityt makaavat rauhassa rinta rinnan” (AL, 12). Hän kuvittelee mielessään tulevaisuutta, jolloin ”[e]hkä moskeijan ja katkenneen minareetin tilalle rakennettaisiin ristikirkko” ja ”iltasatujen sankarien ja konnien nimet vaihtaisivat paikkaa” (AL, 8-9).

4.3.3. Syntinen syyllisyyden armoilla

Pian Sauliin tutustumisensa jälkeen Lauri kertoo tälle ”marginaalisankaristaan” Abel Tasmanista, Tasmanian löytäjistä. Sauli muistaa siitä rippikouluaikinsa.

En voinut olla ajattelematta rippikoulupappiani Kassua ja kaikkea sitä mitä hän oli Paavalinkirkon kerhuhuoneessa kertonut meille Kainista ja Abelista. Hän oli sommitellut veljeskiistasta laulunkin jota lauloi meille kitara polvellaan. Jahve Jahnu-kainen esiintyi siinäkin laulussa Erotuomarina ja koko tarinasta jäi tunne kuin kysymyksessä olisi ollut suukopua kiekkokaukalossa. (AL, 34.)

1. Mooseksen kirjan 4. luvun kertomus Kainista ja Abelista, Aadamin ja Eevan lapsista, kuvaa sitä, millaista ihmisten elämä oli syntiinlankeemuksen ja paratiisista karkotuksen jälkeen. Kain oli isänsä tavoin maanviljelijä, Abel taas lammaspaimen. Kain uhrasi Jumalalle maan satoa, mutta Abel toi uhriksi eläimiä. Jumala ”katsoi suopeasti Abeliin ja hänen uhriinsa, mutta Kainin ja hänen uhriinsa puoleen hän ei katsonut” (R2, 1. Moos. 4 : 4-5). Tästä Kain vihastui niin, että tappoi veljensä. Jumala kirosi hänet vaeltamaan kodittomana ja pakolaisena maan päällä, mutta lievensi kuitenkin kiroustaan ja pani Kainiin merkin, joka esti seitsenkertaisen kirouksen uhalla ketään tappamasta häntä.

Kuten Tammi (1991, 69-70, 76) huomauttaa, pelkkä nimen mainitseminen voi tuoda mukanaan suuren määrän lisäviitteitä muualle subtekstiin ja johtaa huomaamaan toisia merkityksellisiä suhteita ja kokonaisuuksia. Viittaus Kainiin ja Abeliin luo tekstiin laajan, moneen suuntaan haarautuvan merkitysten verkoston, jossa aktivoituvat veljesvihan, synnin, tappamisen, syyllisyyden ja rangaistuksen teemat.

Karkotuksensa jälkeen Kain perusti ensimmäisen kaupungin, ja hänen jälkeläisensä aloittivat monia sivistykseen kuuluvia tietoja ja taitoja (1. Moos. 4: 17-22). Kainin ja Abelin tarinasta avautuu siten tekstiin myös suhde eri elämänmuotojen, paimentolaisuuden, maanviljelyn ja kaupunkimaisen elämän välillä. *Arabian Laurissa* eri elämäntapojen ero ilmenee ristiriitana luonnonmukaista elämää haluavien vihreiden sekä jatkuvaan kehitykseen ja kulutukseen perustuvien ryhmien välillä.

Sauli oli jo nuorena miettinyt, ”mikä Kainia kiihdytti, mitä hän halusi tutkia? Veljensä luitako?” (AL, 34- 35.) Rippikoulupappi Kassu oli laatinut laulun, jossa Kain kulkee pussi selässään Abelin luita kanniskellen. Kohta herättää hämmennystä, sillä *Raamattu* ei tällaisesta kerro. Subtekstiksi nouseekin runo Pentti Saarikosken esikoisteoksesta *Runoja* (1958) Kuun kasvot –nimisestä sikermästä. Runossa kuvataan miestä, joka poimii kuussa reikäiseen koriin luita. Runon alkoversiossa, jonka Tarkka (1996, 142) on tallentanut, yhteys on selkeämpi:

Kain
Kori kädessään kulkee kirottu Kain,
vaan korissa ei ole pohjaa,
Kain kulkee lävitse keltaisen maan,
se on keltainen Abelin luista,
Kain kulkee, kunnes täyttynyt on
kori, musta kuin yö,
Kain kulkee ja surmatun veljen luita
kerää vuorilta, pelloilta,
    kylistä ja kaupungeista,
älä pakene, Kain, et paeta voi,
avaruudessa ei ole rauhaa,
kori kädessäsi markkinoilta
    markkinoille kulje,
kori kädessäsi, Kain, kori täyttymätön
juokse aikojen halki ja maailman.

Kuten Tarkka (1996, 142) osoittaa, Saarikosken runo puolestaan viittaa Knut Tallqvistin teoksessa *Kuu ja ihminen* (1938, 58) mainittuun uuskreikkalaiseen satuun, jonka mukaan kuussa voi nähdä Kainin kokoamassa veljensä luita pohjattomaan koriin. Runon lopullisesta versiosta Saarikoski halusi jättää eksplisiittisen viittauksen Kainiin pois luottaen kuvan voimaan ja uskoen lukijan oivaltavan yhteyden. Myös samaan sikermään kuuluvasta toisesta runosta Saarikoski on häivyttänyt alkuversion eksplisiittisen Odysseus-yhteyden. (Tarkka 1996, 256.) Odysseus ja Kain ovat molemmat tuomittuja ikuisiksi vaeltajiksi, Odysseus kotimaataan etsien ja Kain veljensä luita keräten. Saulin elämässä toistuu Kainin kohtalo. Myös hän joutuu vaeltamaan ympäri maailmaa keräten ja tutkien tapettujen ihmisten luita. Sauli yrittää eri uskontokuntien ja kansallisten ryhmien välisten vihollisuuksien ja sodan jälkeen ”kerätä maastosta kaikki ruumiit ja tehdä niille jotain eettisesti järkevää” (AL, 13). Raamatussa veljesviha ja tappaminen laajenevat väkivallan ja koston kierteksi kertomuksessa Kainin jälkeläisestä Lemekistä, joka uhkasi: ”Jo yhdestä haavasta minä tapan miehen, jo yhdestä naarmusta nuorukaisen. Jos Kainin puolesta kostetaan seitsemästi, niin Lemekin puolesta seitsemänkymmentäseitsemän kertaa.” (R2, 1. Moos. 4 : 23-24.) Sauli näkee nykymaailman väkivallan ja yhä laajenevan koston seuraukset jatkuvasti työssään.

Veljensä tapettuaan Kain ei tunnusta sitä Jumalalle. Jumalan kirottua hänet hän valittaa syntinsä rangaistuksen olevan liian raskas kantaa. (R2, 1. Moos. 4 : 9-13.)³⁰ Lauri tuntee jatkuvaa syyllisyyttä vammasta, jonka hän on aiheuttanut sisarpuolelleen Patentille, kun tämä on ollut lapsi. Toisaalta hän vakuuttelee syyttömyyttään.

Minä kerron vielä tämän, nopeasti, ja vain tämän kerran. Älä kysele enempää, usko minua kun sanon tämän. Minä en peruuttanut autollista tahallani Patentin päälle. Patentti juoksi eteen, minä en nähnyt hiustupsuakaan peilistä. En ollut humalassa, en edes lievästi pilvessä. Se ei ollut mikään kosto. Se oli vahinko, puhdas vahinko. Minulla oli kädet veressä kyynärpäitä myöten kun kannoin tytön sisään. Olin itsekin pyörtymäisilläni. Jalka poikki, kolmesta kohtaa. Keräsin kaikki mahdolliset luunmuruset pihalta muovilapiolla keltaiseen sankoon ja vein mukaan sairaalaan. Patentti oli silloin viisi, minä kävin viikkokausia joka päivä Auroran sairaalassa. (AL, 177.)

Lauri vakuuttelu on niin voimakasta, että se herättää kysymyksiä. Varsinkin lause: ”Se ei ollut mikään kosto” tuntuu ratkaisevan tärkeältä. Kuka oli väittänyt, että se olisi kosto? Mitä Lauri olisi halunnut kostaa? Kenelle? Lauri kertoo, että hän keräsi Patentin luunmuruset pihalta sankoon ja vei sairaalaan. Myös tästä aktivoituu rippikoulupappi Kassun laulun (AL, 35) kautta subtekstiksi Kainin ja Abelin veljesvihan ja koston tarina. Kain surmasi Abelin, koska Jumala katsoi tämän uhrin hänen uhriin paremmaksi. Vaikka Laurin ja Patentin suhde päältäpäin on hyvä, Lauri ristiriitaisen mielensä syvyydessä tuntee vihaa ja kateutta tätä kohtaan, koska Patentti saa hänen isänsä rakkauden, jota ilman hän itse tuntee jääneensä. Patentille lähettämiinsä postikortteihin Lauri kirjoittaa aina : ”Kärsitkö nyt varmasti oikein paljon?” (AL, 311). Lauri kertoo Saulille, kuinka ”[t]ie isän rahoihin käy nykyään vain hänen [Patentin] kauttaan” (AL, 178). Alitajuisesti Lauri haluaa myös kostaa isälleen Patentin kautta. Kain kieltää syyllisyytensä Jumalalle. Laurin kertomuksesta voi päätellä, että myös hän on vakuutellut useasti syyttömyyttään isälleen, jonka hän kokee suurimmaksi tuomitsijakseen. Laurin mielestä hänen ja hänen isänsä välissä on ”Patentin vasen jalka ja kirkko” (AL, 195).

Laurin ja Patentin suhteen monisyisyys tulee esiin myös toisen tapauksen yhteydessä. Lauria syytetään ”läheisestä ystävyysuhteesta” 14-vuotiaan pojan kanssa, jota hän on käyttänyt mallinaan.

---

³⁰ Vanhemmassa, v. 1933 käyttöön otetussa suomennoksessa Kain sanoo *syyllisyytensä* olevan

Laurin kuva oli seuraavalla viikolla erään sensaatiolehden kannessa. Sisäsivun aukeaman jutusta kävi ilmi että ”nuori ystävä” oli myös taiteilijan sisarpuolen hyvä ystävä. Laurista oli kuva jossa hänellä oli päällään arabivaatteet.
”Sellaiset aatteet kuin vaatteet”, luki kuvatekstissä. (AL, 324.)

Tekstistä aukeaa subtekstiksi Lawrencen elämä ja hänen suhteensa Dahoumiin. Lawrence teki Karkemisissä Dahoumia mallina käyttäen alastonveistoksen, mikä aiheutti paikallisen skandaalin. Veistoksen pääteltiin olevan merkki homoseksuaalisesta suhteesta. (Stewart 1986, 117.) Laurin kertomuksissa Dahoum on Lawrencen rakastettu myös seksuaalisessa mielessä (AL, 148-149). Lauri on muussa yhteydessä tuonut esiin ihastuksensa nuoriin poikiin (AL, 222, 248), joten syntyneen skandaalin taustalla voi olettaa olevan totuus pohjaa. Tässä kohdin tärkeää ei kuitenkaan ole suhteen laatu, vaan subtekstin kautta vahvistuu Laurin toiminnan perusta. Merkittävin asia on tämän ”ystävyyssuhteen” kohde, Patentin ystävä Eeli. Patentti kertoo Saulille Eelistä ja näyttää hänestä tekemiään lyijykynäpiirustuksia.

Monet niistä esittivät siilitukkaista poikaa jonka nimi oli Eeli ja joka kävi Patentin kanssa samoilla pianotunneilla. Eeli oli kaunis vaalea poika ja lisäksi hurjan lahjakas ja soitti joskus nelikätisesti Patentin kanssa. Kun Patentin jalka lipsui pedaalilta, Eeli ei ollut siitä moksiskaan. Patentti oli kertonut Eelillekin Amanda Himmelistä. (AL, 235.)

Se, että Patentti kertoo Eelistä Saulille, kertoo Eelin merkityksestä hänelle, samoin se, että hän on kertonut Eelille mielikuviustävästään Amanda Himmelistä. Kun skandaali on tullut ilmi, Patentti kertoo Saulille:

”Minä kirjoitin äskettäin Laurille, etten yhtään kärsi, vaan pikemminkin iloitsen joka päivästä. Minun lampukassani ei ole palanut valoa enää pitkään aikaan.”
Eelistä hän ei sanonut sanaakaan. (AL, 329.)

Kun Lauri on solminut ”läheisen ystävyysuhteen” Patentille tärkeän Eelin kanssa ja siten ikään kuin varastanut hänet Patentilta, hän on halunnut enemmän tai vähemmän tietoisesti kostaa Patentille aiheuttamalla tälle tuskaa. Tapauksen ilmitulo skandaalin myötä vain lisää vaikutusta.

”suurempi, kuin että sen kantaa voisin.” Käännöksissä on siten selkeä merkitysero.

Syylisyys ja rangaistuksenhalu elävät vahvana Laurin persoonassa. Sauli huomaa Laurissa merkillisen piirteen : vastoinkäymisiä kohdattuaan ”hän vaikutti melkein tyytyväiseltä, ikään kuin olisi ansainnut kaikki ikävät tapahtumat” (AL, 213). Pinja, Laurin vanhempi sisarpuoli, kertoo Saulille, miten Lauri on ”ajanut autolla päin puuta abivuonnaan, niin että muut saivat lakin ja Lauri metallilevyn” (AL, 95). Yhteyttä Patentin onnettomuuteen ei tekstissä tuoda esiin, mutta muusta tekstiyhteydestä päätellen tapahtumat ovat sattuneet samana vuonna. Laurin törmäyksen voi nähdä itsetuhoisen rangaistuksenhaun aiheuttamana.

Rangaistushakuisuus ilmenee Laurissa myös fyysisenä masokismina. Matkoiltaan hän palaa kuumeisena ja huonossa kunnossa.

Yöllä hän houri. Nimet olivat outoja ja Lauri suojausi käsillään ruumistaan kuin iskuilta.
Hän valitti ääneen niin että minun piti välillä herätellä häntä. Kun lopulta riisuin hänet hikisistä vaatteista, näin hänen ruumiissaan mustelmia ja hiertymiä. (AL, 246.)

Lauri kertoo ihastellen tapaamastaan pojasta, joka ”maistui Margaritalta, suolareunuksella. Pehmeä ääni ja vikkelät kädet. Avasi viisitoista nahkahihnaan tehtyä solmua käden käänteessä.” (AL, 248.) Kotonaan Lauri säilyttää kokoelmaa raippoja vaatekaapissaan (AL, 112). Nämä viittaukset, jotka muuten saattaisivat jäädä hiukan epämääräisiksi ja kysymyksiä herättäviksi, saavat lisävalaistusta Lawrence elämän erään käännekohdan kautta.

Oman kertomuksensa mukaan Lawrence ollessaan tiedustelumatkalla joutui Deraassa turkkilaisten vangiksi, jolloin hän sikäläisen beyn viettely-yrityksiä vastustettuaan joutuu sotilaiden ruoskimaksi ja kaikin tavoin, myös seksuaalisesti, pahoinpitelemäksi ja kiduttamaksi. Hän pääsee kuitenkin pakenemaan ja palaamaan arabijoukkoihinsa. (Lawrence 1973, 450-456.)³¹ Mackin (1976, 227-228) mukaan Deraan traumaattiset kokemukset aiheuttivat Lawrencelle pysyvän psyykkisen vammun. Hänen tunteensa vaihtelivat egoismin ja itseluottamuksen korkeuksista syvään epätoivoon ja itsehalveksuntaan. Hänen kaiken tuskan, häväistyksen ja alennuksen

keskellä kokemansa seksuaalinen nautinto oli hänestä häpeällistä. Pieksäminen siinä ruokki Lawrencen lapsuudenkokemuksia, jolloin hänen äitinsä oli yrittänyt murtaa hänen voimakkaan tahtonsa rankaisemalla häntä piiskaamalla (emt., 33). Huolimatta siitä, että hän yritti kirjoittamalla ja katumuksenteolla päästä tapahtuman yli, hän kärsi elämänsä hirveistä painajaisista. Hänen siihenastinen viehätyksensä itsekieltämykseen ja idealistiseen puritanismiin voimistui vahvaksi tarpeeksi katumusharjoituksiin alentamisen ja nöyryytyksen ja itsensä ruoskituttamisen kautta. (Emt., 233-234, 242.)

Laurin pienet vihjeet paljastavat Lawrencen elämän valossa samanlaisen yhteyden seksuaalisen nautinnon ja tuskan kokemisen yhteydestä hänen elämässään. Tämän yhteyden hän esikuvansa tapaan toisaalta pitää piilossa ja toisaalta vihjailee siihen. Kun Lauri jälleen yrittää kertoa omasta elämästään Lawrence-tarinoiden avulla ja pian ulkomailta tulonsa jälkeen kuvailee Saulille Deraan tapahtumia, jättää hän kivun ja alennuksen sekä seksuaalisen nautinnon yhteyden kokonaan pois ja ulkopuolisen tuntuisesti kertoo Lawrencen joutumisesta vangituksi ja pahoinpidellyksi (AL, 250).

Myöhemmässä tarinassaan Lauri kertoo Brucesta, joka ”on kaunisikäinen, 19. Hänen reitensä ovat nukkauset ja kiivinkarheat. Hänelle minä kerron Arabiasta tuhat tarinaa ja hän uskoo ne kaikki.” (AL, 327.) Todellisuudessa John Bruce oli skotti, joka 19-vuotiaana liittyi panssarivaunujoukkoihin samoihin aikoihin 1923 kuin Lawrencekin. Brucen itsensä mukaan hän oli ollut Lawrencen lähin ystävä tämän elämän viimeiset 12 vuotta. Lawrencelle suhde lienee kuitenkin ollut lähinnä liikesuhteen kaltainen. Lawrence palkkasi Brucen suorittamaan ruoskimisia ja muita katumusharjoituksia, joita hän keksityn sedän hahmossa määräsi itselleen. Mack tuo mm. esiin kirjeitä, joissa Lawrence valehahmossa antaa määräyksiä myös eräälle toiselle armeijatoverille rangaistusten toimeenpanosta. Näistä kirjeistä käy ilmi, että itsensä nöyryyttäminen on yhtä tärkeä osa katumuksenteossa kuin fyysinen tuskakin. Lawrence yritti huojentaa seksuaalisen mielihyvän ja kivun yhdistämisen aiheuttamaa

---

³¹ Sekä Stewart (1986, 243) että Aldington (1955, 206) tuovat esiin, että tapahtumista on vain Lawrencen kertomus, joka tosin, kuten Aldington (emt., 206) sanoo, saattoi kerrankin olla täsmälleen totta.

syllisyyttä ja synnintuntoa rangaistuksilla, jotka toistuessaan kuitenkin vain lisäsivät niitä. Lawrencen kuoltua Bruce uhkasi paljastaa hänen salaisuutensa ja myikin tarinansa Sunday Timesille, joka julkaisi sen neljänä artikkelina vuonna 1968. (Mack 1976, 428-439.)

Lauri kertoo Brucesta Saulille yhtenä epätoivoisimmista hetkistään, kun hänen firmansa toiminta alkaa olla lopussa ja julkisuus ahdistaa häntä joka suunnasta. Kytkennä Lawrencen elämän ”pimeään puoleen” vahvistaa synkkiä sävyjä, joita Laurin elämään alkaa kertyä yhä enemmän. Kuten Lawrence, ei Laurikaan pysty ratkaisemaan mieltään hallitsevia pinnan alaisia ristiriitoja, vaan ajautuu yhä syvemmälle syyllisyyden ja synnintunnon painamana.

Kehyskertomuksessa Saulin ja Patentin tavatessa toisensa vuosien jälkeen Patentti kertoo Laurin elämän viimeisistä ajoista. Lauri on Pariisissa nukahtanut parkkihallin lattialle ja jäänyt liikkeelle lähteneen pakettiauton alle, jolloin hänen jalkansa on loukkaantunut (AL, 28-29). Lauri on jo liian pitkällä itsensä rankaisemisen ja uhraamisen tiellä, niin että tämäkään Patentin onnettomuutta muistuttava tapahtuma ei riitä hänen mielessään vallitsevalle islamilaisuuden³² mukaiselle ja vanhatestamentilliselle ”silma silmästä, hammas hampaasta” -laille, vaan hänen on kuljettava tiensä loppuun saakka.

Synnin ja syyllisyyden teema aukeaa tekstissä myös Saulin kertoessa Kikille lapsuudenystävästään Henristä. Henrin isä on Paavalinkirkon kanttori, ja hänen avaimillaan Sauli ja Henri käyvät salaa kirkossa.

”Kerran Henri kysyi minulta uskonko minä että Jumala näkee mitä me teemme.”

Kiki pysähtyi katsomaan minua.

”Minä en osannut vastata siihen mitään. Viikkoa ennen ripillepääsyä Henri ajoi Rexan mopolla Linnunlaulun sillalta alas. (AL, 296-297.)

---

³² Islamilaisen rikoslain mukaan toista ihmistä vastaan tehdyt vakavat rikokset, murha, tappo ja ruumiinvamman tuottaminen, ovat hyvitykseen oikeuttavia rikoksia. Tällöin rangaistus voi äärimillään olla sama kuin toiselle aiheutettu vahinko. (Nurmi 1994, 135.)

Raamatussa viitataan useasti siihen, että Jumala näkee kaiken, mitä maailmassa on, ja ihmisen on turha piilottaa tekojaan häneltä (Job. 28 : 24 ; Job. 31 : 4 –5). Syntiinlankeemuksen jälkeen Aadam ja Eeva yrittävät paeta ja piiloutua Jumalalta, koska tuntevat tehneensä vastoin hänen tahtoaan, mutta Jumala näkee heidän tekonsa ja karkottaa heidät paratiisista (1. Moos. 3). Tekstissä ei suoraan ilmene, mistä Saulin ja itsensä teoista Henri tuntee syyllisyyttä. Saulin kuvailusta voi päätellä kuitenkin jonkinlaisen eroottisen vireen heidän välillään (AL, 296). Joka tapauksessa Henrin syyllisyyden määrä on hänelle liian suuri. Henrin kuoleman jälkeen Saulista tulee sulkeutunut ja myös hän käyttäytyy itsetuhoisesti. Hän makaa ratapihalla kiskojen välissä ja kuvittelee, kuinka tavarajuna ajaa hänen päälleen ja ihmiset etsivät ja keräilevät jälkeensä hänen ruumiinosiaan maasta. Joskus hän kiipeää korttelipihan korkeimman vaahteran latvaan huhuillen huojuvalta oksalta alas. Vielä illan tullenkin hän istuu puussa. Sauli ei kerro, kuinka hän lopulta tulee alas. (AL, 297-298.)

Kyyhkynen, kuten linnut muutenkin, on *Arabian Laurissa* läpi teoksen toistuva motiivi ja symboli. Laurin ja Saulin vieraillessa Laurin isän luona Patentti ottaa puheeksi pulujen yhteyden arkin tiedustelijakyyhkyyseen.

”Se kyyhkynen kuoli, joka haki öljypuun oksan”, Lauri sanoi Patentille. ”Se uhrasi itsensä, niin kuin kaikki kunnan vakoojat.”

”En minä sellaista muista”, Niilo pysähtyi miettimään vakavana, rasvaa tihkuva lihanpala kädessään. [...]

”Kyyhkynen putosi kuolleena arkinkannelle ja sen suusta valui verta öljypuun lehdelle”, Lauri jatkoi Patentille. Hänen silmänsä hehkuivat.

”Tuo on varsin vapaasti tulkittua Raamattua”, Niilo jatkoi. ”Kyllä Nooa varmasti tarvitsi molemmat linnut, eihän meillä muuten olisi nyt noita toripulujakaan, vai mitä? Ei hän olisi väsyttänyt aina samaa lintua, ja kyllä sen kyyhkyn kuolemasta olisi Kirjassa erikseen mainittu.” (AL, 180-181.)

Tekstistä avautuu subtekstiksi 1. Mooseksen kirjan kertomus vedenpaisumuksesta ja Nooan pelastumisesta. Ihmisten pahuuden nähdessään Jumala katui luomistyötään ja päätti hävittää ihmiset ja eläimet maan päältä. Nooa oli ainoa nuhteeton ihmisten joukossa, ja hänet Jumala halusi säästää. Hän kehotti Nooa rakentamaan arkin ja saateen ja vedenpaisumuksen tullessa ottamaan sinne perheensä lisäksi kaikista eläinlajeista parin, mutta uhrikelpoisia eläimiä ja lintuja seitsemän paria. Kun vedet lopulta alkoivat vähetä, Nooa lähetti lentoon korpin ja sen jälkeen kyyhkyn saadakseen

tietää, oliko maa tullut esiin veden alta. Ensimmäisen kerran kyyhkynen palasi arkiin löytämättä levähdyspaikkaa, toisella kertaa se palasi nokassaan oliivipuun lehti. Tällöin Nooa tiesi, että vesi oli laskeutunut tarpeeksi. Vielä kolmannen kerran hän kuitenkin lähetti kyyhkysen, eikä se enää palannut. Maahan noustuaan Nooa uhrasi Jumalalle kiitosuhrina kyyhkysiä ja muita uhrikelpoisia eläimiä. Uhri miellytti Jumalaa, ja hän lupasi, ettei enää koskaan tuhoa ihmiskuntaa. (1. Moos. 6-8.)

Subteksti aktivoi teokseen armon ja uhrin teeman. Kyyhkysen paluu oliivipuun lehti nokassaan oli viesti rangaistuksen päättymisestä, toivosta ja armosta. Lauri tuntee uhrautumisen ajatuksen hyvin tärkeäksi. Hänen mielestään ”toivon viesti on aina verinen viesti” (AL, 181). Vanhassa Testamentissa Jumalalle uhraaminen oli tärkeää. Kiitokseksi armosta Nooankin oli uhrattava kyyhkysiä ja muita eläimiä. Samoin anteeksiänto vaati veriuhrin : ”Lain mukaan melkein kaikki puhdistetaan verellä, eikä anteeksiänto ole mahdollinen, ellei vuodateta uhriverta (R2, Hebr. 9 : 22). Jumalan armo oli ehdollista, se oli voimassa vain jos ihminen noudatti lakia. Uudessa Testamentissa Jeesukseen uskova ei ollut enää ”lain vaan armon alainen” (R2, Room. 6 : 14). Tämän eron Vanhan ja Uuden Testamentin välillä tuo Antti Laato esiin Lutherin sanoin. Lutherin mukaan Vanha Testamentti on lakikirja, jonka ”pääopetus on opettaa lakia ja osoittaa syntiä ja vaatia hyvää”, Uuden Testamentin pääopetus taas on ”julistaa armoa ja rauhaa syntien anteeksiäntämisen kautta Kristuksessa.” (Laato 2002, 15.) Laurin maailma on Vanhan Testamentin synnin, rangaistuksen ja koston sävyttämä maailma ja hänen Jumalansa uhreja vaativa Jumala. Hän ei tunne omakseen Uuden Testamentin puhdasta armoa, vaan hänen mielestään armokin on aina ansaittava ja sen vuoksi uhrauduttava.

4.4. Ihmisenä ihmisten joukossa

4.4.1. Ystävyiden ja rakkauden verkot

Kun Lauri tapaa Saulin ensimmäistä kertaa, hän lausuu tälle runon :

I loved you, so I drew these tides of men into my hands
and wrote my will across the sky in stars.
To gain³³ you Freedom, the seven-pillared worthy house,
that your eyes might be shining for me. (AL, 66.)

Runo on ensimmäinen säkeistö Lawrence'n *Seven Pillars of Wisdom* –teoksen omistusrunosta, joka on osoitettu S.A.:lle. Tämän on arveltu olevan Dahoum eli Sheikki Ahmed (tai Salim Ahmed), joka toimi vesipoikana Lawrence'n työskennellessä arkeologisilla kaivauksilla Karkemisissä, ja jonka kanssa Lawrence ystävystyi syvästi. Myöhemmin Dahoum vieraili Lawrence'n kanssa tämän kotona Englannissa. (Mack 1976, 96-97.)

Mack (1976, 189) viittaa Lawrence'n omiin luonnehdintoihin motiiveistaan toiminnalleen Arabiassa. Yhtenä näistä oli henkilökohtainen motiivi, se että hän oli suuresti kiintynyt erääseen arabiin ja halusi antaa tämän rodulle vapauden. Myös *Seven Pillars of Wisdom* –teoksen päätesanoissa Lawrence kertoo, että hänen toimiensa tärkein motiivi oli koko ajan ollut henkilökohtainen, vaikkakin kuollut ennen Damaskuksen valtaamista (Lawrence 1973, 684). Mack (1976, 192) näkee tämän viittaavan juuri Dahoumiin, joka kuoli ennen sodan päättymistä. Persoonallisuudelleen tyypillisesti Lawrence on kuitenkin halunnut jättää runon omistuksen salaperäiseksi ja arvoitukselliseksi.³⁴

Lawrence'n ja Dahoumin suhteen laadusta on esitetty erilaisia mielipiteitä. Aldington (1955, 80) kuvaa Dahoumia Lawrence'n elämän suureksi rakkaudeksi. Dahoum oli heidän tutustuaan 14-15-vuotias, ja arabit pitivät Lawrencea ”poikarakkauden” harjoittajana. Lawrence on kirjoituksissaan ilmaissut kielteisen suhtautumisensa heteroseksuaalisiin suhteisiin ja suoranaisen inhonsa naisen ruumiillisuutta kohtaan samoin kuin myönteisen suhtautumisensa homoseksuaalisuuteen (emt, 332-339).

---

³³ Vuoden 1976 painoksessa runon tekstissä on ”earn you Freedom”. Poikkeavuuksia on myös muissa säkeistöissä eri lähteistä poimituissa lainauksissa. Tämä saattaa johtua siitä että Stewartin (1986, 248) mukaan Robert Graves teki Lawrence'n runoon muutoksia. Stewart itse lainaa Lawrence'n alkuperäistä versiota, jossa käytetään muotoa ”gain you Freedom” ja joka joissakin muissakin suhteissa poikkeaa esim. teoksen vuoden 1976 painoksesta.

³⁴ Stewart (1986, 249-255) kuvaa monia eri selitysversioita, joita Lawrence loi omistuksen kohteesta. Hän esittää myös itse kohteeksi Dahoumin rinnalle Sharif Alia, korkea-arvoista arabisoturia.

Jotkut Lawrencen ystävistä kielsivät tämän ja Dahoumin suhteen seksuaalisuuden vedoten Lawrencen puritaaniseen luonteeseen (Mack 1976, 97).

Se, että Lauri lausuu Saulille tämän runon, jonka taustan hän Lawrencen elämään perehtyneenä tietää, ilmaisee että vaikkei Sauli runon viestiä täysin ymmärräkään, Laurille heidän suhteensa merkitys ja tulevaisuus on heti selvillä. Kun Sauli runon lukemisen jälkeen aikoo lähteä, Lauri kysyy häneltä ihmeissään: ”Mihin sinä täältä lähtisit ilman minua?” (AL, 67).

Myöhemmin Lauri kirjeessään Saulille kertoo tarinan Dahoumista ja Lawrencesta. Tarinassa Lawrence kuvaa rakastettuaan Dahoumia:

Hänen ihonsa on pehmeä, olen juuri tatuoinut siihen
ruusun suudelmillani.
Me katsomme yhdessä tähtiä ja karavaanien siluetteja
hiekkakumpujen tuolla puolen.
Tuuli muuttaa alati maisemaa
ja me suunnittelemme tulevaisuuttamme
tunnin kerrallaan.
Hänen kasvonsa ovat soikeat ja silmät tummat ja kirkaat,
kun hän nauraa,
minun tekisi mieli kirjoittaa runo suoraan hänen hampaisiinsa. (AL, 148-149.)

Lauri haluaa tarinassaan korostaa Lawrencen ja Dahoumin suhteen eroottisuutta ja merkitystä Lawrencelle. Kun Lauri kertoo tarinan kirjeessä Saulille, se on samalla kuin rakkaudentunnustus tälle.

Kuten Lawrence-tarinoilla, Lauri antaa myös pienillä viittauksilla vihjeitä itselleen tärkeistä asioista. Kun Lauri palaa kotimaahan Berliinin-matkaltaan, hän kehottaa Saulia lukemaan Baldwinin *Toisen maan* (AL, 155). James Baldwinin teos *Toinen maa* (1968) kuvaa ystäväpiiriä, jonka henkilöt kuuluvat sekä kulttuurisiin että seksuaalisiin marginaaliryhmiin. Päähenkilöt kaipaavat muualle, ”toiseen maahan”, kaikkien vaatimusten ulottumattomiin. He etsivät identiteettiään ja tuntevat itsensä ulkopuolisiksi sekä bi- tai homoseksuaalisuutensa että ihonvärinsä vuoksi. Teoksessa kuvataan, millaisia vaikutuksia ystävän itsemurhalla on muiden henkilöiden elämään. Lauri haluaa teoksen maininnalla ja kehottamalla Saulia lukemaan sen tuoda esiin siitä löytyviä Saulia ja häntä itseään sekä heidän suhdettaan koskevia asioita. Lauri

tuntee samanlaista ulkopuolisuutta kuin teoksen päähenkilötkin ja kaipaa alati toisaalle. Kehotuksellaan hän myös vihjaa Saulille omasta itsetuhoisuudestaan. Kirjan henkilöiden tavoin Lauri salaa asioita toisilta ja myös itseltään.

Myös Saulin persoonasta annetaan vihjeitä tekstienvälisillä viittauksilla. Sauli ei ole kiinnostunut ajan uusista virtauksista, ja hän kuvaa elämäänsä ennen Lauriin tutustumistaan :

Sämplääminen oli minulle ventovieras sana ja ostin itselleni mieluiten yksinäisiä elokuvalippuja. ”Ilta Andrén kanssa” ja ”Hämähäkkinaisen suudelma” saivat minut ostamaan saman lipun jopa uudestaan. (AL, 38.)

Lukija ei ensilukemalla välttämättä ala pohtia elokuvaviitteiden tarkoitusta. Subteksteillä on kuitenkin merkityksensä tekstissä. Louis Mallen *Ilta Andren kanssa* (1981) on elokuva kahden todellisuuden hahmon, teatteriohjaaja Andre Gregoryyn ja näytelmäkirjailija Wallace Shawnin päivälliskeskustelusta ravintolassa. Elokuva pohjautuu heidän todellisiin keskusteluihinsa, ja he myös näyttelevät siinä itse. Roger Ebert (1999) on kuvannut sitä hurmaavan kummalliseksi elokuvaksi, jota katsojien voisi olettaa karttavan, mutta jota siitä pitävät silti katsovat ihastuneena yhä uudelleen. Gregory on jättänyt teatterin etsiäkseen elämän tarkoitusta ja päivällisellä hän kertoo lumoavia tarinoita matkoistaan ympäri maailmaa. Gregoryyn vastakohtana Shawn on yksinkertainen, rationaalisuutta korostava mies, joka toivoo elämältä vain tavanomaisia, pieniä iloja.

Saulin viehtymys tähän elokuvaan kertoo hänen persoonastaan. Häntä eivät kiinnosta suurten massojen suuren suosion saaneet elokuvat. Voisi olettaa, että hän samaistuu jalat maassa olevaan Shawniin, ja kuten tämäkin, hän mielellään kuuntelee kertomuksia toisten tapahtumia täynnä olevasta elämästä. Elokuvan asetelma toistuu Saulin elämässä myöhemmin, kun hän tutustuu Lauriin, jonka voi nähdä Gregoryyn verrattavana inspiroivana hahmona.

Hämähäkkinaisen suudelman (1985) tapahtumat sijoittuvat vankilaan, jossa homoseksuaalinen Molina ja poliittinen aktivisti Valentin joutuvat samaan selliin. Pa-

kon sanelemana he ystävystyvät ja alkavat huolehtia toisistaan. Heillä molemmilla on omat kaipuunsa ja unelmansa, Molinalla elämästä miehen kanssa, joka rakastaisi häntä, Valentinilla taas hänen poliittisten päämääriensä toteutumisesta. Molina pakenee vankilan kauhuja elokuvien fantasiamaailmaan, ja vähitellen Valentinkin kiinnostuu hänen kertomastaan tarinasta, jota Molina muuntelee ja värittää tehdäkseen sen ”todellisemmaksi.” Molina pakotetaan elämään ahdistavan ristiriidan keskellä kun hänen on päätettävä pettäkö ystävänsä.

Samoin kuin *Iita Andren kanssa* -elokuvassa on *Hämähäkkinaisen suudelmassakin* kuvauksen kohteena kaksi hyvin erilaista miestä. Sauli samaistuu elokuvan yhteiskunnan ulkopuolella oleviin päähenkilöihin. Yksi elokuvan pääteemoista on miesten välinen ystävyys ja rakkaus, samoin kuin se, mitä rakkauden vuoksi tai siitä huolimatta on valmis tekemään. Kekki (1996, 57) viittaa siihen, kuinka kaunokirjallisuus voi johdattaa homoseksuaalisen identiteetin rakentumiseen, ”romaanien lukeminen ei välttämättä paljasta lukijan seksuaalista mieltymystä, mutta antaa tarvittaessa vihjeen siitä.” Elokuvat voi nähdä samantapaisessa asemassa kuin kaunokirjallisuudenkin. Saulin viittaus *Hämähäkkinaisen suudelman* lempielokuvanaan antaa vihjeen hänen seksuaalisesta suuntautumisestaan ja osoittaa hänen yhteydentunteensa sen ristiriitaiseen rakkauden, uhrautumisen ja velvollisuudentunnon maailmaan.

Saatuun viimeisen kirjeen Laurilta Sauli kirjoittaa tälle vastauskirjettä, jota ei kuitenkaan koskaan lähetä. Hän haluaisi kertoa Laurille näkemästään elokuvasta.

Olin käynyt katsomassa *Crying Game* ja... En osannut jatkaa lausettani. Olisin halunnut sanoa jotain elokuvan päähenkilöstä Dilistä ja häpeästä, yksinäisyydestä, rakkaudestakin. (AL, 343.)

Neil Jordanin elokuva *Crying Game* (1992) kuvaa IRA:n aktivistia Fergusia, joka elämänsä tapahtumista huolimatta on pysynyt hyväsydämisenä ihmisenä. Hän ystävystyy panttivangin Jodyn kanssa, joka hänen on määrä tappaa, mutta joka kuolee tapaturmaisesti juuri sitä ennen. Elokuvan toinen päähenkilö on Jodyn kaunis tyttöystävä Dil, jolle Jody pyytää Fergusia kertomaan kuolemastaan. Fergus pakenee Lontooseen ja tutustuukin Diliin, mutta ei paljasta tietojaan. Fergus ja Dil rakastuvat,

mutta shokki toisensa jälkeen seuraa toistaan, kun Dil paljastuu mieheksi, ja Fergusin taistelutoverit löytävät hänet ja pakottavat osallistumaan murha-attentaattiin. Fergus tuntee jatkuvaa syyllisyyttä osallisuudestaan Jodyn kuolemaan, ja lopulta hän paljastaa asian Dilille. Syyllisyys ja rakkaus sanelevat ratkaisuja, joita Fergus ja Dil joutuvat tekemään.

Kuten *Hämähäkkinaisen suudelma*, myös *Crying Game* luetaan ”homoelokuvaan” (ks. esim. Näränen 1999). Sauli tuntee elokuvan niin koskettavaksi ja merkitykselliseksi itselleen, ettei pysty kertomaan siitä Laurille vaikka haluaisikin. Elokuvan rakkaudenkaipuu ja rakkauteen liittyvä syyllisyys ja uhrautuminen kuuluvat myös hänen kuten Laurinkin elämään. Samoin kuin syyllisyys saa Fergusin ottamaan vastuun Dilin tekemästä teosta, johtaa se Laurin rankaisemaan itseään. Kuten useista muistakin subteksteistä, myös *Crying Game*sta aktivoituu teema kaiken päällepäin näkyvän valheellisuudesta. Kukaan ei ole sitä mitä sanoo tai esittää olevansa, ja kaiken takana jokainen toivoo rakkautta omana itsenään. Myös tämän Sauli tahtois Laurille kertoa.

Kun Saulin asiantuntijaryhmä kehyskertomuksessa leiripaikasta lähtiessään kerää kirjojaan ja muita tavaroitaan kokoon, uskoo ryhmän johtaja Kaarina nuhjuiseksi luetun *Jules ja Jim* -teoksen itsestään selvästi kuuluvan Saulille. Kaarina hyräilee elokuvan tunnusmelodiaa sekä suomeksi että ranskaksi :”Taholleen lähti kumpikin elämän pyörteisiin...”(AL, 21).

Jules ja Jim on Henri-Pierre Rochen alun perin 1953 ilmestynyt teos, jonka Francois Truffaut ohjasi 1961 suosituksi elokuvaksi. Jules ja Jim ovat kaksi hyvin eriluonteista taiteilijaa, joista tulee erottamattomat ystävät. He jakavat keskenään kaiken, myös rakastetut. He molemmat rakastuvat Catherineen, mutta Jim luopuu hänestä Julesin takia. Kolmistaan he viettävät paratiisinomaisia päiviä ennen 1. maailmansodan puhkeamista. He yrittävät elää täydellisessä vapaudessa, yhteiskunnan kahleiden ulkopuolella, mutta epäonnistuvat siinä. Unelma vapaudesta kytkeytyy näin *Arabian Laurin* teemaksi jo teoksen alussa olevasta subtekstistä. Vuosien jälkeen he yrittävät palata entiseen onnen aikaan, mutta se on saavuttamattomissa. Loppu, jossa Catheri-

ne tuhoaa itsensä ja Jimin ajamalla sillalta alas, yhdistyy Saulin elämän surullisiin tapahtumiin, jolloin hänen lapsuudenystävänsä on surmannut itsensä samalla tavoin. Kun Kaarina ojentaa kirjan Saulille, tämä ei ota sitä, vaan antaa sen saman tien takaisin kuin torjuen siihen liittyvät merkitykset (AL, 21).

Kun subteksti sijoittuu heti *Arabian Laurin* ensi sivuille, sen voi nähdä teoksen yhtä teemaa ennustavana mise en abyme –rakenteena. Siitä aktivoituu tekstiin kahden miehen, Laurin ja Saulin, välinen ystävyys- ja rakkaussuhde, johon kolmanneksi osapuoleksi asettuu Kiki, Laurin kaksoissisar. Saulille Kiki on toinen Lauri, jonka kautta hän säilyttää yhteyden Lauriin, kun tämä on poissa.

Saulin ja Kikin, hyvien ystävien, rakkaussuhde alkaa Laurin ollessa ulkomailla, kun he Saulin näyttelyn jälkeen menevät Laurin taloon. Aloitteentekijänä on Kiki.

Seuraavat viikot me vietimme yötäpäivää yhdessä.
Välillä Kiki tuli minun luokseni, välillä oleilimme hänen rivitaloasunnossaan Damaskuksen tien päässä. Asunnossa jossa hän ei aikaisemmin ollut juuri öitään nukkunut.
Nyt me elimme siellä kolme keväistä viikkoa kuin mies ja vaimo. (AL, 300.)

Kun Lauri sitten tulee takaisin, palaavat suhteet ennalleen. Saulin mielestä Lauri, joka on leikannut pitkät hiuksensa, muistuttaa erehdyttävästi Kikiä (AL, 307). Samalla tavoin *Menneessä maailmassa* Charles havaitsee sisarusten Sebastianin ja Julian yhdennäköisyyden (MM, 87-88). Charlesin ja Julian suhde alkaa laivamatkalla, ”kymmenen tyhjän vuoden” jälkeen, jolloin Charles ei ole tavannut Sebastiania. Suhteen seurauksena Charles ja Julia hakevat tahoillaan avioeroa ja aikovat mennä naimisiin, mikä kuitenkin ei lopulta toteudu Julian uskonnollisen vakaumuksen vuoksi. Charles kokee, että Sebastian on ollut edelläkävijä, joka ”oli aina luonani Juliassa, tai oikeammin Juliaan minä olin tutustunut hänessä noina kaukaisina Arkadian päivinä” (MM, 337). Samalla tavoin kuin Julia ja Sebastian ovat Charlesille sama henkilö, johon kohdistaa rakkautensa, ovat Kiki ja Laurikin Saulille kuin yksi hahmo. Kun Charles kuitenkin kokee Julian ”oikeaksi” rakkaudekseen, on Kikin ja Saulin suhde eroottisena vain väliaikainen, korvike.

Homoseksuaalisten teemojen käsittely sivuutettiin länsimaisessa kirjallisuudessa aina 1980-luvulle saakka. Jos se oli tuotu tekstissä selkeästi esille, se voitiin teosta tarkasteltaessa häivyttää tai hämärtää, jos se taas oli teoksessa piilotetummin, se oli helppo torjua kokonaan. Kun homoseksuaalisuus pitkään oli kriminalisoitua, tuntuu luonnolliselta, etteivät kirjailijat sitä kovin näkyvästi tuoneet esiin, tai jos toivat, se kuvattiin sairautena tai syntinä. (Kekki 1996, 53, 58-59.)

Menneessä maailmassa Sebastianin ja Charlesin suhteen homoseksuaalinen puoli ei eksplisiittisesti ilmene, vaikka viittauksia heidän läheiseen suhteeseensa esitetäänkin runsaasti, kuten Hekanaho (2003, 30-31) tuo esiin. Implisiittisesti Sebastianin homoseksuaalisuus tulee esiin mm. hänen nimensä kautta. Anthony Blanchen sanoessa Sebastianille : ”Ystäväni, tahtoisin pistellä sinut väkänuolia täyteen kuin n-n-neulatyynyn” (MM, 39), hän kytkee Sebastianin Pyhään Sebastianiin, katoliseen pyhimykseen (Hekanaho 2003, 26). Pyhä Sebastian oli 200-luvulla elänyt aatelinen, joka yritettiin ensin surmata jousimiesten maalitauluna, mutta ihmeellisen pelastumisen jälkeen nuijittiin kuoliaaksi. 1800- ja 1900-luvulla hän muokkautui homoseksuaalisuuden ja sadomasokismin ikoniksi, joka inspiroi eri alojen taiteilijoita. (Kaye 2002, 1-5.) *Arabian Laurissa* Laurin ja Saulin suhde esitetään hienotunteisesti, mutta selkeästi. Kun Sauli tutustuttuaan Lauriin palaa kotiin aamulla, hän kuvaa, kuinka tuntee Laurin mandariinintuoksuisen partaveden leimahduksen käsissään, vaikka onkin käynyt tämän luona suihkussa (AL, 68). Laurin palattua ulkomaanmatkaltaan Saulin luo tämä kertoo : ”Kun hän hetken kuluttua lepäsi vierelläni hämärässä tupakkaa poltellen, olisin voinut erehtyä pitämään häntä Kikinä” (AL 307).

4.4.2. Äiti, isä ja poika

Laurin ja hänen isänsä suhde on hyvin ristiriitainen. Lauri haluaa kiihkeästi isänsä pysyvän tietämättömänä omasta elämästään (AL, 106). Hän yrittää myös pitää Saulin isänsä ulottumattomissa niin pitkään kuin mahdollista, koska arvelee, että isä helposti saa Saulin puolelleen (AL, 171). Laurin ristiriitaa lisää, että hän on talou-

dellisesti riippuvainen isästään. Saatuaan tilauksen kirkon valaisemisesta hän riemuitsee :

Tosin se ei ole vielä aivan varma, mutta paljastan että se tulee vituttamaan isää suunnattomasti! Kirkko! En sano tällä erää muuta kuin : kirkko! Vanha kunnan kirkko! Tämä jää meidän väliseksi, eikö niin? Minä luotan sinuun kuin omaan saparooni, sinä et vipellä isäni edessä, ethän? Nyt meillä on jo välillämme Patentin vasen jalka ja kirkko! (AL, 195.)

Sebastianin isä asuu ”maanpaossa” Venetsiassa, ja isän ja pojan suhde on hyvä. Se rooli, joka Laurin elämässä on hänen isällään, on Sebastianin elämässä hänen äidillään. Sebastian kokee hänen kahlehtivan itseään kaikin tavoin ja haluaa pitää ystävänsä erossa perheestään kuten Laurikin.

En tahdo sekoittaa sinua perheeseeni. He ovat niin raivostuttavan hurmaavia. Koko elämäni ajan he ovat ottaneet minulta kaiken. Jos heidän viehätysvoimansa saa sinut kerran valtoihinsa, sinusta tulee heidän ystävänsä, eikä minun. Siihen en suostu. (MM, 44.)

Kun Charles ja Sebastianin äiti lopulta tapaavat ja tulevat hyvin toimeen keskenään, kokee Sebastian pelkonsa käyvän toteen, ja se vaikuttaa negatiivisesti Charlesin ja Sebastianin ystävyyteen. Myös Laurin ja Saulin ystävyyttä kaiheartaa myöhemmin Saulin kanssakäyminen Laurin isän kanssa. Lauri ja hänen isänsä käyvät kuin kaksintaistelua, jonka välissä Sauli on sekä viestinviejänä että kiistakapulana.

”Kerrothan Nikitalle kirkosta!” Lauri sanoi hetkeä myöhemmin savurenkaita puhallellen. ”Ujuta se johonkin sivulauseeseen, kun pistätte poskeenne Balkanin juhlaa. Isä maltaa kuunnella vaikka mitä uutisia, jopa minusta, jos hänellä on pötköllinen sitä kätensä ulottuvilla.”
”Minä en ole missään tekemisissä sinun isäsi kanssa”, minä sanoin närkästyneenä.
”Etkö?” Lauri sanoi yllättyneesti. ”Mutta isällä on sellainen tunne että hän on tekemisissä sinun kanssasi. Useimmiten se riittää.” (AL, 280-281.)

Laurin isä yrittää palkata Saulin kuvaamaan matkaesitteensä kuvia, ja pyytää pitämään asian salassa. Sauli suhtautuu työtarjoukseen nuivasti, mutta ei suoraan ilmaise sitä Niilolle. Hän sanoo arvostavansa Niilon ehdotusta, mutta ihmettelee, ettei tämä huomaa, kuinka vähän kiinnostunut hän on asiasta. (AL, 283.) Vaikka Sauli on lojaali Laurille, hän ei tahdo näkyvästi asettua tämän isääkään vastaan, vaan pysyttelee varovasti ”kynnyksellä”.

Lawrence kuvaa äitisuhdettaan hyvin vastaavasti kuin Sebastiankin ja samoin kuin Lauri suhdettaan isäänsä. Näin samat piirteet Laurin persoonassa ja elämässä vahvistuvat taas usean subtekstin kautta. Wilson siteeraa Lawrence'n kirjettä Charlotte Shaw'lle, jossa Lawrence kirjoittaa olevansa kauhuissaan siitä, että hänen äitinsä saisi tietää hänen tunteistaan, vakaumuksistaan tai elämäntavastaan. Jos hän tietäisi, kaikki tuhoutuisi eikä olisi enää Lawrence'n. Lawrence kokee, että hänen sisäiset ristiriitansa johtuvat hänen vanhempiansa erilaisista luonteista sekä vastakohtaisuudesta heidän elämäolosuhteidensa ja periaatteidensa välillä. (Wilson 2000, 32.) Lawrence viittaa tällä heidän elämäänsä salaisuuden ja petoksen varjossa, väärällä nimellä ja avioparina esiintymiseen. Tätä hänen äitinsä, joka koki itsensä synnintekijäksi, yritti korvata tiukalla moraalilla ja uskonnollisuudella, johon hän koetti myös lapsiaan kasvattaa. (Aldington 1955, 23-25, 38.) Ristiriitainen äitisuhde vaikutti voimakkaasti Lawrence'n elämään ja persoonallisuuden kehitykseen. Äiti asetti häneen suuria toiveita ja odotuksia. (Mack 1976, 32.) Läpi elämänsä hän kapinoi äidin vaikutusvaltaa vastaan ja pakeni nuoruudesta lähtien yhä kauemmas ulkomaille. Hänen uskonnonvastaisuutensa oli suurelta osin vastustusta äidin pyrkimyksiä vastaan. (Aldington 1955, 53-54.) Lauri kokee isänsä vaikutusvallan yhtä painostavana kuin Lawrence äitinsä ja haluaa yhtä tiukasti pitää isänsä tietämättömänä elämästään ja ajatuksistaan. Kuten Lawrence'n elämässä kapinointi isän ajatuksia ja mielipiteitä vastaan muokkaa Laurin elämää, ja samalla tavoin hän pakenee toistuvasti ulkomaille.

Laurin isäkapina vahvistuu kertautuessaan monien subtekstien kautta. Hosiailuoma (1998, 38-49) kuvaa kuinka Saarikosken halveksunta ja kapina isäänsä kohtaan kestää läpi elämän ja saa monenlaisia, sairaalloisiakin muotoja. Kuten Lauri, ei Saarikoskikaan voi sietää isänsä kaksinaamaisuutta ja teeskentelyä. Aivan samoin haluavat molemmat ärsyttää isäänsä käyttäytymisellään.

Laurin isä ei koe poikansa olevan sellainen kuin hän haluaisi, mutta myös hänen äitinsä on joissain suhteissa pettynyt häneen, minkä Lauri itsekin tiedostaa: ”Hänelle oli kova pala kun minulta meni taju kankaalle neuvolassa joka kerran kun näin pisa-rankin verta” (AL, 216). Laurin äiti Carola on syntyisin baltialaisesta aristokraattiperheestä ja saanut ”preussilaisen kasvatuksen”. Hänen suvussa on har-

joitettu haukkametsästäystä, josta Carolakin on hyvin kiinnostunut. Hän on saanut isältään lahjaksi Fredrik II:n teoksen *De arte venandi cum avibus*, jonka hän puolestaan lainaa Saulille. Isänsä omistuskirjoituksen alle hän on kirjoittanut Saulin ja oman nimensä, ajan ja paikan. Kun Sauli löytää julkisuuden vyörytystä paenneen Laurin äitinsä luota, Carola viittaa Laurin ja tämän isän samankaltaisuuteen: ”Jos Lauri tietäisi miten usein Niilokin makasi tuolla tavoin vuoteessani. Hän pyysi minua aina laulamaan Maan korvessa...” (AL 326.)

Menneessä maailmassa on hyvin samanlainen kohtaus. Charles on ollut vierailulla Sebastianin kotona Bridesheadissa, ja Sebastian on aiheuttanut skandaalin esiintymällä kaikkien nähden umpihumalassa. Sebastianin äiti haluaa keskustella asiasta Charlesin kanssa ja kertoo kunniakkaasta katolisesta suvustaan ja sodassa kuolleista veljistään, joiden kaltaisia hän ei koe miehensä ja Sebastianin olevan. Sebastian ei tunnu olevan oikeanlainen henkilö jatkamaan hänen veljiltään kesken jäänyttä työtä, kuten äiti on ajatellut. Samoin kuin Carolakin, äiti kertoo kokeneensa miehensä kanssa samat tapahtumat kuin nyt Sebastianin kanssa. Hän haluaa lahjoittaa Charlesille veljestään kirjoitetun kirjan luottamuksenosoituksena ja ”lahjuksena”, ja kirjoittaa alkulehdelle Charlesin ja oman nimensä, ajan ja paikan. (MM, 155-157.)

Laurin ja hänen äitinsä suhde on tyystin erilainen kuin Sebastianin ja hänen äitinsä. Kun Sebastian yrittää paeta äitinsä luota, Lauri pakenee äitinsä luo. Äitien pyrkimykset ja keinot vaikuttaa poikiensa elämään ovat täysin erilaiset. Sebastianin äiti haluaa holhota ja kahlita hänen elämäänsä viimeiseen saakka pitääkseen hänet ”kaidalla tiellä”, Laurin äiti taas antaa hänelle vapauden tehdä elämällään mitä haluaa. Lopputulos on kuitenkin sama, tuhoutuminen. Tekstinkohdasta aukeaa myös Saulin ja Carolan suhteeseen merkitys, jonka mukaan Laurin äiti kokee Saulin toivotunkaltaiseksi pojaksi, sopivaksi jatkamaan jollain tavoin hänen omaa työtään, minkä vuoksi hän opastaa tätä opiskelemaan fyysistä antropologiaa (AL, 326).

Toisessa kertomuksessaan Lawrencesta Lauri kertoo Hogarthista, Ashmolean-museon intendentistä, jonka esimerkistä Lawrence innostuu orientalistiikasta. Tämä lahjoittaa hänelle kalabeiinan, arabiasun ja kultakirjaillun viitan sekä käyrän arabialaisen

tikarin. Laurin tarinan mukaan Hogarthin kiinnostuksessa Lawrence on myös seksuaalinen puoli. (AL, 108-109.) David Hogarth oli tunnettu arkeologi ja tutkija, ja hänen ansiostaan Lawrence pääsi työhön ensin Ashmolean-museoon ja sitten Karke-
misin kaivauksille. Lawrence oppi kunnioittamaan häntä ja luottamaan häneen sekä ammatillisissa että henkilökohtaisissa asioissa toisin kuin omiin vanhempiansa, ja hän suhtautuikin Hogarthin kuin sijaisisään. Myös Hogarth kohteli häntä kuin adoptoitua poikaa auttaen ja neuvoen, ymmärtäen hänen sisäiset ristiriitansa, mutta tuoden myös tarvittaessa selvästi esiin hänen käytöksensä negatiiviset puolet. (Mack 1976, 58-60 ; Stewart 1986, 38-39.)

Lauri kertoo Saulille tarinan Hogarthisa sen jälkeen kun hän on kertonut ensi kertaa isästään ja Kellosalosta, isän hänelle järjestämästä ”kallonkutistajasta”. Vaikka isän tarkoitus on Laurin mukaan ollut Lawrence-päähänpintymän hävittäminen, Lauri innostuttaa myös Kellosalon aiheestaan. (AL, 105-107.) Läpi vuosien Kellosalo pysyy jonkinlaisena taustatukena, johon Lauri turvautuu, kun hänellä on tavallista suurempia ongelmia tai hän on kyllästynyt itseensä (AL, 177, 310). Laurin juhliissa Kellosalo pitää ylistävän puheen Laurille, kehuen kuinka ”[h]änen poikkeuksellisen viriili luomisen kykynsä riisuu paatuneimmankin arkityypin aseista...” ja kiittäen ”Laurin harvinaisen ihonmyötäistä, aistillista muotokieltä joka kohottaa katsojassaan jotain ainutkertaista” (AL, 274). Se, että Lauri kertomuksillaan liittää Kellosalon ja Lawrencelle tärkeän Hogarthin yhteen, vahvistaa Kellosalon merkitystä Laurin elämässä, vaikka se tekstissä tuleekin esiin vain muutamina mainintoina. Vaikka Kellosalo on tullut Laurin elämään tämän halveksiman isän kautta, Lauri on voittanut Kellosalon puolelleen – minkä jo sinällään on täytynyt olla hänelle nautittavaa – ja oppinut turvautumaan tähän vaikeina hetkinä. Kun Lauri haluaa liittää Lawrence ja Hogarthin suhteeseen seksuaalisen puolen, jollaista ei Lawrence elämäkerroissa ole tuotu esiin, syntyy tästä kytkentä siihen, että Laurin ja Kellosalon suhteessa tällainen puoli on ollut.

4.5. Johonkin, jostakin pois

4.5.1. Onnellinen Arabia

Lauri ei viihdy omassa ajassaan eikä paikassa, johon hän on syntynyt. Hänen mukaansa ”Suomessa voi juuri ja juuri elää vapusta syyspäiväntasaukseen” (AL, 106). Mieluiten hän olisi elänyt 1920-luvulla tai 1700-luvun lopulla, koska hänen mielestään ” [m]illoinkaan ei ole yhtä kauniisti uskallettu yhdistää oppineisuutta ja eksootikkaa, tiedettä ja haaveilua” kuin silloin (AL, 36). Kiintoisaa on, että juuri aikakausissa, joihin Lauri kaipuu kohdistuu, voi nähdä paljon samankaltaisuuksia sen aikakauden kanssa jossa hän reaalisesti elää. Kuten 1980-luvulla, vallitsi valistuksen aikakaudella 1700-luvulla, samoin kuin 1920-luvullakin kehitysoptimismi, usko kaiken edistymiseen. 1920- ja 1980-lukujen välillä on nähty runsaasti muitakin yhtäläisyyksiä, kuten kansainvälistyminen ja toisaalta sen pelko, kaupunkikulttuurin ihailu ja kulutuksen korostuminen (Immonen, Mäkinen ja Onnela 1992, 11-15).

Laurin eskapismi vahvistuu myös Sebastianin hahmon kautta. Sebastian pakenee aikuisuutta ja todellisuutta lapsuuteen, viattomuuden aikaan. Kiinnekohtana lapsuuteen hän kuljettaa aina mukanaan Aloysius -nallekarhua. Ainut henkilö, johon hän ”perheestään” haluaa Charlesin vapaaehtoisesti ja varta vasten tutustuttaa, on Nanny Hawkins, hänen lastenhoitajansa. He käyvät hänen luonaan Bridesheadissa.

Lipaston päällä oli huolellisesti pölytettyinä joukko pieniä lahjaesineitä, joita lapset olivat tuoneet hänelle aikojen kuluessa matkoiltaan. Siinä oli kaiverrettuja simpukankuoria, laavaa, pakotettua nahkaa, maalattua puuta, posliiniesineitä, kulta-putuksilla koristettua hopeaa, alabasteria ; kaikki matkamuistoja lukuisilta lomamatkoilta. (MM, 43.)

Lauri kuljettaa mukanaan aina Jekaterinaa, maatuskanukkea, joka hänellä on ollut nuoruudesta lähtien. Hänkin vie Saulin omasta tahdostaan vierailulle vain Tellen, perheen entisen kotiapulaisen luo. Charlesin tavoin Sauli kuvaa Tellen asuntoa :

Pöydillä lojui korjaamattomia astioita ja kaikkialla, hyllyillä, ikkunalaudoilla, pöydillä ja seinillä oli matkoilta tuotuja erilaisia koriste-esineitä, osa niistä arvattavasti Laurin tuliaisia. Jopa margariiniastiasta törröttäneessä puisessa voiveitsessä luki : terveisiä Valamosta. (AL, 114.)

Nanny Hawkins on *Menneessä maailmassa* pysyvyyden vertauskuva. Kun muut tulevat ja menevät, hän pysyy paikallaan, ja hänen luokseen ”lapset” aina palaavat Charlesia myöten, joka vielä kehyskertomuksessa Bridesheadiin palatessaan käy häntä tapaamassa. Vaikka Telle onkin muuttanut perheestä jo vuosia sitten, Lauri on säilyttänyt kiinteän suhteen häneen ja myös hänen tyttärensä, Laurin sisarpuoleen Pinjaan. Nanny Hawkinsin kytkeytyminen Tellen hahmoon vahvistaa tämän merkitystä Laurin lapsuuden tukipilarina ja kiintymyksen kohteena. Myöhemmin, kun portti toisensa jälkeen lapsuuteen sulkeutuu, Sebastian pakenee ulkomaille ja alkoholiin. Samaa reittiä käyttää Laurikin pakoonsa.

Ennen viimeistä paluutaan Lauri siteeraa kirjeessään Damaskoksesta Saulille Rafael Albertin runoa alkukielellä ja lisää: ”Suomennan sen joskus, kirjoitan lapulle ja piilotan pihan hiekkalaatikkoon. Saat kuopia sen sieltä esiin kuin mikäkin mäyrä, tai Rottis.” (AL, 305-306.) Kun Sauli Laurin ollessa ulkomaille kuulee Damaskoksen tien talon olevan myytävänä, hän lähtee sinne viimeisen kerran. Lapiolla hän kääntää koko hiekkalaatikon kuuraisen hiekan ylösalaisin.

Hiekkalaatikon kulmasta, jonne jokin pihan puista oli ulottanut koukeroisia juuriaan, löysin pienen muovipussin. Sen sisällä oli rullalle kierretty paperi jonka ympärillä oli haalistuneen sininen silkkinauha. Luin paperista:

On kyyhkynen erehtynyt.
Se erehtyi.
Etelää piti pohjoisena.
Se luuli että vilja oli vettä.
Se erehtyi.
Se luuli että merta oli taivas ;
ja että aamua yö.
Se erehtyi.
Että kastetta olivat tähdet
ja sadetta helle.
Se erehtyi.
Puseroksesi hametta luuli
ja kodikseen sydäntäsi.
Se erehtyi.
(Se on rannalle uinahtanut,
sinä oksalle korkealle.) (AL, 338.)

Runon maahan kaivamisen merkitys aukeaa *Menneen maailman* kautta. Matkalla Bridesheadiin Charles ja Sebastian pysähtyvät jalavien alle lepäämään.

- Tähän paikkaan tahtoisin haudata kultaisen ruukun, sanoi Sebastian. - Haluaisin aina haudata jotakin kallisarvoista joka paikkaan, missä olen ollut onnellinen, ja kun olen vanha, ruma ja kurja, tulisin takaisin kaivamaan sen esiin ja muistelemaan menneitä. (MM, 29.)

Laurille hänen talonsa pihamaa uima-altaineen ja hiekkalaatikoineen on ollut paikka, jossa hän on Saulin kanssa ollut onnellinen. Hiekkalaatikon hiekkaan he ovat eräänä lämpimänä yönä peitelleet toisensa (AL, 173). Lauri haluaa haudata sinne runon, joka on muodostunut hänelle tärkeäksi. Sebastian olettaa ilman muuta, että vanhempana hän ei enää pysty olemaan onnellinen, vaan voi ainoastaan muistella onnen aikaa. Myös Lauri suree katoavaa nuoruuttaan, mutta muistelemisen hän jättää Saulille. Ennen viimeistä lähtöään hän on toteuttanut lupauksensa haudata runo puutarhaan. Kun hän on antanut runon esiin kaivamisen Saulin tehtäväksi, on sen sisältö samalla tälle tärkeä viesti. Runon voi tulkita kuvaavan illuusioiden ja unelmien tuhoavaa voimaa, jos asettaa elämänsä pelkästään niiden varaan. Lauri on väsyneenä huomannut unelmiensa hajoavan, ja kuten aina, hän kertoo itsestään Saulille tekstien kautta, ei suoraan. Jo aiemmin Sauli on kertonut Laurille samankaltaisen tositarinan linnuista ja illuusioiden tuhoavuudesta.

Jossain vaiheessa minä kerroin Laurille myöhempien aikojen öljytorneista jotka keskellä merta loimottaessaan houkuttivat pimeässä lentäviä muuttolintuja. Valonhehku eksytti ne reitiltään ja ne alkoivat kiertää mahtavia lieskoja. Sulat kärventyen, kuoliaksi itsensä väsyttään.

Se oli minun osuuteni. Pahoin erehtyvät linnut. (AL, 104-105.)

Lauria tarina ihastuttaa, kuten kaikki, mitä Sauli linnuista kertoo. Linnut vapauden vertauskuvana ovat Laurille tärkeitä. Hän on itsekin kuin muuttolintu, jolla on monta kotimaata.

Viimeisessä kirjeessään Saulille Lauri kirjoittaa, kuinka ”[h]äivähdykset taivaallisesta purppurasta voivat olla vain iskuja nenään” (AL, 341). Hän alkaa nähdä todellisuuden ja huomata harhaluulojensa vahingollisuuden. Laurin mieliala ja tunteet yhdistävät hänet tässäkin folie romanesquen antisankariin. Ennen kuolemaansa Don Quijote selviää harhaluuloistaan ja tunnistaa oman identiteettinsä.

Onnitelkaa minua, hyvät herrat, siitä, etten ole enää Don Quijote Manchalainen, vaan Alonso Quijano, jolle elämäni vaellus on antanut lisänimen Hyvä. Nyt minä olen

Amadis Gallialaisen vihollinen ja vihaan hänen lukemattomien jälkeläistensä koko laumaa, nyt minusta tuntuvat inhottavilta kaikki vaeltavien ritarien kelvottomat historiat, nyt ymmärrän, kuinka typerästi olen menetellyt ja millaiseen vaaraan olen joutunut niitä lukiessani, ja nyt olen Jumalan laupeuden tähden omasta vahingostani viisastunut ja vihaan niitä sydämestäni. (Cervantes Saavedra 1951, 593.)

Laurikin näkee illuusioidensa harsojen lävitse hiukan selvemmin ja yrittää sijoittaa itsensä todellisuuteen. ”Muistatko, mitä Niko sanoi Petrassa: höh, raunioita ja möriseviä kameleita. Kenties piankin palaan Suomeen ja keskityn vanhus-designiin ja wc-ergonomiaan.” (AL, 342.) Vieläkin Lauri kuitenkin kokee itsensä tehtävänsä suorittamaan joutuneeksi Nukkujaksi.

Saulille aika Laurin kanssa, varsinkin ensimmäinen kesä, on ollut ”onnen ja odotuksen aikaa” (AL, 196). Saulin nuoruuden ovat katkaisseet menetykset, äidin ja parhaan ystävän kuolema ja hänen oma onnettomuutensa. Tavatessaan Laurin hän astuu uuteen, outoon maailmaan. Hän kuvaa Laurin valtakunnan sisustusta:

Massiivisen pöydän päällä oli kymmeniä avaamattomia viinipulloja ja samppanjaa. Laakeilla vadeilla oli ryppyisiä ja juomukkaita hedelmiä joiden nimet eivät heti muistuneet mieleeni. [...] Oli ruusupuisia jalkatuoleja ja sermejä, norsunluisia suitsuketelaineitä messinkisillä tarjottimillaan, kynttilöitä, filigraanikoristeisia hopealyhtyjä, lattioilla vierä vieressä tummanpunaisia plyysimattoja, ja kaikkialla suuria upottavia lattiatyynyjä niin että niihin hämärässä kompastui ja lankesi kuin suonsilmään. Norsunjalka, valtavan suuri syöksyhammas nojallaan nurkassa, pyöreä kultakalamalja täynnä käyntikortteja. (AL, 57-58.)

Kun Charles vierailee Sebastianin luona ensimmäistä kertaa tämän kutsuttua hänet anteeksi pyyntönä lounaalle, myös hän kokee Sebastianin asunnon sisustuksen oma-laatuiseksi.

Hänen huoneessaan vallitsi kummallinen outojen esineiden sekasorto. Siellä oli goottilaistyylinen urkuharmooni, paperikorina toimiva norsunjalka, muutamia vahasta tehtyjä hedelmiä, kaksi suhteettoman suurta Sèvres’in maljakkoa, kehystettyjä Daumier’n piirroksia – kokoelma, joka vaikutti sitäkin oudommalta collegen karujen huonekalujen ja suuren lounaspöydän rinnalla. Uuninreunusta oli täynnä lontoolaisten rouvien kutsukortteja. (MM, 37.)

Sebastianin ja Laurin asuntojen yltäkylläisyydestä löytyy myös samankaltaisia esineitä. Molemmilla on norsunjalka, Laurilla lisäksi myös syöksyhammas, Laurin asunnon hedelmät ovat eksoottisia ja aitoja, Sebastianin taas vahahedelmiä. Sebastianin uuninreunusta on täynnä kutsukortteja, mikä osoittaa hänen sosiaalista suo-

siotaan, Lauri on sijoittanut käyntikortit kultakalamaljaan. Tekstistä ei tosin ilmene, ovatko ne hänen omiaan vai toisten henkilöiden käyntikortteja, mutta subtekstin pohjalta voi myös niiden ajatella olevan sosiaalisten yhteyksien osoituksena Laurin muilta saamia käyntikortteja. Samoin kuin Sebastian haluaa tehdä asunnostaan oman sekalaisen linnansa vastakohtana kaikelle lapsuudenkotinsa tyylipuhtaudelle, on Lauri sisustanut asuntonsa omaksi Arabiakseen, valtakunnakseen.

Saulin tavoin Charleskin on kokenut menneisydessään menetyksiä, joiden takia hän kokee jääneensä ilman onnellista lapsuutta. Saatuaan Sebastianin lounaskutsun hänen mielialansa on ristiriitainen. Sekä muiden puheiden että omien huomioidensa takia hän on hiukan epäluuloinen.

Mutta kuljin niihin aikoihin kaipaus sydämessäni ja noudatin tuota kutsua täynnä uteliaisuutta ja mielessä aavistus, jota en tunnustanut itsellenikään, että vihdoinkin löytäisin muurista sen matalan portin, jonka tiesin muiden jo ennen minua löytäneen. Se portti avautuisi suljettuun ja lumottuun puutarhaan, joka oli jossakin tämän harmaan kaupungin sydämessä ja johon ei auennut ainoatakaan ikkunaa. (MM, 36-37.)

Subteksti liittyy myös Sauliin samanlaisen kaipuun, jota hän ei muistellensaankaan monin sanoin ilmaise. Se, että hän Lauriin tutustuttuaan jää tekosyyn varjolla tämän luo ystävänsä Rundmanin jo lähtiessä pois, ilmaisee Saulin Charlesin tavoin odottavan, ”että tässä ei vielä ollut kaikki, mitä Oxfordilla oli minulle tarjottavana” (MM, 33). Myös Saulille aukeaa salainen puutarha – ja puutarhaanhan hän ensimmäisenä astuukin. Laurin kanssa Sauli pystyy nyt elämään riemukasta nuoruutta, kukoistuksen aikaa, ja puutarhassa he viettävät onnellisimmat hetkensä.

Puutarha ja sen kasvit kytkeytyvät paratiisiin ja onnellisuuteen toistuvasti. Kun Lauri palaa matkaltaan, hän haluaa lähteä Saulin kanssa katselemaan viiniköynnöksiä Kuvalehtien talon aulaan ja ”istua siellä haaveilemassa vaikka läpi yön” (AL, 308). Sebastian taas ottaa lounaskutsujen päätyttyä ja muiden lähdettyä Charlesin mukaansa kasvitieteelliseen puutarhaan katsomaan murattia. Hän ei ”ymmärrä, mihin joutuisi[n], ellei kasvitieteellistä puutarhaa olisi olemassa (MM, 40).

Paratiisin löytäminen ja kadottaminen tematisoituu *Arabian Laurin* maailmaan monilähteisenä kytkentänä jo *Mennyt maailma* –teoksen englanninkielisen nimen (*Brideshead revisited*) kautta. Nimien muoto kytkee Waughin kirjan John Miltonin teokseen *Paradise regained* (1671) ja edelleen hänen aiempaan teokseensa *Paradise lost* (1667). Nimistä muodostuu näin pitkä subtekstien ketju aina *Raamattuun* asti. *Paradise lost* (suom. *Kadotettu paratiisi*) kuvaa, kuinka Aatamin ja Eevan syntiinlankemuksen jälkeen kuolema ja väkivalta tulivat maailmaan. Subtekstien ketjun kautta aktivoituu hyvän ja pahan sekä eri aatteiden välinen kamppailu läpi aikojen, samoin kuin kaipuu menetettyyn onnen aikaan. Jo Miltonin aikana taistelivat eri uskontoryhmien ja yhteiskunnallisten aatteiden edustajat (Rekola 1982, 25), ja samanlainen kamppailu on taustalla *Menneessä maailmassa* ja konkreettisesti vallalla Lawrencen Arabiassa sekä *Arabian Laurissa* Bosniassa.

Nostalgia ja kaipuu kadotettuun onnen aikaan muodostuu *Arabian Laurissa* hyvin monitahoiseksi ja –tasoiseksi teemaksi. Saulin nostalgia kohdistuu aikaan, jonka hän vietti Laurin kanssa, samoin kuin Charlesin aikaan Sebastianin ja Julian kanssa. Lauri tuntee ajan ja paikan, jossa elää, vieraiksi ja hänen kaipuunsa kohdistuu itämaisyyteen ja menneille vuosikymmenille ja -sadoille. Lawrence kaipaa menettämäänsä ilon ja viattomuuden aikaa, jollaiseksi hän kokee elämänsä Karkemisissa ennen sotaa (Mack 1976, 97). Hän näkee beduiinit puhtaana rotuna, ”Jumalan alkuperäisinä lapsina”, jotka elävät lähempänä Jumalaa kuin muut ihmiset (emt., 186). Arabiassa hän sanoo tehneensä työtä luodakseen uuden taivaan ja uuden maan ja perustukset arabiensa kansallisten ajatusten unelmapalatsin rakentamista varten, kuten hän kertoo *Seven Pillars of Wisdom* -teoksen johdannossa (Lawrence 1973, 23). Lawrencen sanoista syntyy kytkentä *Raamattuun* : ”Minä näin uuden taivaan ja uuden maan. Ensimmäinen taivas ja ensimmäinen maa olivat kadonneet, eikä merta ollut enää.” (R2, Ilm. 21:1). Kun *Raamatussa* Jumala uudistaa kaiken, Lawrencen on tehtävä uuden taivaan ja maan eteen työtä, joka lopulta valuu hukkaan. Lawrencen haaveen voi nähdä eräänlaisena utopiana, ihannepaikkana, jota ei ole, mutta johon pyritään.

4.5.2. Menneestä tulevaan

Laurin ollessa ulkomailla Sauli tapaa hänen veljensä Teron kuljettamassa norsun syöksyhammasta pois Laurin asunnolta. Kun hän ihmettelee sitä Laurin ystävälle Kuutille, tämä kuvailee Teroa:

Isoveli vain odottaa että saa asunnon myyntiin ja rahat omaan fikkaan. Luontais-tuotekeskus laajentaa vuodenvaihteessa Töölöntorin laitaan. Hän on ehkä hiukan arkipäiväinen mutta heistä ehdottomasti kaukokatseisin. Aloitti opiskelijapolitiikassa, lyhyt mutta kaunis ura broilerina, sitten isän kelkkaan mainosmieheksi ja on nyt ekonomi.

”Mutta mihin hän tarvitsi Laurin syöksyhammasta?”

”Hän ei edusta mitään meidän tuntemamme röyhkeyden astetta”, Kuutti totesi ne näänsä niiskauttaen. (AL, 288.)

Teron kuvailun myötä kytkeytyy häneen *Menneestä maailmasta* Rex Mottrammin, menestyksekkään poliitikon, hahmo. Protestanttinen Rex ja katolinen Julia ovat menossa naimisiin, ja jotta säästyttäisiin seka-avioliitolta ja voitaisiin viettää suuren luokan häät, Rex haluaa kääntyä katoliseksi. Hänelle palkataan pappi opettamaan katolista uskoa, mikä osoittautuu ylivoimaiseksi tehtäväksi. Pappi kertoo Lady Marchmainille, että Rexissä ”ei ole vähääkään älyllistä uteliaisuutta eikä luontaista uskonnollisuutta. [---] - Lady Marchmain, hän ei edusta mitään lähetyssaarnaajien tuntemaa pakanuuden astetta” (MM, 219).

Vuosia myöhemmin Julia toteaa, että isä Mowbray on ollut oikeassa. Hän itse kuvailee Rexiä:

Hän oli vain pieni ihmisen osa, luonnottomasti kehittynyt, jonkinlainen tölkkiovento, laboratorioeliö. Luulin häntä alkukantaiseksi villi-ihmiseksi, mutta hän olikin aivan uudenaikainen olio, viimeistä mallia, sellainen olento, jonka vain tämä kauhea aika-kausi voi tuottaa. Pienen pieni ihmisen osa, joka on olevinaan koko ihminen. (MM, 227.)

Rex edustaa nykyaikaa ja tulevaisuutta, ja hän selviää läpi elämän röyhkeydellään ja kovuudellaan, kun heikot ja hyvät ihmiset tuhoutuvat. Sodan aikana hänestä on tullut arvostettu poliitikko. Kun Nanny Hawkins kertoo Charlesille epilogissa hänen kuulumisiaan, hän sanoo : ”Kuka olisi uskonut, että mr Mottramista tulisi noin mainio ihminen?” (MM, 386). Kytkenän kautta Rexiin liitetyt merkitykset siirtyvät Teroonkin. Tero on omaksunut isänsä arvot täydellisesti, toisin kuin Lauri, joka hal-

veksii ja kammoaa niitä. Voi hyvin kuvitella, että Tero lipuu läpi lama-ajan konkursien jättäen jälkeensä savuavia raunioita, mutta selviten itse vahingoittumattomana.

Kaurasen teokset käyvät dialogia myös toistensa kanssa, ja kuten monet muutkin hänen kirjojensa henkilöahmot, elää Terokin elämäänsä useammassa teoksessa. *Paratiisimäessä* (1999) kuvataan hänen 1970-luvun taistolaista opiskelijapolitiikkavaihettaan, jolloin hän opiskelee lakia, tapilee toverillisesti päähenkilöä Raakeliä ja laulaa Avaruuslippulaiva-yhtyeessä.³⁵ Ainakin tällaisessa tapauksessa tuntuu aivan loogiselta, että myöhempi tekstikin voi olla aiemman subtekstinä, mistä intertekstuaalisuuden tutkijat ovat olleet eri mieltä, kuten intertekstuaalisuuden rajoja tarkastellessani tuli esiin. Kun Tero *Arabian Laurissa* jää hyvin vähälle huomiolle, tuo subteksti hiukan lisävalaistusta hänen persoonaansa.

Arabian Laurin ja *Menneen maailman* rinnakkainluennassa asettuu Kimpanpään, Saulin avustajan, vastinhahmoksi Hooper, yksi Charlesin joukkueenjohtajista. Kimpanpää on surkukupaisa hahmo, jonka kustannuksella toiset hiukan naureskelevat. Sauli suhtautuu Kimpanpään isällisen myötätuntoisesti.

Hän oli meitä puolta nuorempi³⁶, punaposkinen ja voimainsa tunnossa. Sota oli hänelle vain nelikirjaiminen sana. Sisällissota hiukan pidempi sana jonka tavut tahtoivat välillä mennä häneltä sekaisin. [...] Hän uteli kidutuksista ja joukkoteloituksista suorasukaisesti ja yksityiskohtaisesti kuin uusimmista Davidin kuntoiluvälineistä. Ensimmäiseksi hän kyseli kaikkialla näkykö täällä Eurosport. (AL, 17.)

Hooper on leveää murretta puhuva kalpea nuori mies, ja Charles suhtautuu häneen tunteella, ”joka miltei lähenteli kiintymystä” (MM, 12). Tämä johtuu osittain siitä, että Hooper on tahtomattaan joutunut everstin silmätikuksi. Charles näkee Hooperin ”nuoren Englannin symbolina” (MM 14) ja hänen ajatusmaailmansa täysin poikkeavana oman aikakautensa ja sukupolvensa aatteista ja ajatuksista. Samalla tavoin Sauli huomaa eron nuoren Kimpanpään ja omien aatteidensa välillä. Kimpanpäälle

³⁵ Samassa yhtyeessä laulaa myös ”Teron poninhäntäpäinen, korvarenkaita käyttävä pikkuväli Lauri jota niihin aikoihin kutsuttiin Rennyksi” (Snellman 1999, 173). Nimien yhteydestä ja ulkonäön kuvauksesta syntyy Arabian Laurin sijaan mielikuva todellisuuden elokuvaohjaajasta.

³⁶ Aivan näin suureksi ikäero ainakaan Sauliin itseensä verrattuna ei muodostu. Kerronta-aikana hänen täytyy olla kolmenkymmenen, Kimpanpää taas tuskin voi olla alle kahdenkymmenen. Charlesin ja Hooperin ikäeron suhteen maininta pitäisi paikkansa. Ero johtuu *Menneen maailman* rakenteesta olevasta kymmenestä välivuodesta, jotka *Arabian Laurin* rakenteesta puuttuvat.

tärkeää on oman kehon muokkaus ja kaikenlainen fyysinen toiminta, henkiset arvot ovat hänelle vieraita. Ainoa pelko on hänen kehonsa haavoittuvuus.

Kuten Rex Mottram ja Hooperin voi nähdä *Menneessä maailmassa* uuden ajan ja uusien aatteiden edustajina, näyttäytyvät Tero ja Kimpanpää *Arabian Laurissa* samanlaisina tulevaisuuden hahmoina. Molemmissa teksteissä hahmot saavat hiukan naurettavan valaistuksen, vaikkakin Rex Mottramiin samoin kuin Teroonkin liittyy häikäilemättömyyden myötä myös pelottava piirre.

Kehyskertomuksen prologissa Sauli miettii elämänsä tyhjyyttä. Hän on kulkenut useita vuosia sotien jäljessä, tutkien ja tunnistaen vainajien luita. Hänen mieleensä juolahtaa, ettei hänellä ”ollut viime vuosilta yhtään valoisaa muistoa, vain tämä etäisten maisemien petollinen kauneus” (AL 13). Kotimaassaan häntä ei odota kukaan, ei enää edes koira, jonka hän on ”armosta” nukuttanut, kun se ei enää tuntenut häntä. Sauli kuvaa senhetkistä asemapaikkaansa:

Kun kolme kuukautta sitten saavuimme näille seuduille, syksy oli jo valtaamassa vehmaan luonnon, nuuduttamassa hitaasti kaiken sen mihin ammuksiset eivät olleet osuneet. Silloin olimme yksimielisesti todenneet että kohtasimmepa tulevilla matkoillamme miten lohduttomia maisemia hyvänsä, näitä alakuloisempia ne eivät enää voisi olla. Silvotut sitrustarhat, räjäytetyt sillat, panssarien möyrimät hautausmaat, maastoon unikoiden ja koiranputkien sekaan sikin sokin tuupertuneet ihmiset. (AL, 9.)

Charles kertoo *Menneessä maailmassa* Hooperille olevansa ”koditon, lapseton, keski-ikäinen, vailla rakkautta” (MM, 387). Hän kuvaa tunnelmiaan ja sodanaikaista leiripaikkaansa prologissa hyvin vastaavanlaisesti kuin Sauli:

Kun kolme kuukautta sitten marssimme tänne, oli kaikki lumen peitossa ; nyt puhkesivat kevään ensimmäiset lehdet. Silloin olin ajatellut, että kohtasimmepa miten lohduttomia maisemia tahansa, tämän surullisempia ne eivät enää voi olla. Nyt tuli mieleeni, että minulla ei ollut täältä ainoatakaan onnellista muistoa. (MM, 7.)

Talven kuollut maisema, vaikka se ei olekaan sotakenttä, on Charlesin mielessä lohduttominta, mitä hän voi kuvitella. Saulin kohtaamassa maisemassa lohduttomuus ja kuoleman läsnäolo kertautuvat moninkertaisesti. Tekstinkohdat ja niiden samankaltaisuus osoittavat toisaalta ihmisen pahuuden, toisaalta hänen voimattomuutensa tuon

pahuuden edessä sekä niiden ikuisen jatkuvuuden. Ajan myötä ihminen keksii aina uusia tehokkaampia tapoja tuhota itsensä ja toisensa.

Saulin havahduttaa turtumuksestaan henkilö menneisyydestä. Pataljoonaan saapuu uusi pappi, joka viittaa puheissaan Arabiaan, ainoaan paikkaan Helsingissä, ”jossa voisi melkein suunnistaa *Raamatun* avulla” (AL, 26).

”Arabian. Tiedän Arabian”, sanoin ja astuin pihan hämärässä askeleen eteenpäin, pihavalon piiriin, katselin naista joka oli kääntynyt puoleeni. Hän oli pitkä, melkein mitaiseni.

”Olen elänyt siellä, tuo mitä sanot on minulle enemmän kuin tuttua.” (AL 26.)

Charlesin havahduttajana toimii menneisyydestä rakas paikka. Hooper, Charlesin joukkueenjohtaja kuvailee heidän uutta majapaikkaansa, ja epäilee ettei Charles ole koskaan nähnyt vastaavaa.

- Kyllä minä olen. Olen ollut täällä ennenkin.

Sanat tuntuivat palaavan moninkertaisena kaikuna vankilani holveista.

- Ai niinkö, tämä kaikki on sinulle siis tuttua. Menen nyt siistiytymään.

Olin ollut täällä ennenkin ja tämä kaikki oli minulle tuttua. (MM, 22.)

Robert Murray Davis (1990, 132-133) tulkitsee siten, että vaikka Charles sanoo kaikeksi olevan hänelle tuttua, hänen kokemansa ei ole vahvistanut häntä, koska hän ei ole täydessä merkityksessä palauttanut sitä mieleensä. Tärkeämpää kuin muistot on itse muistamisen prosessi. Vain käymällä läpi elettyt hetket ja muokkaamalla ne taiteeksi tai mietiskellen ne perinpohjaisesti ihminen pysyy täydesti elossa. Charles ei ole aiemmin pystynyt käymään muistojaan läpi eikä siten vapautumaan nykyisyyden vankilasta. Aivan samoin on Saulin laita. Sauli on juuri oppinut elämään ajattelematta Lauria, kun hän tapaa Patentin Bosniassa (AL, 7). Hän ei ole kuitenkaan pystynyt vapautumaan muistoistaan, koska ei ole käynyt läpi koko tarinaa. Vasta Patentin tapaminen saa muistamisprosessin alulle.

Myös Proust-kytkennästä (AL, 174) aktivoituu muistamisen teema. Muisti on nähty Proustin tuotannon varsinaisena sisältönä. Hän erottaa tahdonalaisen ja tahdosta riippumattoman muistin, joista vain jälkimmäinen tunteisiin ja aistimuksiin perustuvana voi viedä muistelijan menneisyyteen. Muistamiseen tarvitaan takautuma, aistiko-

mus, joka voi olla jokin tuoksu, maku, liike tai kuultu musiikki. Kun muisto toistaa kokemuksen, se muuntaessaan menneisyyttä muuttaa myös tietoisuuden nykyisyydestä. Proustin mukaan taide voi toimia samanlaisessa roolissa. (Benjamin 1986, 15-16 ; Vertainen 1998, 209-210 ; Beesley – Joughin 2001, 39.) Tämän voi nähdä hyvin rinnakkaisena Davisin kuvaaman muistamisen prosessin kanssa. Saulille aistikoemuksena toimii Patentin näkeminen ja kuuleminen. Kun hän on käynyt muistonsa lävitse, on hänen suhtautumisensa nykyisyyteen muuttunut.

Kertomuksessaan Brucesta Lauri kuvaa, kuinka Lawrence pyysi tätä kertomaan hänen tarinansa.

Minä olen Mekan Prinssi, Damaskuksen Vapauttaja.
Kerrothan minusta sitten kun olen kuollut, minä pyydän häneltä.
Kerro kaikki, minä pyydän.
Aloita sumuisilta nummilta, Oxfordin kapeilta kujilta
ja Ashmolean-museon keramiikkavitriineistä.
Muista Karkemis ja Beersheba,
äläkä unohda Deraata ja Akabaa.
Kerro Dahoumista ja Nahi Beystä.
Kerro että viattomuuden voi menettää vain kerran,
ja samoin lienee häveliäisyyden kanssa.
Bruce lupaa kertoa kaiken, lyönnitkin. (AL, 327.)

Lähteiden mukaan Laurin tarina siitä, että Lawrence olisi toivonut Brucen kertovan salaisesta elämästään, ei pidä paikkaansa, vaan Bruce möi tarinansa rahantarpeesta (Mack 1976, 438). Muuttamalla todellisuutta Lauri haluaa jälleen tuoda esiin kertomiensa asioiden merkityksen omassa elämässään. Brucen sijaan asettuu Sauli, jolle Lauri on kertonut haluamansa asiat itsestään. Kun Lawrence tarinassa pyytää kertomaan kaiken, tarkoittaa se Saulille osoitettuna kaiken, minkä Sauli tietää ja minkä Lauri toivoo tulevan kerrotuksi ja kirjoitetuksi. Alitajuisesti Sauli on ymmärtänyt Laurin viestin. Hän näkee unta vaaleapukuisesta miehestä, joka lukee kirjaa väärinpäin.

Vaaleapukuisen kirja on paksu ja resuiseksi luettu. Sen sivut on avattu veitsellä.
Minä kysyn mikä kirja se on.
”Mutta sehän on *sinun* kirjasi!” Mies huudahtaa ja nauraa ääneen. (AL, 339.)

Lopulta Sauli on toteuttanut alitajuntansa ohjeet ja kertonut Laurin tarinan - ja samalla omansa - luettavaksi. Kuten *Mennyt maailma* on Charlesin muistelemis-

prosessin tulos, jonka jälkeen hän on vapautunut ja ”harvinaisen iloisen näköinen” (MM, 388), saa myös *Arabian Lauri*, Saulin taiteeksi muovattu muistelu, hänen mielentilansa muuttumaan.

Sen jälkeen tunsin oloni keventyneeksi ja Kaarina oli aamulla huomauttanut minulle, että ensimmäistä kertaa hänen kuultensa minä olin hyräillyt itsekseni (AL, 358).

Sen synkkyyden ja toivottomuuden sijaan, jonka vallassa Sauli alussa on, hän pystyy nyt huomaamaan myös maailmassa olevan kauneuden ja toivon.

5. PÄÄTÄNTÖ

Intertekstuaalisuuden kenttä on täynnä ristiriitaisuuksia sekä suurissa peruskysymyksissä että pienissä yksityiskohdissa. Yksimielisyys intertekstuaalisuuden tutkijoiden välillä näyttää Main (1991, 47) mukaan vallitsevan ainoastaan Kristevan havainnosta, että taiteellisessa tekstissä on enemmän tai vähemmän näkyvästi esillä muita tekstejä. Oikeutetulta tuntuukin Owen Millerin huomio, että olisi intertekstuaalisuuden sijasta puhuttava intertekstuaalisuuksista (Makkonen 1991a, 10). Tekstianalyysissä intertekstuaalisuus kaikesta huolimatta on hyvin mielenkiintoinen ja käyttökelpoinen näkökulma, jonka kautta tulkitsija voi löytää uudenlaisia ja aiemmista poikkeavia merkityksiä.

Arabian Laurin subteksteille on hyvin luonteenomaista, että ne muodostavat laajan, monilähteisen, toisiinsa limittyvän ketjun tai verkon, josta avautuu teokseen uusia ja erilaisiakin merkityksiä kuin yksittäisistä subteksteistä. Samasta tekstinkohdasta voi aktivoitua useita subtekstejä, jotka kaikki tuovat oman näkökulmansa ja merkityksensä tulkintaan. Ne voivat myös vahvistaa tai antaa lisävalaistusta toistensa merkityksiin. Intertekstuaalisen luennan kautta teoksen teemat valottuvat useilta eri puolilta eri subtekstien kautta ja myös vahvistuvat toistuessaan. Jotkut teemat, jotka tekstin sisäisen analyysin kautta eivät näyttäyty kovin laajoina, kasvavat subtekstiensä pohjalta huomattavasti merkityksellisemmiksi.

Arabian Lauriin sisältyy runsaasti kytkentöjä *Raamattuun*, varsinkin Lauri viittaa puheissaan usein *Raamatun* teksteihin. Kuten Sipilä (2002, 263-264) tuo esiin, raamattusitaatteja voidaan tekstissä käyttää monessa mielessä, tyyliteltysti, arvostavasti, poleemisesti tai ironisesti. Lauri käyttää viittauksia *Raamattuun* usein poleemisesti tai ironisesti. Hänelle ne ovat aseita taistelussa isänsä kanssa, ja tällöin hän lainaa tai tulkitsee niitä oman asiansa kannalta. Huolimatta hänen viittaustensa ironisuudesta tai poleemisuudesta hän suhtautuu kuitenkin uskoon ja uskontoon vakavasti. Myös Laurin ystäväjoukko käyttää raamatunviitteitä ironisesti, suorastaan ilkamoiden ja toisiaan kannustaen, kuten Israelin puolelle suunnatulla venematalla. He käyttävät raamatunviitteitä myös pelkästään sanaleikkeinä. Kun keskustellaan Pinjan olosta rippipappina, Pinja kertoo: ”Minä olen ollut yhden kesän uimaopettajanakin” [...] ”No, joka sinuun yhtään uskoo, ei siis ainakaan huku!” Kuutti jatkoi.” (AL, 168.)

Sanaleikin pohjana ovat Jeesuksen sanat: ”Sillä niin on Jumala maailmaa rakastanut, että hän antoi ainokaisen Poikansa, ettei yksikään, joka häneen uskoo, hukkuisi, vaan hänellä olisi iankaikkinen elämä” (R1, Joh. 3: 16).

Maria Silius (1989, 67) on selvittänyt, kuinka Waugh *Menneessä maailmassa* loi raamatullisella sanastolla ja viittauksilla teokseen uskonnollisen ilmapiirin ja toi esiin uskonnollisen tematiikan. Samalla tavoin raamattukykentöjen runsaus kiinnittää *Arabian Laurin* uskon ja uskontojen maailmaan.

Waughin *Menneen maailman* ja Kaurasen *Arabian Laurin* suhde on selkeästi hyper-tekstuaalinen. Genette (1997a, 294-297) jakaa temaattiset transpositiot kahteen päätyyppiin, diegeettisiin ja pragmaattisiin. Diegeettinen transpositio toimii siten, että alkuperäinen tarina siirretään eri maailmaan, toiseen aikaan ja paikkaan. Tästä seuraa välttämättä myös jonkinlainen pragmaattinen transpositio, niin että tarinakin muuttuu. Diegeettisen transposition tarkoitus on tuoda hypotekstin maailma lähemmäs lukijaa ajallisesti, maantieteellisesti tai yhteiskunnallisesti. Genette erottaa myös homodiegeettiset ja heterodiegeettiset transformaatiot. Homodiegeettisissä transformaatioissa henkilöhahmojen identiteetti ja nimi säilyvät samoina, heterodiegeettisissä transformaatioissa ne sitä vastoin muuttuvat. *Arabian Laurin* voi nähdä diegeettisenä transpositiona ja heterodiegeettisenä transformaationa, jossa tarina ja henkilö-hahmot erinimisinä siirtyvät 1920- ja 30-luvun Englannista 1980- ja 1990-luvun Suomeen. Vaikka temaattisia, rakenteellisia ja kerronnallisia yhtäläisyyksiä on paljon, on teoksen tapahtumissa ja juonenkäänteissä myös paljon muutoksia hypoteksiinsä verrattuna. Tekstikokonaisuuksien välinen yhteys on vahva : kuten *Mennyt maailma* on 40-luvun näkökulmasta kuvaus kadotetusta onnen ajasta ja maailmasta, jota ei enää ole, on *Arabian Lauri* samanlainen kuvaus 90-luvun näkökulmasta edelliseen vuosikymmeneen. Sauli miettiikin :

Olivatko 80-luvun lopun kesät erityisen aurinkoisia?
Olivatko Taideteollisen korkeakoulun turkoosinvärisestä ovesta Hämeentielle le-
hahtavat minimekkoiset tytöt kaikki kuvankauniita? [---]
Voiko ihminen kukoistaa elämässään kuin yhden kerran?
Voiko sukupolvi, kansakunta, maanosa? (AL, 236.)

Sari Salin (2002, 96) puhuu Jorma Korpelan teosten henkilöiden yhteydessä intertekstuaalisesta minuudesta, jolloin henkilö haluaa samaistua kirjallisuuden henkilöhahmoihin tai jopa rakentuu kuuluisista henkilöistä. Henkilön minuus ”ei ole itseltään selvyys eikä omaperäinen, vaan syntyy lainaamalla, varastamalla ja kokoon kursumalla erilaisista teksteistä, tarinoista ja muista fiktiivisistä elementeistä.” Juuri näin on Laurin suhteen. Lauri ei ole tyytyväinen itseensä, vaan haluaa luoda identiteettiään samaistumalla Lawrenceen. Hän kertoo läpi teoksen tarinoita Lawrenceen elämästä. Merkityksellistä näiden suhteen on, mitkä elämänvaiheet hän on valinnut kerrottavaksi ja miten hän itse muokkaa tarinoita siten, että samalla paljastuu tärkeitä asioita hänestä itsestään. Myös muita samaistumiskohteita, kuten Baudelairen, Lauri tuo itse esiin. Laurin minuus, joka ensiluennalla tuntui ontolta ja ohuelta, rakentuu fiktiivisistä ja todellisista historian henkilöhahmoista syvemmäksi ja moniulotteisemmaksi. Laurin hahmoa syventävät subtekstit myös vahvistavat toisiaan siten, että samat luonteenpiirteet tai ominaisuudet, kuten dandyismi, kaksijakoisuus, homoseksuaalisuus, syyllisyydentunto, tulevat esiin useista eri subteksteistä. Laurin hahmoa kasvattavat henkilöt ovat useimmiten todellisia, eivät fiktiivisiä. Olennaista on, että eri subtekstit käyvät keskenäänkin dialogia, jolloin syntyy Tammen (1991, 86-87) mainitsema monilähteyinen subtekstien verkko, joka vahvistaa, laajentaa ja monipuolistaa tulkintaan aukeavia merkityksiä.

Ziva Ben-Porat (1976, 107-108, 114) korostaa intertekstuaalisuudessa tekstien molemminpuolista aktivoitumista. Tarkasteltavan tekstin merkitys muuttuu, kun sen yhteys subtekstiin huomataan, mutta samoin saa subtekstikin uusia merkityksiä. Aivan samoin kuin näen intertekstuaalisen luennan jälkeen Laurin Lawrenceen, Sebastianin, Saarikosken, Baudelairen ja Kierkegaardin läpi, näen myös heidät Laurin persoonan lävitse.

Mielenkiintoista on, miten Kaurasen ja *Arabian Laurin* subteksteistä nousevien kirjailijahahmojen kirjoittamistavat muistuttavat toisiaan. Olli Mäkinen (2004,110) kuvaa, kuinka Kierkegaardin teosten lukijan on toimittava salapoliisina pohtiessaan missä määrin ne ovat omaelämäkerrallisia. Kun kirjailija yleensä tekee lukijalle tavalla tai toisella selväksi, onko teksti fiktiivistä vai omaelämäkerrallista, jättää Kier-

kegaard tämän epäselväksi ja houkuttelee lukijaa vihjeitä etsimällä selvittämään asian. Juuri samoin ristiriitaisia vihjeitä antamalla toimii Kauranenkin monissa teoksissaan.

Samanlaista yhtenevyyttä Kaurasen kirjoitustavoissa voi nähdä Waughin ja Lawrencen kanssa. Davisin (1990,1, 6, 46) mukaan Waugh halusi sijoittaa *Menneen maailman* mottolauseeksi ”Minä en ole minä, sinä et ole hän, he eivät ole heitä” ”varoittaakseen” lukijoita. Koska teos oli niin tarkasti aikaan ja miljööseen sidottu, ja varsinkin kun teoksen henkilöhahmoilla nähtiin selkeät esikuvat todellisuudessa, Waugh halusi näin torjua suorat yhteneväisyydet. Davis tulkitsee myös, että lauseen alku ilmaisee halua erottaa kirjailija ja teoksen kertoja toisistaan monista yhteneväisyyksistä huolimatta.

Fromkin (1991, 17) näkee Lawrencen kirjoitustavan hyvin nykyaikaisena. *Seven Pillars of Wisdom* -teos sijoittuu faktan ja fiktion rajalle kuten monet nykyiset romaanit, TV-sarjat ja elokuvat. Teos muistuttaa joissain suhteissa Costa-Gavrasin elokuvaa, jossa historiallisesti todelliseen asetelmaan liitetään valheita, joita ei sellaisiksi osoiteta. Lawrencen kirjoitustapa liittyy hänen persoonallisuuteensa, siihen, ettei hän välttämättä aseta totuutta valheen edelle, kuten Fromkin (emt., 10) viittaa.

Myös Saarikosken kirjoitustapa faktan ja fiktion yhdistämisineen on samankaltainen kuin Kaurasen. Hosiaislouma (1998, 150-151, 153) kuvaa, kuinka Saarikoski esimerkiksi teoksessaan *Ovat muistojemme lehdet kuolleet* (1964) käyttää laajasti isältään salaa otettuja päiväkirjamuistiinpanoja. Kollaasiteoksen tapaan siihen sisältyy myös monenlaista materiaalia ruokalistoista iskelmäsanoituksiin ja pörssikursseihin.³⁷ Hosiaislouman mukaan ”Saarikoski hyödynsi sitaattitekniikkaa läpi tuotantonsa ja jäljensi tai mukaili laajahkojakin aineistoja kirjoihinsa” (emt., 151). Samoin voisi sanoa Kaurasesta, laajassa tuotannossa tekniikan käyttö tosin on toisinaan vähäisempää, toisinaan hyvinkin runsasta. Saarikoski ei itse koskaan joutunut syytetyksi plagioinnista toisin kuin Kauranen, mutta hän puolusti muita syytösten kohteeksi joutuneita, kuten Bertolt Brechtiä tai Paavo Rintalaa (emt., 151).

Arabian Lauri on intertekstuaaliselle lukijalle kuin tyhjentyvät aarrearkku. Joka lukukerralla esiin tulee uusia kytkentöjä, uusia tienviittoja. Epäilemättä paljon on vielä näkemättä. Monet yhteydet subteksteinä toimiviin henkilöihin houkuttavat tarkastelemaan kytkennöistä aukeavia merkityksiä laajemmin. Kaurasen omien teosten välisestä dialogista, jota tässä yhteydessä on tarkasteltu vain ohimennen, avautuisi oma hyvin mielenkiintoinen maailmansa. Kaurasen teosten intertekstuaalisuus yleisemminkin ansaitsisi tulla tarkastelun kohteeksi.

Halusin alun perin intertekstuaalisen luennan avulla selvittää monia mieltäni askarruttaneita asioita *Arabian Laurin* maailmassa. Olenko nyt tyytyväinen? Olenko saanut kysymyksiini vastaukset? Tiedänpö totuuden? Olen tutustunut monin tavoin erilaiseen Lauriin ja Sauliin kuin aiemmin, olen astunut moniin maailmoihin 1980-luvun Helsingin lisäksi, moni asia on ratkennut. Mutta kun jo teoksen alun epigrafiasta heräsi epävarmuus Saulin kertoman tarinan luotettavuudesta, ja valheellisuus teemanä työntyy lävitse niin lukuisista subteksteistä, en voi olla täysin rauhallinen. Yhä edelleen pohdin samaa kysymystä : kenen tarinan olen lukenut?

LÄHTEET

---

³⁷ Hyvin samanlaisena kollaasiteoksena voi nähdä Kaurasen Side-teoksen.

Tutkimuskohde

AL=KAURANEN, ANJA 1997 *Arabian Lauri*. Porvoo – Helsinki – Juva : WSOY .

Painetut lähteet

AHOLA, SUVI Lentävä matto Helsingin yllä. Anja Kaurasen 1980-luvun kuvaus on monen tason viihdettä. – Helsingin Sanomat 17.8.1997.

ALDINGTON, RICHARD 1955 *Lawrence of Arabia. A Biographical Enquiry*. London : Collins.

ALLEN, GRAHAM 2000 *Intertextuality. The new critical idiom*. London and New York : Routledge.

ANTTILA, TERHI Arktinen Arabia. – Savon Sanomat 17.8.1997.

BALDWIN JAMES 1968 (1962) *Toinen maa (Another country)*. Suomentanut Erkki Haglund. Helsinki : Otava.

BAUDELAIRE, CHARLES 1972 (1887) *Välähdyksiä. Alaston sydämeni*. Suomentanut ja selityksin varustanut Eila Kostamo. Helsinki : Otava.

BAUDELAIRE, CHARLES 2001 *Modernin elämän maalari. - Modernin elämän maalari ja muita kirjoituksia*. Suomentanut ja selitykset laatinut Antti Nylén. Helsinki : Desura.

BEESLEY, SIMON – JOUGHIN, SHEENA 2001 (2000) *1900-luvun kirjallisuus*. Suomentanut Päivi Paappanen. Jyväskylä – Helsinki : Gummerus.

BENJAMIN, WALTER 1986 (1939) *Silmä väkijoukossa. Huomioita eräistä motiiveista Baudelairen tuotannossa. (Über einige Motive bei Baudelaire)*. Suomentanut Antti Alanen. Helsinki : Odessa.

BEN-PORAT, ZIVA 1976 *The poetics of literary allusion. – PTL : A journal for descriptive poetics and theory of literature*, 1.

- BERNER, MIA 1986 (1985) *PS. Merkintöjä suruvuodelta*. Suomentaneet Liisa Ryömä ja Caj Westerberg.. Helsinki : Tammi.
- CERVANTES SAAVEDRA, MIGUEL DE 1951 *Mielevä hidalgo Don Quijote Manchalainen*. Jälkimmäinen osa. Suomentanut J.A. Hollo. Toinen painos. Porvoo – Helsinki : WSOY.
- CHAMBERS, ROSS 1993 *Alter ego. Intertextuality, irony and the politics of reading. – Intertextuality. Theories and practices*. Edited by Michael Worton and Judith Still. Manchester and New York : Manchester University Press.
- DAVIS, ROBERT MURRAY 1990 *Brideshead Revisited. The Past Redeemed* Twayne's Masterwork Studies No 59. Boston : Twayne Publishers.
- DÄLLENBACH, LUCIEN 1989 (1977) *The Mirror in the Text* (Le récit spéculaire : essai sur la mise en abyme). Translated by Jeremy Whiteley with Emma Hughes. Cambridge : Polity Press.
- ENVALL, MARKKU 1985 *Kuninkaan uudet vaatteet. - Nasaretin miehen pitkä marssi. Esseitä Jeesus-aiheesta kirjallisuudessa*. Porvoo – Helsinki - Juva : WSOY.
- FRYE, NORTHROP 1983 (1982) *The Great Code. The Bible and Literature*. London, Melbourne and Henley : ARK.
- GENETTE, GERARD 1997a (1982) *Palimpsests. Literature in the second degree*. Translated by Channa Newman and Claude Doubinsky. Stages volume 8. Lincoln and London : University of Nebraska Press.
- GENETTE, GERARD 1997b (1987) *Paratexts. Thresholds of interpretation*. Literature, culture, theory 20. Cambridge : Cambridge University Press.
- GIRARD, RENÉ 1988 (1961) *Deceit, Desire, & the Novel. Self and Other in Literary Structure* (Mensonge romantique et vérité romanesque). Translated by Yvonne Freccero. Baltimore and London : Johns Hopkins University Press.
- HAKKARAINEN, MARJA-LEENA 1998 *Itä pilkku Länsi. Postmodernit kielipelit ja postkoloniaalinen konteksti Salman Rushdien novellissa ”Rubiinitohveleiden huuto-kaupassa”*. – *Interteksti ja konteksti*. Toimittaneet Liisa Saariluoma ja Marja-Leena Hakkarainen. Suomalaisen Kirjallisuuden seuran toimituksia 701. Helsinki : SKS.
- HANSEN, THORKILD 1996 (1962) *Onnellinen Arabia. Tanskalainen retkikunta 1761-67* (Det lykkelige Arabien). Suomentanut Marja Niiniluoto.2. p. Porvoo – Helsinki – Juva : WSOY.

- HATTSTEIN, MARKUS 2000 (1997) *Maailman suuret uskonnot* (Weltreligionen). Suomennos Heikki Eskelinen ja Jaakko Rusama. Köln : Könnemann.
- HEKANAHO, PIA LIVIA 2003 ”Minä en ole minä, sinä et ole hän, he eivät ole heitä”. Mieheyden representaatiot Evelyn Waugh’n romaanissa *Mennyt maailma*. – *Ruumiillisuus. Merkillisiä ruumiita kirjallisuudessa*. Toimittaneet Sanna Karkulehto ja Ilmari Leppihalme. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 55. Helsinki : SKS.
- HILLEBRAND, PETTERI Taiteilijaelämää 80-luvun Helsingissä. – Satakunnan Kansa 17.9.1997.
- HOSIAISLUOMA, YRJÖ 1998 *Euroopan reunalla, kosken korvalla. Jumalten narri Pentti Saarikoski*. Helsinki : Like.
- HOUNI, PIRJO 1997 V niin kuin varkaus. Kirjailijat ja muut ”taiteen kleptomaanit”. – Seura 47.
- HYPÉN, TARJA-LIISA 2002 Kirjailija mediatuotteena. – *Kurittomat kuvitelmat. Johdatus 1990-luvun kotimaiseen kirjallisuuteen*. Toimittanut Markku Soikkeli. Turun yliopisto, taiteiden tutkimuksen laitos, Sarja A, N:o 50. Turku. : Turun yliopisto.
- IKOLA, OSMO 1992 Raamatun vaikutus kirjasuomeen. – *Biblia 350. Suomalainen Raamattu ja Suomen kulttuuri*. Toimittanut Jussi Nuorteva. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556. Helsinki : SKS.
- IMMONEN, KARI – MÄKINEN, KATRIINA – ONNELA, TAPIO 1992 Kaksikymmenluku – oliko sitä? – *Vampyyrinainen ja Kenkkuniemen sauna. Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus*. Toimittanut Tapio Onnela. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisuja 574. Olavi Paavolainen –projektin julkaisuja 2. Helsinki : SKS.
- JAATINEN, EILA Jäähyväiset juppikulttuurille. – Etelä-Suomen Sanomat 29.8.1997.
- KALDOR, MARY 2001 (1999) *Uudet ja vanhat sodat. Järjestäytynyt väkivalta globalisaation aikakaudella*. Suomentanut Riikka Taipale. Helsinki : Taifuuni.
- KARRER, WOLFGANG 1991 Titles and Mottoes as Intertextual Devices. – *Intertextuality*. Edited by Heinrich F. Plett. Resesach in Text Theory = Untersuchungen zur Texttheorie volume 15. Berlin, New York : Walter de Gruyter.
- KAURANEN, ANJA 1989 *Kiinalainen kesä*. Porvoo – Helsinki – Juva : WSOY.
- KAURANEN, ANJA 1993 *Ihon aika*. Porvoo – Helsinki – Juva : WSOY.

- KEKKI, LASSE 1996 Platonista pervoteoriaan. Homoidentiteetti ja homokirjallisuus. – *Sivupolkuja. Tutkimusretkiä kirjallisuuden rajaseuduille*. Toimittaneet Tero Norkola ja Eila Rikkinen. Tietolipas 146. Helsinki : SKS.
- KESKINEN, MIKKO 1993 Fiction talon eteiset ja kynnykset. Peritekstit kirjallisuuden kommentaarina ja tulkintana. – *Toiseuden politiikat*. Toimittaneet Pirjo Ahokas ja Lea Rojola. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 47. Helsinki : SKS.
- KESKINEN, MIKKO 1996 Kriittisiä transpositioita. Intertekstuaalisuuden teorit kirjaimen ja metaforan välissä. – *Mustat merkit muuttuvat merkityksiksi*. Päätoimittaja Pirjo Lyytikäinen, toimitussihteeri Juhani Sipilä. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 49, osa I. Helsinki : SKS.
- KIRSTINÄ, LEENA 1989 Marcel Proust. Virtaavan ajan runoilija. – *Suuri kirjailija. Nykyaikaa etsimässä*. Toimittanut Tuula Korolainen. Helsinki : Yleisradio.
- KIVIMÄKI, ARTO 2001 *Suuri latinakirja*. Hämeenlinna : Karisto.
- KOIVISTO, JUHANI 1998 *Leipää huudamme ja kiviä annetaan. Pentti Haanpään 30-luvun teosten kytkentöjä aikansa diskursseihin, todellisuuteen ja Raamattuun*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 714. Helsinki : SKS.
- KOIVISTO, PÄIVI 2004 Anja Kauranen-Snellmanin omaelämäkerralliset romaanit autofiktioina. – *Laji, tekijä, instituutio*. Toimittaneet Tuomo Lahdelma, Risto Niemi-Pynttäri, Outi Oja, Keijo Virtanen. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 56 Helsinki : SKS.
- KOSKELA, HILLE Pelon maantiede ja naisväkivalta. – Helsingin Sanomat 1.9.1995.
- KOVALA, URPO 1998 Puheenvuoroja kontekstuaalisesta tutkimuksesta. Skylla vai Kharybdis? – *Konteksti – tutkimuksen avainsana?* Päätoimittaja Päivi Molarius, toimitussihteeri Juhani Sipilä. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 51, osa I. Helsinki : SKS.
- KRISTEVA, JULIA 1993 (1967) Sana, dialogi ja romaani. Suomentanut Kirsi Saarikangas. – *Puhuva subjekti. Tekstejä 1967-1993*. Helsinki : Gaudeamus.
- KULMALA, MARKKU Syysprinssin jälkeen . - Ilkka 3.9.1997.
- KUPIAINEN, UNTO 1953 *Baudelaire. ”Pahan kukkien” runoilija*. Porvoo – Helsinki : WSOY.

- KURIKKA, KAISA Hiekka valuu käsistä. Kaurasen uusin on ajankuvaus. –Turun Sanomat 5.9.1997.
- KURKIJÄRVI, RIITTA Anjan tuhat ja yksi yötä. Arabian Lauri tuo mielen *Menneen maailman*. - Aamulehti 16.8.1997.
- LAATO, ANTTI 2002 *Uhri ja anteeksiantamus. Sovitus Vanhassa testamentissa, juutalaisuudessa ja Uudessa testamentissa*. Suomen teologisen instituutin aikakauskirja, Iustitia 16. Helsinki : Suomen teologinen instituutti.
- LAHDELMA, TUOMO 1982 Subtekstisyys. – *Kirjallisuus ja tiede. Juhlajulkaisu professor emeritus Aatos Ojalalle vuonna 1982*. Toimituskunta: Matti Palm, Erkki Peuranen, Erkki Vainikkala. Jyväskylä studies in the arts 17. Jyväskylä : Jyväskylän yliopisto.
- LAWRENCE, T.E. 1973 (1926) *Seven Pillars of Wisdom. A triumph*. London : Jonathan Cape.
- LEHIKOINEN, PÄIVI Unelmien ja etsimisen liukkaalla jäällä. – Keskisuomalainen 3.9.1997.
- LEHTINEN, TORSTI 1991 Pentti Kierkekoski? – *Parnasso* 1.
- LERAILLEZ, LAURA 1995 Tekstin kohdussa – Julia Kristeva. – *Kuin avointa kirjaa. Leikkivä teksti ja sen lukija*. Toimittanut Mervi Kantokorpi. Helsingin yliopiston Lahden tutkimuskeskus, oppimateriaaleja 48. Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 6. Helsinki : Helsingin yliopisto.
- LYYTIKÄINEN, PIRJO 1989 Tulkinta ja kirjallisuudenhistoria. – *Kirjallisuus-historia tänään*. Toimittanut Liisa Saariluoma. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 43. Helsinki : SKS.
- LYYTIKÄINEN, PIRJO 1991 Palimpsestit ja kynnystekstit. Tekstien välisistä suhteista Gérard Genetten mukaan ja Ahon *Papin rouvan* intertekstuaalisuus. – *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia*. Toimittanut Auli Viikari. Tietolipas 121. Helsinki : SKS.
- LYYTIKÄINEN, PIRJO 1995 Muna vai kana – erä tulkintapeliä Michael Riffaterren inspiroimana. – *Kuin avointa kirjaa. Leikkivä teksti ja sen lukija*. Toimittanut Mervi Kantokorpi. Helsingin yliopiston Lahden tutkimuskeskus, oppimateriaaleja 48. Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 6. Helsinki : Helsingin yliopisto.

- MACK, JOHN E. 1976 *A Prince of our Disorder. The Life of T. E. Lawrence*. London : Weidenfeld and Nicolson.
- MAI, HANS-PETER 1991 Bypassing Intertextuality. Hermeneutics, Textual Practice, Hypertext. – *Intertextuality*. Edited by Heinrich F. Plett. Research in Text Theory = Untersuchungen zur Texttheorie volume 15. Berlin, New York : Walter de Gruyter.
- MAKKONEN, ANNA 1991a Onko intertekstuaalisuudella mitään rajaa? – *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia*. Toimittanut Auli Viikari. Tietolipas 121. Helsinki : SKS.
- MAKKONEN, ANNA 1991b *Romaani katsoo peiliin. Mise en abyme –rakenteet ja tekstienvälisyys Marko Tapion Aapo Heiskasen viikatetanssissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 546. Helsinki : SKS.
- MAKKONEN, ANNA 1995 Valokeilassa lukija. – *Kuin avointa kirjaa. Leikkivä teksti ja sen lukija*. Toimittanut Mervi Kantokorpi. Helsingin yliopiston Lahden tutkimuskeskus, oppimateriaaleja 48. Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 6. Helsinki : Helsingin yliopisto.
- MAKKONEN, ANNA 1997a Avaimia Avaimeen. Raamatusta, intertekstuaalisuudesta, tulkinnasta. – *Lukija, lähdetkö mukaani? Tutkielmia ja esseitä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 689. Helsinki : SKS.
- MAKKONEN, ANNA 1997b Kerrottua narsismia. Marko Tapion *Korttipelisatu* ja miehisyyden dekonstruktio. – *Lukija, lähdetkö mukaani? Tutkielmia ja esseitä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 689. Helsinki : SKS.
- MIKKONEN, KAI 2001 Lukeminen tulkintana. – *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Toimittaneet Outi Alanko ja Tiina Käkelä-Puumala. Tietolipas 174. Helsinki : SKS.
- MYLLYLÄ, RAUNO 1991 *Tähti se kulkepi. Tiernapoikien tarina*. Porvoo – Helsinki – Juva : WSOY.
- MÄKINEN, OLLI 2004 *Moderni, toisto ja ironia. Søren Kierkegaardin estetiikan aspekteja ja Joseph Hellerin Catch-22*. Acta Universitatis Ouluensis, Humaniora B 55. Oulu : Oulun yliopisto.
- NORDGREN, ELISABETH En generationsroman. – *Hufvudstadsbladet* 30.8.1997.

- NUMMI, JYRKI 1991 Kirjoituksia kirjoituksista. Raamatun intertekstuaalisuudesta. – *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia*. Toimittanut Auli Viikari. Helsinki : SKS.
- NURMI, SUVIELISE 1994 *Katsomukset kohtaavat*. Helsinki : Kirjayhtymä.
- PALVA, HEIKKI 1995 *Raamatun tietosanasto*. Porvoo – Helsinki – Juva : WSOY.
- PAPINNIEMI, JARMO Kauranen kurkistaa 80-luvulle. – Demari 8.10.1997.
- PARRY, CHRISTOPH 1998 ”Nimi Osip tulee sinua vastaan”. Paul Celanin *Nie-mandsrose* tekstin ja runoilijoiden kohtaupaikkana. – *Interteksti ja konteksti*. Toimitaneet Liisa Saariluoma ja Marja-Leena Hakkarainen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 701. Helsinki : SKS.
- PFISTER, MANFRED 1991 How Postmodern is Intertextuality? – *Intertextuality*. Edited by Heinrich F. Plett. Reseach in Text Theory = Untersuchungen zur Texttheorie volume 15. Berlin, New York : Walter de Gruyter.
- PIETILÄINEN, PETRI 1998 Mikä kummittelee John Banvillen *Aaveissa*? Intertekstuaalisuus ja kulttuurinen konteksti. – *Interteksti ja konteksti*. Toimittaneet Liisa Saariluoma ja Marja-Leena Hakkarainen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 701. Helsinki : SKS.
- PLETT, HEINRICH F. 1991 Intertextualities. – *Intertextuality*. Edited by Heinrich F. Plett. Reseach in Text Theory = Untersuchungen zur Tezxttheorie volume 15. Berlin, New York : Walter de Gruyter.
- R1 = *Pyhä Raamattu* 1991 Vanha Testamentti. XI yleisen kirkolliskokouksen vuonna 1933 käytäntöön ottama suomennos. Uusi Testamentti. XII yleisen kirkolliskokouksen vuonna 1938 käytäntöön ottama suomennos. Helsinki : Suomen Pipliaseura.
- R2= *Pyhä Raamattu* 2002 Vanha Testamentti. Uusi Testamentti. Suomen evankelisluterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. 8. p. Helsinki : Suomen Pipliaseura.
- RANTANEN, MISKA Arabian Lauri ja sen veli. Anja Kaurasen piilotajunnalla on ihmeellinen yhteys kuolleeseen brittikirjailijaan. – Helsingin Sanomat. Nyt-liite 31.10.1997.
- REKOLA, JUHANI 1982 Kadotettu paratiisi. – *Kadotetun paratiisin portilla. Usko kirjallisuudessa*. Helsinki : Kirjapaja.

- ROCHÉ, HENRI-PIERRE 1993 (1953) *Jules ja Jim* (Jules et Jim). Suomentanut Martti Raudas. Helsinki : Otava.
- SAARIKOSKI, PENTTI 1958 *Runoja*. Helsinki : Otava.
- SAARIKOSKI, PENTTI De Profundis. (Kupittaaan sairaalasta). – Turun ylioppilaslehti 19.10.1962.
- SAARIKOSKI, PENTTI 1980 Pentti Saarikoski. – *Miten kirjani ovat syntyneet 2. Kirjailijoiden studia generalia 1979*. Toimittanut Ritva Haavikko. Porvoo – Helsinki – Juva : WSOY.
- SAARIKOSKI, PENTTI 1982 *Euroopan reuna. Kineettinen kuva*. Helsinki : Otava
- SAARIKOSKI, PENTTI 1983 *Hämärän tanssit*. Helsinki : Otava..
- SAARILUOMA, LIISA 1998 Saatteeksi. – *Interteksti ja konteksti*. Toimittaneet Liisa Saariluoma ja Marja-Leena Hakkarainen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 701. Helsinki : SKS.
- SAARINEN, ESA 1995 *Länsimaisen filosofian historia huipulta huipulle Sokrateesta Marxiin*. 5. p. Porvoo – Helsinki – Juva : WSOY.
- SAARISALO, AAPPELI 1975 (1965) *Raamatun sanakirja*. 4. p. Helsinki : Kirjaneliö.
- SALIN, SARI 2002 *Hullua hurskaampi. Ironinen kahdentuminen Jorma Korpelan romaaneissa*. Helsinki : WSOY.
- SIHVO, HANNES 2002 Uudelleen kirjoitettuja lukuja Kirjojen Kirjasta. Katsaus kirjallisuudenhistoriaan ja tutkimukseen. – *Raamattu suomalaisessa kirjallisuudessa. Kaunis tarina ja Jumalan keksintö*. Toimittaneet Hannes Sihvo ja Jyrki Nummi. 2. korjattu painos. Helsinki : Helsingin yliopisto.
- SIHVOLA, JUHA - SILTALA JUHA Kohtuuttomia vaatimuksia kirjailijalle. – Helsingin Sanomat 8.9.1995.
- SINNEMÄKI, MAUNU 2002 *Elämän vesi. Raamatun sitaatteja selityksineen*. Helsinki : Otava.
- SIPILÄ, JUHANI 2002 Niin kuin Ison Kirjan miehet ennen vanhaan. Raamattu Antti Tuurin siirtolaisromaanien intertekstinä. – *Raamattu suomalaisessa kirjallisuudessa. Kaunis tarina ja Jumalan keksintö*. Toimittaneet Hannes Sihvo ja Jyrki Nummi. 2. korjattu painos. Helsinki : Helsingin yliopisto.
- SNELLMAN, ANJA 1999 *Paratiisin kartta*. Helsinki : Otava.

- SNELLMAN, ANJA 2000a Anja Snellman - *Miten kirjani ovat syntyneet 4. Virikkeit, ainekset, rakenteet*. Toimittanut Ritva Haavikko. Helsinki : WSOY.
- SNELLMAN, ANJA 2000b *Aura*. Helsinki : Otava.
- SNELLMAN, ANJA - JOKISALO, ULLA 1998 *Side*. 2.p. Porvoo – Helsinki – Juva : WSOY.
- STEWART, DESMOND 1986 (1977) *T. E. Lawrence*. London : Paladin, Crafton Books.
- STILL, JUDITH - WORTON, MICHAEL 1993 Introduction. – *Intertextuality. Theories and practices*. Edited by Michael Worton and Judith Still. Manchester and New York : Manchester University Press.
- TALLGREN, ANNA-MARIA 1990 Charles Baudelaire. – *Elämyksiä. Esseitä, arvosteluja, pakinoita 1910-1949*. Toimittanut Tellervo Krogerus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 535. Helsinki : SKS.
- TALLQVIST, KNUT 1938 *Kuu ja ihminen. Kuu-uskomuksia ja kuunpalvontaa itämailla ja muualla*. Porvoo – Helsinki : WSOY.
- TAMMI, PEKKA 1991 Tekstistä, subtekstistä ja intertekstuaalisista kytkennöistä. Johdatusta Kiril Taranovskin analyysimetodiin. – *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia*. Toimittanut Auli Viikari. Tietolipas 121. Helsinki : SKS.
- TAMMI, PEKKA 1999a Invitation to a Decoding. Dostoevsky as Subtext in Nabokov's *Priglasenie na kazn'*. – *Russian subtexts in Nabokov's fiction. Four Essays*. Tampere Studies in Literature and Textuality. Tampere : Tampere University Press.
- TAMMI, PEKKA 1999b Reading in Three Dimensions. Remarks on *Poligenetichnost'* in Nabokov's Prose. - *Russian Subtexts in Nabokov's Fiction. Four Essays*. Tampere Studies in Literature and Textuality. Tampere : Tampere University Press.
- TARANOVSKY, KIRIL 1976 *Essays on Mandel'stam*. Harvard Slavic Studies volume VI. Cambridge, Massachusetts and London : Harvard University Press.
- TARKKA, PEKKA 1996 *Pentti Saarikoski. Vuodet 1937-1963*. Helsinki : Otava.
- TARKKA, PEKKA 2003 *Pentti Saarikoski II. Vuodet 1964-1983*. Helsinki : Otava.
- THIELST, PETER 1999 (1994) *Elämä ymmärretään taaksepäin, mutta se täytyy elää eteenpäin. Kertomus Søren Kierkegaardista*. Suomentanut Torsti Lehtinen. Helsinki – Porvoo – Juva : WSOY.

TUOMINEN, A-A. Onnellinen Arabia – mistähän löytyisi?. – *Kansan Uutiset* 12.9.1997.

TÖRMÄNEN, EIJA Elämän pintavesissä syvyyttä etsimässä. – *Lapin Kansa* 28.9.1997.

UNGER, MERRILL F. 1986 (1966) *Raamatunlukijan käsikirja*. Uudistetun laitoksen toimittanut Gary N. Larson, suomeksi toimittanut Pekka Nieminen. Vantaa : Raamatun tietokirja.

VAINIKKALA, MARJA-RIITTA Postmoderni kuolemantanssi. – *Kaleva* 27.8.1997.

MM = WAUGH, EVELYN 1982 (1945) *Mennyt maailma. Kapteeni Charles Ryderin hengelliset ja maalliset muistelmat*. (Brideshead Revisited) 3.p. Helsinki : Otava.

VEIVO, HARRI 1995 Roland Barthes – tutkijan vallattomuus. - *Kuin avointa kirjaa. Leikkivä teksti ja sen lukija*. Toimittanut Mervi Kantokorpi. Helsingin yliopiston Lahden tutkimuskeskus, oppimateriaaleja 48. Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 6. Helsinki : Helsingin yliopisto.

WELLING, HEINI 1999 *Turhamainen mies – narri vai sankari?* 2. tark. p. Nukke- ja pukumuseon julkaisu n:o 34. [Tampere] : Nukke- ja pukumuseo.

VERTAINEN, TUIJA 1998 *Ranskan kirjallisuuden historia. Esiromantiikasta postmoderniin*. Helsinki : Finn Lectura.

Painamattomat lähteet

EBERT, ROGER 1999 *My Dinner with Andre*. Chicago Sun Times, elektroninen versio 13.6. 1999. Tieto haettu 2.11.2004.

URL: <http://www.suntimes.com/ebert/greatmovies/dinnerandre.html>

FROMKIN, DAVID 1991 The importance of T.E. Lawrence. – *The New Criterion online, from The New Criterion* Vol. 10, No 1, September 1991. Tieto haettu 12.3.2005.

URL: <http://www.newcriterion.com/archive/10/sept91/fromkin.htm>

- KAYE, RICHARD 2002 *St. Sebastian*. Elektroninen julkaisu. An Encyclopedia of Gay, Lesbian, Bisexual, Transgender and Queer Culture. General Editor Claude J. Summers. Päivitetty 1.3.2004. Tieto haettu 1.3.2005.
URL: http://www.glbtc.com/literature/sebastian_st.html
- KIPLING, RUDYARD *Departmental Ditties and Other Verses*. Sivujen ylläpito : Russell Tayler. Tieto haettu 14.3.2005.
URL: <http://whitewolf.newcastle.edu.au/words/authors/K/KiplingRudyard/verse/DepartmentalDitties/>
- KOTRO, TANJA 1996 Anja K. kävi täällä. Subjekti taiteen kentällä. Pro gradu – tutkielma. Taideaineiden laitos, yleinen kirjallisuustiede, yleinen linja. Tampere : Tampereen yliopisto.
- KULMALA, MARKKU 2003 *Miss' laaja aukee? Antti Tuurin Pohjanmaa-sarjan merkitysrakenteita*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, taideaineiden laitos. Elektroninen versio. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 303. Tampere : Tampereen yliopisto. Tieto haettu 29.11.2003.
URL: <http://www.uta.fi/laitokset/kirjasto/vaitokset/2003089.html>
- Kumpula-Forum. Tietoa Kumpulasta*. Sivujen ylläpito : Kumpula-Seura. Tieto haettu 20.3.2005.
URL : <http://www.kaupunginosat.net/kumpula/tie.htm>
- NÄRÄNEN, PERTTI 1999 *Populaarielokuvan uusia mieskuvia*. Luento naistutkimuksen laitoksen luentosarjalla ”Mies ja muutos” 9.3. 1999. Tieto haettu 8.2.2005.
URL: <http://www.uta.fi/~typena/mieslue.html>
- ROUSTI, KALEVI 1976[?] *Suomalainen tähtipoikakiertue*. Käsikirjoitus lahjoitettu Oulun yliopiston kirjastoon lokakuulla 1976.
- SILIUS, MARIA 1989 *Kieli ja uskonto Evelyn Waugh'n romaanissa Brideshead Revisited*. Englantilaisen filologian pro gradu-työ. Helsinki : Helsingin yliopisto.
- SIPILÄ, JUHANI 1999 (1995) *Johannes Hakalan ilmestyskirja. Antti Tuurin Uuden Jerusalemin ja Maamme avaruuden tekstienväliset kytkennät Raamattuun*. Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen julkaisuja 7. Lisensiaatintyö. Helsinki : Helsingin yliopiston verkkojulkaisut. Päivitetty 27.9.1999. Tieto haettu 10.11.2003.
URL: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/kotim/lt/sipila>

T.E. Lawrence and the book. Seven Pillars of Wisdom 1926-1996. Sivujen ylläpito :
Webmaster at Victoria University Library. Päivitetty 23.2.2005. Tieto haettu
7.3.2005.

URL: <http://library.vicu.utoronto.ca/exhibitions/lawrence/lawrence.htm>

WILSON, JEREMY 2000 (1998) *Lawrence of Arabia. An Authorised Biography.*

On-line edition. Site webmaster and editor Jeremy Wilson. Tieto haettu 5.3.2005.

URL : <http://www.telstudies.org/biog/biogint.htm>